

MOKSLO LIETUVA

2009 m. lapkričio 19 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 20(420)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

JAV lietuviai dr. Stasys Bačkaitis, inžinierius Viktoras Jautokas ir Kanadoje gyvenantis prof. Rimas Slavickas savo iniciatyva parengė studiją, skirtą Lietuvos energetikos problemoms spręsti po Ignalinos AE uždarymo. Studija pateikta Lietuvos Respublikos energetikos ministerijai.

Pasak studijos autorių, Lietuva laiku nesiėmė pakankamų priemonių savo energetiniam saugumui užtikrinti, gyventojai mažai informuoti apie galimus padarinius. Kalbindami vieną iš studijos autorių dr. Stasį BAČKAITĮ, Amerikos lietuvių bendruomenės Krašto valdybos vicepirmininką mokslo reikalams, pamėginsime į problemą pažvelgti ir Amerikos lietuvių akimis.

AR ĮMANOMA LIETUVOS ENERGETINĖ NEPRIKLAIMSOMYBĖ (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 18

Kaip sukurti grandinę

Lietuvos mokslų akademijoje vyko konferencija, skirta Ignalinos AE uždarymo ir apskritai energetikos reikalams. Be mokslininkų, dalyvavo energetikai su energetikos ministru A. Sekmoku priešakyje, pramonės ir verslo atstovai, tad problema buvo nagrinėjama visapusiškai. Priimta rezoliucija.

Rezoliuciją skaičiau. Tai gana bendras, bet neišsamus labai sudėtingos ir kritiškai svarbios situacijos įvertinimas. Išvardyti veiksmai siūlo daugiau ar mažiau gana nedrausius žingsnius siekiant energetinės saugos ir nepriklausomybės. Tačiau to nepakanka. Ar Lietuvos MA renginyje buvo užsiminta, kas laukia gyventojų uždarius AE, su kokiomis tiekimo ir kainų problemomis bus susidurta krizės sąlygomis, kai daugumai gyventojų yra labai sunku sudurti galą su galu? Krizės padėtis reikalauja drastiškų žingsnių.

Nukelta į 6 p.

AK, GRAŽUS DANGAU, TĖVIŠKE GERŪJŲ...

Profesoriaus Vlado Žulkaus vadovaujami archeologai, tyrinėdami Palangos botanikos parke švento Jono kalnelį, rado senas kapavietes. Tautodailininkai sukūrė krikštus, kurie žymi senų palaidojimų vietą

Šia epitafija iš Šventvakarių kapinių maga pradėti pasakojimą apie Klaipėdos krašto ir Kuršių nerijos senose kapinėse esantį kultūros ir istorijos paveldą, senuosius kryžius, krikštus ir kitus atminimo ženklus. Lapkričio 7 d. Nidoje į tokį renginį – *Krikštai bendruomenės atminties kultūroje* – pakvietė M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondas ir VšĮ *Thomo Manno kultūros centras* kartu su *Thomo Manno* muziejumi.

Tai fondo labdarinių, edukacinių ir meninių renginių ciklo *Nacionalinio paveldo išsaugojimui – aktyvi pilietinė iniciatyva* dalis.

Gausiai susirinkę renginio dalyviai iš klausė Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto mokslininkų doc. dr. Silvos Pocytės, prof. Rimanto Sliužinsko ir doc. dr. Nijolės Strakauskaitės pranešimų, dalyvavo diskusijoje visiems aktu-

alia kultūros paveldo išsaugojimo tema, galėjo įvertinti Nidos vidurinės mokyklos mokinių fotografijų parodą *Krikštai – Kuršių nerijos senųjų kapinių simbolis*, taip pat fondo keliaujančią parodą *Aplanuoti paveldo objektai*. Meninę programą *Po tėviškės dangum* atliko solistai Aušra Liutkutė ir Aurimas Raulinavičius, kuriems *akomponavo pianistė Lina Giedraitytė*.

Nukelta į 12 p.

2, 7 p.

ENCIKLOPEDIJA
„LIETUVA“

5, 15 p.

KLAIPĖDOS
KRAŠTO
MOKYKLOS

12, 16 p.

LIETUVYBĖS
MEDIS
KARALIAUČIAUS
KRAŠTE

14 p.

NETEKOME
PROFESORIAUS
MARIJONO
MARTYNAIČIO

14 p.

SUKAKTUVINĖ
KNYGOTYROS
KONFERENCIJA

ISTORINĖS KONFERENCIJOS „KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS: IDĖJOS, PROBLEMAS, REALIJOS“ 20-METIS

1989 m. lapkričio 17 d. Klaipėdoje, dabartinėje Klaipėdos universiteto Menų fakulteto koncertų salėje įvyko istorinė mokslinė konferencija *Klaipėdos universitetas: idėjos, problemos, realijos*. Tai buvo atramos taškas, leidęs pajudinti žemę – 1990 m. spalio 5 d. Nepriklausomos Lietuvos Aukščiausioji Taryba (pervadinta į Atkuriamąjį Seimą), vadovaujama Vytauto Landsbergio, priėmė nutarimą „nuo 1991 m. sausio 1 d. įsteigti Klaipėdos universitetą Klaipėdoje esančių aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų padalinių pagrindu“.

Į konferenciją, kuriai šių metų rudenį sukanka dvidešimt metų, ėjome ne vieną dieną.

Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą Klaipėdoje veikė du institutai – Prekybos ir Pedagoginis, tačiau aktyviausi protai jau tada kėlė ir svarstė Klaipėdos universiteto idėją. Ryškiausias pavyzdys – garsaus literatūros ir meno tyrinėtojo, kritiko, dramaturgo ir publicisto Jono Griniaus straipsnis *Klaipėdos universitetas*, paskelbtas 1936 m. laikraštyje *XX amžius* (Nr. 25). Straipsnyje įvardijami konkretūs žingsniai, kuriuos būtina žengti steigiant universitetą Klaipėdoje kaip „kultūrinę tvirtovę“. Deja, XX a. viduryje J. Griniaus idėjoms nebuvo lemta įsikūnyti, tačiau kokie pranašiški J. Griniaus žodžiai apie tvirtovę, kai šiandien matome Klaipėdos universitetą, įsikūrusį buvusiose kareivinėse.

Į 1989 m. lapkričio 17-osios konferenciją susibūrė garsūs Lietuvos mokslininkai ir visuomenės veikėjai – visus nešė Sąjūdžio bangos, didžiulis tikėjimas nepriklausomos Lietuvos

ateitimi, aukštojo mokslo pertvarka ir šviesiausioms perspektyvomis. Tas tikėjimas, nepaisant dabarties sunkumų, neapvyllė.

Konferencijos tezių knygelės pratarmėje rašoma: „Klaipėda, Mažoji Lietuva ir Žemaitija turi savas kultūros, švietimo, mokslo tradicijas. Į Lietuvos kultūros istoriją ryškiais vardais įsirašė Kražiai, Varniai, Tilžė, Karaliaučius, Klaipėda. Laikas ir istorija retai kada čia buvo palankūs lietuviškajai kultūrai; ypač daug netekties kruvinose hitlerizmo ir stalinizmo grumtynėse.“

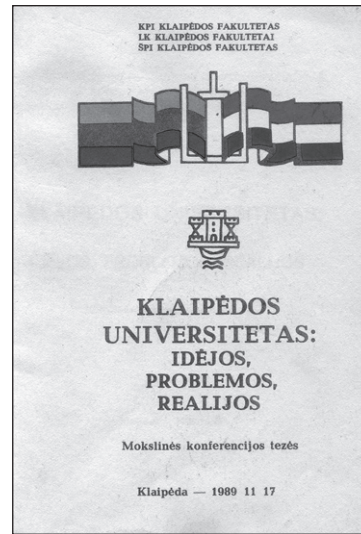
Kultūros ir mokslo raidai Klaipėdoje nemažai nuveikta per pastaruosius dešimtmečius, tačiau pažymėtina, kad aukštasis mokslas vystėsi daugiau kiekybiškai, per mažai dėmesio kreipta į rengiamų specialistų kokybę. Šiandien visuotinai pripažįstama objektyvi būtinybė radikaliai reorganizuoti aukštųjų mokyklų filialus Klaipėdoje. Įgyvendinant tautinio atgimimo, Lietuvos – jūrinės valstybės, – visuomenės humanitarizavimo, aukštojo mokslo pertvarkos idėjas, aiškėja ir tos reorganizacijos kelias – *Klaipėdos universiteto kūrimo kelias*“ (pabrūkta straipsnio autorius – red. past.).

Nors anuometė aukštojo mokslo vadovybė ir nepritarė keliamai idėjai, tačiau Klaipėdos universiteto idėją palaikė ir visokeriopai rėmė autoritetingiausi Lietuvos mokslo žmonės – prof. A. J. Greimas iš Paryžiaus, prof. V. Pėteraitis iš Monrealio, profesoriai iš Vilniaus: L. Klimka, S. Vaitekūnas, o konferencijoje be klaidėsių pranešimus skaitė Juozas Girdzijauskas, Saulius Razma, Krescencijus Stoš-

kus, Aleksandras Šidlauskas ir kiti. Iš klaidėsių mokslininkų svarų žodį dėl Klaipėdos universiteto steigimo konferencijoje tarė daugiau kaip 20 pranešėjų. Visokeriopai skatinami ir remiami anuometė Klaipėdos miesto vadovo Alfonso Žalio, konferencijos dalyviai priėmė dokumentą *Kreipimasis į Lietuvos visuomenę, LTSR Aukščiausiąją Tarybą, LKPCK, LTSR Ministrų Tarybą dėl Klaipėdos universiteto steigimo*, tačiau valdžiai, gyvenusiai jau paskutines savo valandas, tai neberūpėjo. Klaipėdos universiteto steigimo reikalą greitai ir ryžtingai išsprendė Lietuvos Nepriklausomybę atkūrusi Lietuvos Aukščiausioji Taryba nepraėjus nė metams nuo jos veiklos pradžios – 1990 m. spalio 5 dieną. Įdomiai pasikartojė istorija – 1918 m. Lietuva atkūrė nepriklausomybę, o 1922 m. Kaune įkurtas pirmasis grynai lietuviškas universitetas.

1989-ųjų Konferencijoje iš viso perskaityti 25 pranešimai, ji truko visą dieną. Pagal pranešimų tematiką ir problematiką sudaryta tezių knygelė, kurią nemokamai išleido *Ryto* spaustuvė, vadovaujama ilgamečio direktoriaus ir kultūros mecenato Antano Skyriaus. Pranešėjai suskirstyti į tris grupes.

Pirmosios ir antrosios grupės pranešėjai iš esmės analizavo Klaipėdos universiteto kūrimo kaip istorinės būtinybės pagrindimą, siedami tai su Mažosios Lietuvos kultūros, Karaliaučiaus universiteto tradicijų pažinimu, išlaikymu ir tęsimu (J. Mališauskas, J. Girdzijauskas, S. Razma, V. Pupšys, A. Tytmonas). Pabrėžtas Klaipėdos universiteto kaip mokslo institucijos vaidmuo puoselėjant Lietuvą kaip jū-

Konferencijos tezių knygelė

rinę valstybę (S. Razma, A. Bučinskas, S. Malkevičius, V. Židonis, O. Kubiliūnienė). Išsamiai aptarta universiteto kaip svarbiausios nuo Viduramžių savo veiklą tęsiančios akademinės institucijos struktūra, jos universalumas ir neribotos galimybės plėtoti mokslą ir meną, ugdyti ir visokeriopai lavinti harmoningą ir išsilavinusią asmenybę. Daug dėmesio pranešėjai skyrė Naujųjų laikų, dabarties universitetų raidai, idėjoms, atsinaujinimo ir apskritai aukštojo mokslo pertvarkos principams (A. Acus, L. Donskis, K. Stoškus, A. Jacikevičius, A. Žalys, D. Švitra).

Trečiosios grupės pranešimuose analizuojami svarbūs ir konkretūs Klaipėdos universiteto kūrimo strateginiai ir programiniai klausimai – Statuto, bibliotekos, studijų progra-

mų, tarpdalykinių ryšių plėtotės ir kiti dalykai (R. Gudelis, Z. Rinkevičius, J. Vaupšas, L. Surginienė, A. Bielskis, A. Jacikevičius, A. Juška, V. Valevičius).

Lapkričio 17-oji – Lietuvos poezijos lakštingalos Salomėjos Nėries gimtadienis, tad konferencija neatsitiktinai baigėsi ryškiu poetiniu motu – priimtas *Kreipimasis į Lietuvos visuomenę ir Respublikos vadovybę*. Jame siūloma ir konkreti Klaipėdos universiteto įkūrimo data – 1990-ųjų liepos 1-oji. Lietuva dar nebuvo paskelbusi Nepriklausomybės, tačiau Klaipėdos universiteto kūrimo entuziastų lūkesčiai netrūkus tapo tikrove. Be konferencijos pranešėjų *Kreipimąsi* pasirašė garsūs mokslo, meno, kultūros ir visuomenės veikėjai: Klaipėdos miesto Vykdomojo komiteto pirmininkas Alfonsas Žalys, Valentinas Greičiūnas, Zita Šličytė, profesoriai Vytautas Jakelaitis, Gediminas Pauliukevičius, Romas Pakalnis, Vytautas Blūšius, Juozas Gudavičius, Danguolė Žemaitytė, Audronė Kaukienė, Adolfas Brėskis, Juozas Rauckis, Vytautas Čepas, Sigitas Kudarauskas, Vytautas Kasputis ir kiti.

Konferencijos *Klaipėdos universitetas: idėjos, problemos, realijos* 20-metis skatina arba turėtų skatinti Klaipėdos krašto ir visus Lietuvos žmones prisiminti, suvokti atsakomybę ir įsipareigojimus dėl mūsų mokslo, meno, kultūros, kuriuos anuomet aktyviai kėlėme ir skelbėme, ir kad šiandien tai yra gal net svarbiau negu vakar.

Aleksandras Žalys

Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas pradėjo leisti naują enciklopediją *Lietuva*, kuri, pasak rengėjų, bus iliustruotas mokslinis informacinis leidinys apie Lietuvą, skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti.

Numatyta parengti tris enciklopedijos tomus. Pirmasis jau išvydo dienos šviesą. Jame pateikti išsamūs apžvalginiai straipsniai: *Bendros žinios apie valstybę, Gamta, Gyventojai, Konstitucinė santvarka, Teisėsauga, Visuomenė ir politika, Krašto apsauga, Sveikatos apsauga, Socialinė apsauga, Užsienio politika, Bažnyčia ir religija, Istorija, Mokslas, Kultūra, Švietimas, Ūkis, Sportas ir Pasaulio lietuviai*.

Enciklopediją leidžia patyręs enciklopedininkų kolektyvas, kuriam vadovauja vyriausiasis redaktorius Antanas Račis. Straipsnius rašė garsiausi Lietuvos mokslininkai. Apipavidalino dailininkas Alfonsas Žvilius.

Enciklopedijos *Lietuva* globėjas – Kovo 11-osios akto signataras Bronislovas Lubys. Kaip ir kuo jis padėjo, pirmajame tome nerašoma.

Lietuvai skirti tomai labai skiriasi

Be abejo, žmonėms, besidominantiems enciklopedijų leidimu, kils klausimas, kuo skiriasi enciklopedijos *Lietuva* pirmasis tomas nuo 2007 m. išleisto *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* dviliko tomo, taip pat skirto Lietuvai. Pasidėjau abu tomus ant stalo ir pabandžiau surasti atsakymą į šį klausimą. Suprantama, abiejose knygose rašoma apie Lietuvą. Pasireiškia ir enciklopedijų kūrimo specifika – čia neprifantazuoti. Tačiau informacijos apimtimi abiejų enciklopedijų tomai labai skiriasi. Daugelis *Lietuvos* straipsnių išplėsti, papildyti naujomis žiniomis, kai kurie – patikslinti. Yra straipsnių ir iš kitų *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* tomų. Gerai, kad apžvalginius

ENCIKLOPEDIJA „LIETUVA“ – LIETUVOS VARDO TŪKSTANTMEČIUI

straipsnius papildo informacija apie svarbiausius konkrečius objektus.

Jau pačioje pradžioje, straipsnyje *Administracinis paskirstymas*, įdomi naujovė: žemėlapis *LDK administracinis teritorinis paskirstymas po Liublino unijos*. Jame Trakų vaivadija, nusidriekusi nuo Gardino ir Augustavo iki Panevėžio ir Biržų. Vilniaus vaivadijoje – Lyda, Ašmena,

rezervatai. Yra neskelbtos informacijos apie penkis Lietuvos nacionalinius parkus, botanikos ir zoologijos sodus.

Daug platesni ir kiti enciklopedijoje *Lietuva* esantys straipsniai. Vien tai, kad ji yra 1280 puslapių, o *Visuotinės lietuvių enciklopedijos* dviliktąjį tomą sudaro tik 848 puslapiai, daug ką pasako.

Istorija baigiasi šiomis dienomis

Norėčiau plačiau aptarti skyrių, skirtą Lietuvos istorijai. Nors žodis *skyrus*, manau, nelabai tinka. Beveik šimto puslapių apimties, gausiai žemėlapiams ir kitomis iliustracijomis papildytas *Istorijos* skyrius, išleistas atskirai, taptų nauja Lietuvos istorijos knyga.

Jau turime daug monografijų, skirtų Lietuvos istorijai. Jas rašė žinomi mūsų krašto istorikai. Vieni ją baigė Vytauto Didžiojo valdymo metais (Z. Ivinskis), kiti aprašydavo įvykius iki Liublino unijos (E. Gudavičius), 1795 metų (Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, A. Kuncevičius, A. Bumblauskas) ar 1917 metų (M. Jučas, I. Lukšaitė, V. Merkys).

Lietuvos enciklopedijoje mūsų valstybės istorija baigiasi šiomis dienomis. Dar spėta įrašyti 2007 m. gruodžio 12-osios datą, kai Lietuva prisijungė prie Šengeno erdvės. Tai šios enciklopedijos pranašumas prieš kitus panašaus pobūdžio leidinius.

Kolektyvinio darbo pranašumas

Kitas aspektas, kurį norėčiau pabrėžti, – autorių gausa. Lietuvos istorija – ne vien tūkstantis metų po vyskupo Brunono nužudymo, kai šalies vardas buvo pirmą kartą paminėtas rašytiniame šaltinyje. Visą istoriją nuo pirmųjų Lie-

tuvos gyventojų klajoklių iki dabarties puikiai išmanyti sunku, gal net neįmanoma. Todėl praktiškai kiekvienas mūsų istorikas pasirenka tik vieną ar kitą laikotarpį. Kiti tarpiniai daugiau ar mažiau lieka tokių tyrimų nuošalėje. Todėl ir monografijų, išsamiai aprašančių mūsų valstybės istoriją, neturime. Kitas dalykas – autorių kolektyvas. Surinkus būrelį istorikų, besidominčių atskirais Lietuvos istorijos tarpniais, galime tikėtis išsamaus darbo.

Adolfo Šapokos pavyzdys

Kaip sėkmingą tokio darbo pavyzdį galima paminėti prieš Antrąjį pasaulinį karą autorių kolektyvo parašytą ir Adolfo Šapokos redaguotą *Lietuvos istoriją*. Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos iniciatyva išskirti iškilūs to meto istorikai: Juozas Jakštas, Zenonas Ivinskis, Adolfas Šapoka, Paulius Šležas ir Petras Klimas. Valstybės istorija padalyta į penkis laikotarpius ir sėkmingai parašyta. Paskutinė šioje knygoje paminėta data – 1935-ųjų metų rugpjūčio 11–17 d., kai Kaune įvyko Pirmasis pasaulio lietuvių kongresas, o knyga pasirodė 1936 metais.

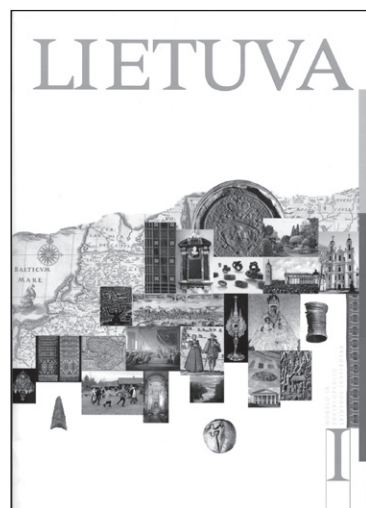
Žemėlapiai

Apie žemėlapius norėtuši pakalbėti atskirai. Jų enciklopedijoje yra daug ir tikrai vertų dėmesio.

Įdomus jau pirmasis Istorijos skyriaus žemėlapis *Lietuvos žemių konfederacija (12 a. pab.–13 a. pr.)*. Tai originalus archeologės profesorės Reginos Kulikauskienės žemėlapis, kurį patobulino profesorius Aleksiejus Luchtanas.

Dideli ir informatyvūs žemėlapiai *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 13 a.–15 a. vid.* ir *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 15 a. vid.–16 a.* Tai mūsų

Nukelta į 7 p.

Enciklopedija „Lietuva“. I tomo viršelis

Ukmergė, Anykščiai, Breslauja. Naugarduko vaivadijoje – Nesvyžius, Sluckas, Slanimas. Taip pat Brastos, Minsko, Polocko, Vitebsko, Mstislavlio, Smolensko vaivadijos.

Lygintini ir abiejų tomų straipsniai, skirti gamtai. Enciklopedijoje *Lietuva* daug papildomos informacijos: aprašyta dešimt ilgiausių mūsų upių, Asvejos, Dysnų, Drūkšų, Dusios, Tauragno ežerai, Antalieptės, Elektrėnų, Kauno marios.

Gerokai išplėstas straipsnis *Saugomos teritorijos* – aprašyti Čepkelių, Kamau, Kernavės, Viešvilės ir Žuvinto

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Mokslo Lietuva 2009 m. vykdo Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamą projektą *Mokslui. Kultūrai ir visuomenei*.

LIETUVOS TECHNIKOS BIBLIOTEKA OPTIMIZAVIMO IŠVAKARĖSE

Pradžia Nr. 19

Prieš pertvarką – viso bibliotekų tinklo peržiūra

Petras Zurlys, Lietuvos bibliotekininkų draugijos pirmininkas.

Jeigu būtų uždaryta bent viena iš didžiųjų Lietuvos bibliotekų, tai jau būtų precedentas uždarinėti ir kitas. Nelikus stabdžių galėtų būti naikinama kiekviena biblioteka. Užteko kultūros ministrui mestelėti istorinę frazę „Skaitykite senas knygas“ ir ką padarė savivaldybės: nebeskyrė šiems metams pinigų viešosioms bibliotekoms, savivaldybės tarsi tik ir būtų laukusios tokio signalo. Jeigu sulauktume ir tolesnių panašių valdžios žingsnių, – pakaktų tik signalų, – ir bibliotekų griūtis neišvengiama. Turėtume skaudžių padarinių šalies mokslui ir kultūrai.

Mokslo Lietuva. Ar viskas turi likti kaip iki šiol buvo?

P. Zurlys. Sutinku, kad Lietuvoje bibliotekų tinklas gali būti peržiūrimas, bet prieš tai turėtų būti atlikta išsami studija – ne tik akademinė, bet visų šalies bibliotekų, viso tinklo peržiūra. Jeigu būtų nuspręsta, kad Lietuvos valstybei užtenka tam tikrų bibliotekų, būtų galima kalbėti apie bibliotekų jungimą ar kitokius struktūrinius veiksmus. Kol kas tokia studija neatlikta, analizės ir iš to kylančių sprendimų nepadaryta, todėl klaidinga imtis bet kokių žingsnių, tuo labiau tų, kurie būtų negrįžtami.

Savo unikaliais fondais Lietuvos technikos biblioteka yra ir ateityje galėtų būti techninės literatūros valstybėje depozito biblioteka. Aukštųjų mokyklų bibliotekos paprastai kaupia naujausią paskutinių metų literatūrą, ilgesnį laiką nesaugo senosios, o LTB kaupia ir senąją technikos, ekonomikos ir kitų sričių literatūrą. Mokslui, kultūrai tai ypač vertinga. Teisingai šioje diskusijoje pastebėta, kad ir sena išmintis nepaprastai vertinga.

Lietuvoje būtina turėti bent vieną technikos biblioteką, nemanau, kad tai per brangu valstybei. Galvokime pirmiausia apie naudą, kurią valstybei ir jos žmonėms ši biblioteka teikia.

M. L. Gresiančių pertvarkų įbairinti bibliotekininkai bijo, kad jų biblioteka nebūtų lyginama su archyvu, kur kaupiami seni dalykai, bet štai gerbiamasis Petras Zurlys sako, kad valstybėje svarbu turėti depozito bibliotekas, kuriose būtų kaupiama ir sena literatūra.

Kuo mums ši biblioteka svarbi

Gediminas Marčiukaitis, VGTU profesorius, LTB skaitytojas.

Kaip galiu imtis išradybinės veiklos, jeigu nesu susipažinęs su man rūpimoje srityje jau padarytais darbais? Depozito bibliotekos būtinos. Išradyba Lietuvoje nusmukdyta, pagal patentų skaičių šimtui tūkstančių gyventojų esame vienoje iš paskutinių vietų Europoje. O dar pasigirsta siūlymų uždaryti kai kurias gerai dirbančias bibliotekas. Man tai visiškai nesu-prantama.

Genė Ona Sruogienė, LTB skaitytoja.

Esu baigusi Vilniaus universitetą, Maskvos patentžinytės institutą, šiuo metu esu Lietuvos ir Europos prekių ženklų, patentų ir dizaino patentinė patikėtinė, todėl nuolat dirbu su patentų išradimų aprašais ir šioje bibliotekoje randu pačios reikalingiausios informacijos. Tekdavo lankytis LTB,

Šalia Šv. Ignoto bažnyčios veikė Jėzuitų naujokyno vienuolynas, kurio pastate dabar veikia Lietuvos technikos biblioteka

Lietuvos technikos bibliotekoje spalio 25 dieną surengta diskusija, kurioje be bibliotekos darbuotojų dalyvavo ir skaitytojai. Visus jaudina šios ir kitų specialiųjų Lietuvos bibliotekų likimas, išgirdę „bibliotekų veiklos optimizavimas“ gyvenimo vėtyti ir mėtyti diskusijos dalyviai įtaria gresiantį blogiausią iš galimų variantų – bibliotekų palaipsnių maritimą ir uždarymą.

Politikai ir valdininkai paprastai žino atsakymus į visus klausimus, todėl dažnai ir priskaldo malkų. Kol to nespėjo padaryti su bibliotekomis, turi progos įsiklausyti į vox populii – tautos balsą. Gali atrodyti, kad šiuo atveju tai balsas tyruose, kuris nieko nelemia, nebent iššaukia aidą. Norėtusi priminti, kad tai vis dėlto specialistų, tam tikrų sričių žinovų balsai. Beje, nė vienas iš kalbėtojų nepasakė, kad specialiosios bibliotekos jau nebereikalingos, yra atgyvena ir pats laikas jų atsisakyti. Kad turi keistis, tobulinti savo veiklos formas ir metodus – niekas neprieštaravo. Tad gal į tai ir turi būti orientuojama ta paslaptinga sąvoka – optimizavimas.

kai ji dar veikė A. Vienuolio gatvėje, vėliau jai persikėlus į Kalvarijų g. 3 (tada F. Dzeržinskio g. 3), o ir dabar esu nuolatinė LTB fondų vartotoja. Galiu pasakyti, kad šioje bibliotekoje studentai, mokslininkai, išradėjai ir intelektualūs nuosavybės kūrėjai randa būtiniausias ir išsamesias informacijos apie tai, kas jau sukurta pasaulyje. Žmonija daug ką išrado, o tam, kad galėtume greitai rasti duomenis apie konkrečius išradimus, rūpimus kūrėjus, būtina tiksliai sudaryti paieškos reglamentą. Bibliotekoje yra išradimų klasifikatoriai, dalykinės rodyklės, kita informacija, taip pat pagalbinė literatūra, kurios gali prirėkti naudojant patentinę literatūrą. Svarbiausia tai, kad bibliotekoje sukauptas didžiulis informacijos kiekis, dirba patyrę darbuotojai, bet kuriam lankytojui suteikiama kvalifikuota pagalba.

Tekdavo į LTB atsivesti studentus, kad jie susipažintų su technikos lygiu pasaulyje. LTB jie atlikdavo praktinius darbus naudodamiesi klasifikatoriais, studijuodavo išradimų aprašų sudarymo specifiką. Kokia padėtis šiandien? Lietuva „bombarduojama“ patentais iš užsienio, o Lietuvos išradėjų veikla tik pradeda išibėgėti – į Valstybinį patentų biurą per metus pateikiama tik apie 100 paraiškų išradimų patentams gauti.

Lietuvos žmonės vis dėlto pradeda išradinėti, patentuoti, taigi ir patentinę literatūrą būtina analizuoti, naudoti ir kurti pažangesnius techninius sprendimus. Nestabdykime šios veiklos. Lietuvos technikos bibliotekoje mūsų specialistai gauna būtinos informacijos. Pavyzdžiui, garbaus amžiaus profesorius Karolis Jankevičius, buvęs *Mokslo ir gyvenimo* žurnalo redaktorius, Botanikos instituto direktorius,

Lietuvos gamtos apsaugos draugijos pirmininkas. Jo mokslinės veiklos sritys – aplinkos apsauga, gėlių vandenių ir grunto mikrobiologija, Lietuvos gamtos apsaugos istorija. Per pastaruosius 10 metų profesorius kartu su VšĮ *Grunto valymo technologijos* autoriu kolektyvu Valstybiniam patentų biurui pateikė 16 išradimų paraiškų patentams gauti. Gavo 16 Lietuvos patentų. Profesorius, turėdamas toki žinių bagažą, noriai naudoja LTB fondais, lankosi bibliotekoje, nagrinėja įvairius patentus, kad dar kartą įsitikintų, jog sukūrė pranašesnį sprendimą ir kad mūsų mokslininkų išradimai būtų kaip reikiant įforminti. Labai svarbu išsaugoti LTB patentų fondus, kurie yra didžiulis turtas. Neįsivaizduoju, kas būtų toliau su mūsų šalies išradyba, jeigu tuos fondus prarastume.

Sujungti – dar nereikiška patobulinti

Česlovas Šliažas, architektas, LTB skaitytojas.

Dabar sunkmetis, jungti įvairias institucijas ar įstaigas atrodo labai racionalus sprendimas. Buvau kviečiamas dirbti į Vilniaus miesto savivaldybę dar prie mero Artūro Zuoko. Buvo svarstoma, kaip reikėtų centralizuoti Vilniaus miesto ligonines. Tokiu būdu norima siekti ekonominio efekto. Tiesa, tuo metu panašios „optimizacijos“ interesai buvo ne dėl sunkmečio, o dėl grobuoniškų paskatų.

Prieš įsitraukdamas į šios problemos sprendimą, ėmiau nagrinėti Zalcburgo miesto Austrijoje patirtį. Mieste veikia penkios ligoninės. Paaiškėjo įdomus dalykas: maža ligoninė patogi

lankytojui, nes savo architektūrinėmis erdvėmis yra jauki, kaip architektas pasakysiu – humaniška, ir joje galima suteikti pakankamai kvalifikuotas medicinos paslaugas. Jeigu vieną ar kitą ligoninę panaikintume, tarkime, Trakų ligoninę, ją iš naujo atkurti būtų beveik neįmanoma. Austrų patirtis mane įtikino, kad siekis centralizuoti ligonines pats savaime nėra argumen-

Diskutuoja Lietuvos technikos bibliotekos skaitytojai: Genė Ona Sruogienė, Jonas Vėlyvis, prof. Gediminas Marčiukaitis, prof. Bronislovas Spruogis, Lietuvos bibliotekininkų sąjungos pirmininkas Petras Zurlys ir skaitytoja Aldona Kupčiūnienė

tas. Tas pats galioja ir bibliotekoms: jų centralizavimas tikrai nėra tinkamiausias variantas. Panaikintos bibliotekos niekas nebeatkurs – dėl to galime būti ramūs.

Kitas pavyzdys. Teko priklausyti visuomeninei grupei, kuri bandė projektuoti Vilniaus senamiesčio detalų planą. Vėliau jo teko atsisakyti, išnyko ir ta grupė, tačiau tokios visuomeninės grupės dar veikia Žvėryne ir kituose Vilniaus rajonuose. Įsitikinome, kad valdžia visada tendencinga, ji nuolat „spaudžia“, todėl miestuose ir naikina-

mos viešosios erdvės. Pavyzdys – Lietuvos kino teatras. Biblioteka taip pat viešosios erdvės pavyzdys, edukacijos ir kultūros centras. Gal kas norėtų, kad LTB būtų aktyvesnė, panėšėtų į Mokytojų namus Vilniuje ar panašiai. Tačiau naikinti biblioteką – visiškai nesuvokiamas dalykas.

LTB antipodas – Krašto apsaugos ministerija, kuri užima ir dalį buvusio Šv. Ignoto jėzuitų naujokyno pastato. Visiškai Senamiesčiui nenaudinga ministerija, nes jos užimami pastatai ir teritorija uždari, lankytojams neprieinami. Tai svetimkūnis kultūrinėje ir istorinėje aplinkoje, Senamiesčiui priešiškas organizmas. Krašto apsaugos ministeriją reikėtų iškelti iš Senamiesčio, nes šioje miesto dalyje kaip tik turėtų būti daugiau kultūros institucijų. Kartu augtų ir tokių kultūrai vertingų teritorijų kokybė. Kaip rodo pasaulinė patirtis, smulki infrastruktūra senamiestyje turi išlikti!

Trečias aspektas. 14 metų dirbau Vilniaus Gedimino technikos universitete, per tą laiką Architektūros fakultetas iš Saulėtekio buvo atkeltas į Senamiestį. Įsikūrė puikiame architektūriname ansamblyje tarp Pylimo ir Trakų gatvių. Šio fakulteto studentai netoli esančioje LTB išties gali gauti daug jiems naudingos literatūros, kitos bibliotekos šiuo požiūriu negalėtų lygintis su LTB.

Senamiestyje yra daug dailininkų, dizainerių dirbtuvių, ir visiškai natūralu, kad jie naudoja LTB paslaugomis. Įsivaizduokime, kad reikėtų važiuoti į biblioteką studentų miestelyje – tektų sugaišti ne vieną valandą. Dalį lankytojų biblioteka prarastų.

Taigi keistai taupydami tautą darome beraštę. Jau ir taip žmonės reikia skatinti daugiau skaityti, o valstybės vyrai daro priešingai uždarinėdami ar siūlydami perkelti bibliotekas iš centro į miesto pakraščius. Labai klaidingas sprendimas, nuleidžiantis sostinės kultūros kartelę. Pagaliau ir finansiniai rodikliai smuktelėtų. Nukelsime į pakraščius bibliotekas, parduosime esamus pastatus – ir ką turėsime? Biurus, bankų pastatus?

Kazys Mackevičius, LTB direktorius.

Būsimasis Vilniaus universiteto

LIETUVOS TECHNIKOS BIBLIOTEKA OPTIMIZAVIMO IŠVAKARĖSE

Atkelta iš 3 p.

laisvų plotų. Ką darytume su LTB fondais, jeigu biblioteka būtų uždaroma? Degintume knygas ir periodiką? O juk buvo metų, kai geriausią technikos ir ekonomikos tematikos literatūrą komplektavome tam skirdami net po 1 mln. litų.

Patentinė informacija bibliotekoje

Arvydas Kažukauskas, LTB direktoriaus pavaduotojas patentiniams reikalams.

Patentiniai dokumentai LTB komplektuojami nuo pirmosios bibliotekos įkūrimo dienos, t. y. nuo 1957 metų. Šių metų pradžioje bendras šių specialiųjų dokumentų skaičius siekė 40 milijonų. Tokio rinkinio Lietuvoje nė vienas universitetas ir nė viena institucija neturi sukaupusi. Daugiau kaip 60 proc. šių dokumentų saugomi kompaktiniuose diskeliuose. Tarybiniais metais daug patentinės ir kitos informacijos sukaupta įmonėse, tačiau iš pradžių neliko didžiųjų įmonės bibliotekų, vėliau pačių įmonių ir jų fondų.

Patentinių dokumentų rinkinių be LTB yra kai kuriose šalies bibliotekose, bet ten komplektavimas taip pat vykdomas per mūsų biblioteką, tiksliau per bibliotekos patentinės informacijos centrą. Padedame sukomplektuoti dalį dokumentų Vilniaus universiteto, Vilniaus Gedimino technikos, Kauno technologijos, Klaipėdos ir Šiaulių universitetų bibliotekoms, taip pat kelioms specializuotoms mokslinėms bibliotekoms.

Po nepriklausomybės atkūrimo Valstybinio patentų biuro dėka ir mūsų pačių iniciatyva užmezgti glaudūs ryšiai su užsienio šalių patentų tarnybomis, su tokiomis tarptautinėmis organizacijomis kaip Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija, Europos patentų tarnyba, su kuriomis imta keistis patentiniais dokumentais, pradėti pildyti fondai ir pašalintos anksčiau atsiradusios spragos. Bibliotekai šis pasikeitimas informacija nedaug kainuoja, faktiškai tik pašto išlaidas.

ML. Kokia informacija buvo keičiamasi su užsienio šalių patentų tarnybomis?

A. Kažukauskas. Siuntėme Valstybinio patentų biuro oficialius biuletenius, o gaudavome tų šalių oficialius biuletenius, patentinių dokumentus. Per 50 LTB gyvavimo metų sukurtas filialų tinklas Lietuvoje. 2004 m. Lietuvai įstojus į Europos patentų organizaciją LTB su savo keliais filialais oficialiai pripažinti patentinės informacijos centrai Lietuvoje, įsiliejo į Europos patentinių bibliotekų ir patentinės informacijos centrų tinklą PATLIB (angl. *PATent LIBrary* – patentų biblioteka. Europoje šiuo metu yra 330 PATLIB centrų 35 Europos patentų organizacijos šalyse narėse. Tad Europos šalyse Lietuva tikrai nebūtų pagirta, jeigu imtų mažėti PATLIB centrų, nes nuo šio tinklo priklauso ir Europos Sąjungos konkurencingumas, turis įtakos inovacijų plėtrai.

Pastaraisiais dešimtmečiais visame pasaulyje situacija radikaliai pasikeitė naujų technologijų dėka. Anksčiau patentinio dokumento neįmanoma buvo perskaityti nenuėjus į bibliotekas, o dabar visą reikiamą informaciją galima gauti iš savo darbo vietos.

Klausimas iš auditorijos: ar nuotoliniu būdu galima per-

Diskutuoja Lietuvos technikos bibliotekos skaitytojai: Genė Ona Sruogienė, Jonas Velyvis, prof. Gediminas Marčiukaitis, prof. Bronislovas Sruogis

skaityti tik tų patentų ir kitos patentinės informacijos pavadinimus?

A. Kažukauskas. Ne tik pavadinimą, bet ir visą turinį galima skaityti. Europos patentų tarnyba prieš dvejus metus paskelbė patentinės informacijos politikos reformavimo dokumentą, kuriame numatoma panaikinti visas kliūtis prieigai prie patentinės informacijos siekiant skatinti technologijų inovacijas, plėtrą ir tyrimus Europoje.

Pastaba iš auditorijos: ar galima skaityti tik pirmą patentinio dokumento puslapį, o už kitus priėgta mokama?

A. Kažukauskas. Dauguma informacijos turi laisvą prieigą, nebent tai kažkoks ypatingas dokumentas, turintis ypač daug puslapių ir prieiga prie jo negalima. Arba tai gali būti susiję su standartais, Standartizacijos departamento informacija.

Audra Grušniečienė, LTB Standartų ir verslo informacijos skyriaus vedėja.

Bent trumpai apie kitus dokumentus, kurie saugomi mūsų bibliotekos fonduose. Sukauptas labai didelis ir šiuo metu vienintelis toks išlikęs Rusijos ir NVS šalių normatyvinių dokumentų fondas. Galima pasakyti, kad pusė šio fondo sudaro depozitinė informacija (GOST'ai, Rusijos ir NVS šalių standartai ir techninės sąlygos). Iš šio fondo dažnai skolinami dokumentai ne tik individualioms įmonėms, bet ir tokioms kaip Ignalinos AE, Mažeikių Nafta (*Orlen-Lietuva*), Lietuvos geležinkeliai.

Lietuvos standartizacijos departamentas turi savo biblioteką, bet labai mažą skaityklą ir todėl skaitytojai mieliau eina į LTB, nes čia randa visus Lietuvos standartus, taip pat Lietuvos standarto statusą turinčius ir į lietuvių kalbą išverstus tarptautinius standartus ISO, IEC, EN. Visi trys regioniniai skyriai taip pat turi po vieną šių standartų egzempliorių, o tai labai patogiu tų regionų verslininkams. Tenka girdėti, kad mūsų skyriuje susipažinę su standartu, jie lengviau nusprendžia, ar verta jį įsigyti Standartizacijos departamente. Kadangi standartai nekopijuojami ir yra brangūs, todėl ir studentams patogiau naudotis mūsų fondu.

Esame bendro nuopolio dalis

Bronislovas Spruogis, VGTU profesorius, habil. dr., LTB skaitytojas.

Šios bibliotekos skaitytojas esu nuo 1958 metų. Atvažiavau į Vilnių iš Kiaukliškių kaimo (Ukmergės rajone) baigęs 7 klases, įstojau į technikumą ir nuo pirmo kurso tapau šios bibliotekos skaitytoju, kai man dar nebuvo nė 16 metų.

17 metų teko dirbti su karo laivyno užsakymais, tad kiekvieną darbą įpratau pradėti nuo padėties analizės. Manau, kad tai, kas norima padaryti su mūsų bibliotekomis, ištiesios priežasčių grandinės pasekmė. Kokia LTB padėtis šiandien ir kodėl? Priežastis, manau, ir ta, kad nepriklausomybės metais Lietuvos ekonomika, ūkis, praktiškai visos valstybės gyvenimas atsidadė vadybininkų rankose. Nesunku suprasti čia diskutuojančių kolegų susirūpinimą – ir pats vadovauju nuosavai ekspertizės įmonei.

Šiek tiek apie sunkumus, su kuriais nuolat susiduria tiek mūsų pramonė ir ūkis, tiek bibliotekos. 41-erius metus dėstydamas studentams pastebėjau tokią dalyką, apie kurį buvo užsiminęs ir prof. Gediminas Marčiukaitis: šiandien Lietuvoje labai smuko mokslo lygis, dėstytojų kokybė aukštosiose mokyklose.

Pats turiu daugiau kaip 200 patentų iš mechanikos ir įvairių mechanizmų kūrimo ir tobulinimo sričių. Pirmasis mano išradimas 1975 m. užpatentuotas JAV, Anglijoje ir tuometėje VFR. Vėliau patentą gavau dirbdamas su karo laivyno užsakymais. LTB buvo galima gauti reikiamos informacijos. Visi žinojome: norint pateikti paraišką patentui gauti, tekdavo atlikti paiešką ne mažiau kaip iš 7–8 šalių. Ir ne bet kokių, o patentinėje veikloje pirmujančių. Antraip į tavo paraišką niekas net dėmesio nekreipdavo.

Kokia mūsų politikos nesėkmis priežastis? Kūrybingi žmonės nėjo į politiką. Žmogus turintis kūrybinius ir inovacinių gebėjimų visada ras darbą, kuris jam teiktų malonumą ir dvasinį pasitenkinimą.

Tai, kas norima padaryti iš mūsų bibliotekų, kitų kultūros ir mokslo institucijų – siekis atimti iš mūsų intelekto židinius. Uždaryti LTB, vadinasi, sunaikinti Lietuvos technikos mokslų Mėką.

Panašaus degradavimo tendencijų pastebima ir kitose valstybėse, ypač posovietinėse šalyse, tad mes jokia išimtis. Palaikau ryšius su Maskvoje gyvenančiais Rusijos mokslininkais, kurie taip pat teigia, kad dabar Rusijoje leidžiamų matematikos ir technikos mokslų knygų lygis, palyginti su 1960, 1970 ar vėlesniais metais, smarkiai kritęs. Rusijoje taip pat jaučiamas didžiulis mokslo nuosmukis, yra apie ką pagalvoti.

Mūsų valstybėje vykdomas techninės pažangos žlugdymas pasireiškia ir per siekį sunaikinti LTB. Bijau, kad išgyvename katastrofą. Nuo to, kas mus valdo, priklauso mūsų mokslo, kultūros ir mūsų pačių būvis.

Dabar šis tas apie patentus. Nustojau patentuoti naujus darbus, nes reikia nemažai mokėti, o šiuo metu aukštoji mokykla tokių lėšų neturi.

ML. Supratu, kad gauti patentą finansškai neapsimoka, nes tik santykinai maža dalis jų nuperkami, atsiperka, o mokestis didelis?

Bronislovas Spruogis. Paskutiniame patente kartu su bendraautorais sukritikavome užsienio vamzdinių roboto išradėjus. Už šį išradimą (daugiau nei 200) 2006 m. gavau Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (PINO) didįjį aukso medalį ir sertifikatą iš Šveicarijos, Lietuvoje pirmą tokį apdovanojimą.

Kitąmet prestižiniame Anglijos žurnale *Double Site* bus išspausdinti mano su kolegomis pateikti straipsniai. Žurnalo redaktorius rašo: „Jūs labai geri straipsniai, mes jums atsikirą žurnalo numerį galime išleisti...“ Taip yra dėl to, kad atiduodame *know how* už dyką – su formulėmis, schemomis. O kaip straipsnius rašo užsienio mokslininkai? Jais remdamasis nieko nesukursi.

Ypač jaunesni dėstytojai kartais pernelyg pasitiki internetu, girdi, ten yra visa reikiama informacija. Bet iš interneto toli gražu ne viską gali

gauti. Šiandieniam pasaulyje geros idėjos, *know how*, net mintys slepiamos. Buvome visai kitaip auklėjami ir mokomi. Savo kvalifikaciją kėliau Maskvos N. Baumano aukštojoje technikos mokykloje, tobulinausi Magdeburge, Drezdene, Stokholme ir mačiau, kuo skiriasi socialistinės sistemos ir rinkos visuomenės šalių mokslas. Buvome mokomi taip savo mintis reikšti, straipsnius rašyti, kad kiekvienas klausytojas ar skaitytojas tas mintis suprastų. Šiandien mūsų *know how* žinios baigiamos išpumpuoti. Man tenka projektuoti, kolegos gamina vieną ar kitą mechanizmą. Matome, koks niekalas mums brukamas iš kitų kraštų. Kartais dėl nežinojimo atsiduriame kvailių vietoje. Štai pavyzdys.

Du vienos aukštosios mokyklos kolegos nuvažiavo į Kiniją. Mato išrikiuotas stakles, nudažytas skirtinga spalva, nors visos lyg ir vienodos, išskyrus kainą: vienos kainuoja 2 tūkst. dolerių, kitos – 500. Kuo skiriasi? Pasirodo, vienos staklės skirtos per parą dirbti valandą ar dvi, o kitos – trims pamainoms. Skirtingos medžiagos panaudotos ir guoliai ne tokie patys. Perpardavinėtojai tas stakles Kinijoje nuperka pigiai, o Lietuvoje parduoda už 20 tūkstančių. Žmonės mulkinami. Kodėl didieji prekybos centrai gali teikti didžiules nuolaidas ar rengti akcijas? Todėl, kad prekių kainos užkeltos kartais 5–6 kartus, nors neatitinka kokybės reikalavimų, o per akcijas 10–20 proc. kainos nuleidžiamos.

Kuo mažiau mūsų pirkėjai bus išprusę, neturės techninės nuovokos, tuo perpardavinėtojams ar kai kuriems negarbingiems prekybininkams bus geriau. Štai pasikviečia mane į įmonę – reikia suprojektuoti keltuvą. Paprašau nupiešti, kokio keltuvo jiems reikia. Vadybininkas nemoka rankose pieštuko laikyti, ką jis man nupieš. Kai bendrovėms vadovauja ne inžinieriai, o vadybininkai, tokią padėtį ir turime.

Nejau nereikia taikomųjų mokslų?

Gediminas Marčiukaitis, profesorius, LTB skaitytojas.

Bibliotekas ir techninę mintį žlugdo tie, kuriems Lietuvoje nereikia ir taikomųjų mokslų. Japonija po Antrojo pasaulinio karo veikė priešingai: visas lėšas skyrė taikomiesiems mokslams, taip pat veikė ir vokiečiai: juk ne filosofiją, ne menus, bet taikomuosius mokslus plėtojo. Žinoma, atsiprašau filosofų, visų humanitarų ir menininkų. Tik praėjus keliems dešimtmečiams, kai jų šalys atsistojo ant kojų, japonai ir vokiečiai ėmė skirti didžiules lėšas fundamentiniams tyrimams, humanitariniams mokslams ir kitoms sritims. Tų valstybių ūkis ant kojų atsistojo taikomųjų mokslų dėka.

O kas daroma Lietuvoje? Statyba, medicina – ne mokslas, mechanika ir elektrotechnika juk taip pat ne mokslas! Tokios nuostatos įsitvirtino. Jeigu ginantis disertaciją padarytas išradimas būdavo labiausiai vertinamas, dabar išėitų, kad jis nieko vertas – tiesiog nėra tokių reikalavimų. Tai lygiai toks pat valdininkų barbarizmo pasireiškimas kaip ir mėginimas spresti LTB ir kitų bibliotekų ateitį.

Bus daugiau

Diskusiją vedė ir parengė Gediminas Zemlickas

IŠLEIDUS IŠ RANKŲ MOKYKLOS KONTROLĘ KLAIPĖDOS KRAŠTE

Arnoldas PIROČKINAS

Pradžia Nr. 18

Vokietininkams didelė atspara mokyklų klausimu buvo 1924 m. gegužės 8 d. Paryžiuje pasirašyta keturių Santarvės (Antantės) valstybių (Prancūzijos, Anglijos, Italijos, Japonijos) ir Lietuvos *Konvencija dėl Klaipėdos krašto* su trimis priedėliais, kurie, kaip nurodo Konvencijos 16 straipsnis, „visais atvejais bus laikomi tos konvencijos integraline dalimi“ (*Konvencija dėl Klaipėdos krašto*. Išleido Klaipėdos Krašto Direktorija. Herausgegeben vom Direktorium des Memelgebietes. Klaipėda/Memel, 1925. – P. 7). Krašto mokyklų reikalui ypač svarbus I priedėlis – Klaipėdos Teritorijos Statutas. Šio statuto 5 straipsnis nustatė 15 sričių, kurios priklausė Klaipėdos krašto vietinių organų šiočiai ar tokiai kompetencijai. Tarp jų neribojama kompetencija naudojosi: 1. Valsčių ir apskričių organizacija ir administracija; 2. Tikybos reikalai; 3. Švietimas ir t. t. (p. 8–9). Statuto 25 straipsnyje taip pat nurodoma: „Viešųjų mokyklų mokslo programa Klaipėdos Teritorijoje neturės būti žemesnė už programą, kuri bus nustatyta tos rūšies mokykloms kitose Lietuvos teritorijos dalyse“ (p. 13). 27 straipsnis patvirtino krašte abiejų kalbų lygybę: „Lietuvių kalba ir vokiečių kalba bus pripažintos lygiai oficialiomis kalbomis Klaipėdos Teritorijoje“ (p. 13). Tad šis pripažinimas netiesiogiai įtvirtino lietuvių kalbą ir mokykloje.

Labai svarbus 31 straipsnis, užkirto kelį Lietuvos Respublikos valdžiai atleisti mokytojus, kurie nemokėjo (ir nenorėjo išmokti) lietuvių kalbos ir tuo būdu sumažinti Vokietijos piliečių mokyklose dalį. Straipsnyje sakoma:

Ligi 1930 m. sausio 1 d. Klaipėdos Teritorijos organai, kuriems bus pavesta tenai švietimo reikalai, galės imtis mokytojų svetimšalius, kiek tai pasirodys reikalinga tinkamam Teritorijos švietimo išlaikymui.

Tačiau Direktorija neturės teisės laikyti Teritorijoje, einant aukščiau minėta dispozicija, bet kurių asmenų del kurių Gubernatorius pateiks įrodymų, jog jie užsiima politine agitacija, priešinga Lietuvos interesams.

Aukščiau minėtam laukui išėjus, svetimšaliai mokytojai galės būti Teritorijos organų kviečiami Lietuvos Vyriausybei sutinkant.

Taigi išeitų, kad tie svetimšaliai mokytojai, kurie dirbo iki šio termino, lieka dirbti toliau, nepaisant to, ar jie moka lietuviškai, ar ne. Lietuvos valdžia juos galėtų suspenduoti tik tuo atveju, jei pavyktų įrodyti jų priešingą valstybės interesams politinę agitaciją. Praktiškai Klaipėdos krašto sąlygomis tai buvo neįmanomas dalykas.

Straipsnis 35, garantavęs visiems Klaipėdos krašto gyventojams susirinkimų ir sąjungų, sąžinės ir spaudos laisvę, taip pat nurodė, kad „Taip bus su mokymo laisve ir mokyklų atidarymo teise“ (p. 14). Šis nurodymas iš dalies neleido vokiškoms direktorijoms drausti kurti krašte privačias lietuviškas mokyklas. Kai buvo galutinai įsitikinta, kad vokietininkų valdomos švietimo įstaigos sabotuoja

Šilutės lietuvių gimnazija statyta 1938 m.

mokyklose lietuvių kalbą ir nesirengia atidaryti lietuviškų mokyklų reikiamo skaičiaus, lietuviai tuo straipsniu sėkmingai pasinaudojo.

Dėl 1924 m. Klaipėdos krašto direktorijos priimtų potvarkių ir Konvencijos galėtume pasakyti, kad apskritai jų būta dokumentų labai geros valios žmonėms. Tačiau šie teisiniai aktai neužkirto kelio piktavaliams vokietininkams, į savo rankas po 1925 m. spalio 19 d. Klaipėdos krašto seimelio rinkimų sugrobusių beveik visą valdžią, kreipti švietimą prieš Lietuvą ir ją rėmusius klaipėdiškius. Direktorijai priklausančios mokyklos beveik visos nesivaržydamos juo toliau, juo įžiliau savo mokinius (jų didelė dalis lietuviškos kilmės) ugdė vokiško šovinizmo dvasia.

Patriotiškiems krašto lietuviams nušvito viltis kurti lietuvišką mokyklą, kai 1934 m. birželio 28 d. gubernatoriaus potvarkiu buvo paleista nacistinės krypties Otomaro Šreiberio (Schreiber) vadovaujama direktorija ir sudaryta ryžtingo lietuvininko Martyno Reisgio (daug kur pavadė rašoma ir Reizgys) direktorija. Deja, ji išsilaikė kiek ilgiau nei penkis mėnesius. Per tą laiką, be kitų lietuviškumą stiprinančių aktų, ji išleido du teisinius dokumentus dėl kalbų vartojimo pradinėse mokyklose. 1934 m. rugsėjo 24 d. direktorijos vardu paskelbiamas įstatymas, pasirašytas direktorijos pirmininko M. Reisgio ir nario Alberto Jonušaičio (žuvęs 1942 m. Štuthof'o koncentracijos stovykloje). Šio įstatymo (*Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1934 09 24, Nr. 108, p. 820–821) trijuose skyriuose patikslinama mokyklose vartojamų kalbų tvarka. Pirmajame skyriuje *Dėstomoji kalba Klaipėdos krašto pradžios mokyklose* į akis krinta kiek kitoks kalbos nustatymo pagrindas: „Jeigu lietuvių kilmės mokiniai su namuose lietuviškai kalbančiais pavieniose mokyklose sudaro daugumą, tai tose mokyklose dėstomoji kalba yra lietuviškoji.“

Esant mokykloje daugumai susidaranti iš namuose vokiškai kalbančių vokiečių kilmės mokinių, tai tenai yra dėstomoji kalba vokiškoji.“ Skirtingai, sakykim, nuo 1923 m. rugsėjo 10 d. *Vykdomųjų nustatymų*, kur mokyklos kalba nustatoma tik pagal vieną požymį – namuose vartojamą kalbą, čia į priekį keliama mokinių kilmės svarba. Visi krašto gyventojai labai gerai žinojo savo kilmę, ir vargu ar kas būtų ryžęsis jos išsižadėti. Lietuviškos kilmės klaipėdiškiai kalbėjo

abiem kalbomis: vokiečių kalbos jie buvo vaikystėje mokęsi mokykloje. Nemaža jų jautėsi geriau ir net mieliau kalbą vokiškai. Todėl jiems, pasidavus dar agitacijai, nereikėjo labai veidmainiauti ir sakyti, kad jie namie kalbą vokiškai, nors moka ir lietuviškai iš savo tėvų ir senelių, nemokėjusių vokiškai. Kilmės požymis iš esmės keitė padėtį. Keblumų galėjo kilti tik mišrios kilmės žmonėms: čia iš tikrųjų reikėjo apsisprendimo.

M. Reisgio direktorijos įsakyme nurodoma, kad mokyklų vedėjai iki lapkričio 1 d. pateiktų sąrašus mokinių, kurie, būdami vokiečių kilmės, namuose kalba vokiškai. Toliau mokyklų patarėjai, atsakingi už mokyklas apskrityse, sudarytą aktą, suvestinius mokyklų duomenis, perduoda direktorijai. Šiame punkte taip pat tam tikra naujovė: mokyklos sudaro tik vokiečių kilmės namuose vokiškai kalbančių mokinių sąrašus.

Direktorija, išnagrinėjusi gautus sąrašus, tą pačią metų lapkričio 30 d. nutarimu nustatė mokyklas, kuriose turi būti lietuvių mokomoji kalba: Klaipėdos mieste – 11, Klaipėdos apskrityje – 72, Šilutės apskrityje – 62 ir Pagėgių apskrityje – 79. Tuo tarpu vokiečių kalba lieka dėstomąja dviejose Klaipėdos miesto mokyklose ir keturiose Pagėgių apskrityje (*Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1934 12 01, Nr. 134, p. 1022–1023). Tai buvo negirdėtas dalykas! Iš esmės pereita beveik prie visuotinio mokymo lietuvių kalba.

Mūsų jau minėtas klaipėdiškis Martynas Purvinas, gana išsamiai išnagrinėjęs M. Reisgio direktorijos aktus, padarė išvadą, kad „potvarkis dėstomosios kalbos reikalu buvo idealus, bet pavėluotas visu dešimtmečiu. 1923 metais Vokietijos vyriausybė nesipriešino Klaipėdos krašto sujungimui su Lietuva ir nesiryžo įsijungti į krašto politinį gyvenimą. Didelė dalis krašto gyventojų buvo nusiteikę palankiai Lietuvos atžvilgiu. Todėl jie nebūtų pasipriešinę tokiam potvarkiui“ (cit. veik., p. 60). Toliau autorius apibūdina smarkiai pasikeitusią padėtį Klaipėdos krašte 1934 metais. Dėl M. Reisgio direktorijos potvarkių padidėjo įtampa. Lietuvos vyriausybė, siekdama ją kiek sumažinti, matyt, inspiravo gubernatorių Joną Navaką paaukoti M. Reisgio direktoriją. Tą jis ir padarė gruodžio 3 d.: pernelyg smarkiai užsimojusią lietuvišką M. Reisgio direktoriją pakeitė taip pat lietuviška, bet santūresnė Jurgio Brūvelaičio direktorija.

Naujoji direktorija netrukus, gruodžio 8 d., nutaria įsakymą dėl dėstomosios kalbos Klaipėdos krašto pradžios mokyklose įvedimo atidėti. Po penkių dienų įsakymas surašomas, o pasirašytas direktorijos pirmininko J. Brūvelaičio ir nario Grigat (t. y. Grigaičio), dar po dviejų dienų paskelbiamas visuomenei. Šio dokumento visą tekstą pateikiame skaitytojui:

Skelbimas

Klaipėdos Krašto Direktorijos nutarimu iš 1934 m. gruodžio mėn. 8 d. yra įsakymo apie dėstomosios kalbos Klaipėdos Krašte pradžios mo-

Endrius Bajoras (Bajoraitis) (1896–1965)

kyklose įvedimą vykdymas atidėtas iki galutinio sutvarkymo su sąlyga, kad įvyks tolimesnis persitikrinimas. Kad būtų aiškesnė paskutinė frazė nuo prielinksnio iki, pateikiame vokišką atitikmenį: [...] bis zur entgültigen Regelung ausgesetzt mit der Massgabe, dass eine Überprüfung stattfinden wird (Klaipėdos krašto valdžios žinios, 1934 12 15, Nr. 141, p. 1075).

Taigi taip buvo paaukotas M. Reisgio direktorijos 1934 09 24 d. nutarimas ir lapkričio 30 d. potvarkis, kuriuo 222 krašto mokyklose dėstomąja kalba padaroma lietuvių, o tik šešiose paliekama vokiečių kalba. Taip pat grįžtama prie nuostatos, kad mokyklos dėstomąją kalbą iš esmės nustato mokytojai.

Žadėtasis „persitikrinimas“ truko keturis mėnesius. Jo išvados išaiškėjo krašto direktorijos 1935 m. kovo 11 d. surašytame dokumente – *Instrukcija dėstomosios kalbos parėdymo Klaipėdos Krašto pradžios mokyklo-*

se įgyvendinimui (Klaipėdos krašto valdžios žinios, 1935 03 15, Nr. 25, p. 195). Pateikiame jos esmines nuostatas: „Darant [...] pertikrinimą dėl dėstomosios kalbos Klaipėdos Krašto pradžios mokyklose paaiškėjo, kad einant 1934 m. rugsėjo 24 d. parėdymu (Klaipėdos Krašto Valdžios žinios 820 publ.) įvykęs dėstomosios kalbos nustatymas sukėlė neaiškumų ir abejojimų, kaip lietuvių ir vokiečių kalbos turi būti pamokose pabojamos ir vartojamos.“ Toliau nurodoma, kad tebegalioja 1923 m. balandžio 4 d. įsakymo tikslas – išėję iš mokyklų mokiniai turį mokėti abi krašto kalbas, tad „lietuvių kalbos, kaip valstybės kalbos, mokymui visose pradžios mokyklose turi būti suteikta priderama vieta.“ „Šito tikslo, – aiškina naujoji direktorija, – nesiekiam staigiu metodo pakeitimu, bet tikrai rūpestingu prisiruošimu pagrįstu taktingu, palengva paskui žengiančiu, planingu ištikimu mokytojų darbu, siekiant tikslo mokykloje ir už mokyklos sienų valstybinio auklėjimo dvasioje.“

Taigi lietuvių kalbos vieta krašto mokykloje priklauso nuo mokytojo sąžinės ir geros valios. Deja, daugumos vokietininkų mokytojų ir aktyvistų sąžinė lietuviams buvo užsklęsta.

Instrukcijoje liko 1934 09 24 įsakymo nurodymas, kad antrosios kalbos pradedama mokyti trečiaisiais mokslo metais.

1935 m. rugsėjo 29–30 d. vykusius seimelio rinkimus, kaip ir anksčiau, didele persvara laimėjo vokiečių partijos, šį kartą susijungusios į vieningą bloką. Jame net komunistai jungėsi su nacionalistais, o ką jau kalbėti apie socialdemokratus! Lapkričio 27 d. seimelis pavedė su vokiečiais susidėjusiam klaipėdiškiui Augustui Baldžiui (rašėsi Baldschus) sudaryti naują direktoriją. Jos nariais pakviečiami vieni vokietininkai: lietuvių kilmės Žygaučas (rašėsi Sziegaud), Betkė (vok. Betke) ir vokiškai rašoma pavarde Suhraus (jis pasirašydavo ir Surau; lietuviškai rašytina Zīraus). Pastarasis bene trečiajame seimelyje priklausęs komunistų frakcijai H. Suhrau, o gal tik pavardės sutapimas. Šiam vieningam vokiečių partijų blokui ir direktorijai veiklos kryptį nurodinėjo hitlerininkai.

Naujoji direktorija ėmė naikinti visa, ką buvo padariusios M. Reisgio ir Brūvelaičio direktorijos, bandydamos stiprinti lietuvių pozicijas krašte. 1936 m. sausio 6 d. atėjo eilė ir mokykloms: direktorija priėmė *Paliepimą*, kurio pirmajame skyrelyje sakoma: „I. Dėstomosios kalbos Klaipėdos Krašto pradžios mokyklose nustatymas vyksta vėl pasirėmus Direktorijos įsakymu iš 1923 m. balandžio mėn. 4 d. (*Valdž. Žin.* publ. 300) ir šiam vykdyti išleistais nuostatais iš 1923 m. rugsėjo mėn. 10 d. (*Valdž. Žin.* publ. 821)“ (*Klaipėdos krašto valdžios žinios*, 1936 01 08, Nr. 3, p. 26). Direktorija skubiai ėmė grąžinti susikompromitavusius antilietuviška veikla autonominių įstaigų tarnautojus, taip pat ir mokytojus. Panaikinami įsakymai dėl būtinumo vartoti lietuviškas iškasas, atšaukiamas valdininkų egzaminavimas iš lietuvių kalbos. Visos A. Baldžiaus direktorijos priemonės ir jai pavaldžių įstaigų veikla rengė dirvą beatodairiško nacio Viliaus Bertulaičio (rašėsi Willy Bertuleit) direktorijai, perėmusiai valdžią 1939 m. sausio 20 d. ir baigusiai savo dienas kovo 23 d., kai buvo įvykdytas vokietininkų tikslas – kraštas prijungtas prie Vokietijos reicho. Atkakliems vokietininkams nė šiandien neužkliūva,

Atkelta iš 1 p.

Beje, neteko girdėti, kad kas nors minėtas rezoliucijas būtų įtraukęs į veiksmų planą ar suteikęs politinės svarbos. O ką apie visa tai žino visuomenė? Nėra nei visuomenės, nei vartotojų indėlio. Tai ir yra problema, kad mokslininkai ir specialistai padiskutuoja savo aplinkoje (dažniausiai vis tie patys), bet atrodo nepalieka niekam svarbos jausmo. Matyt, šios diskusijos neišjudina nei Vyriausybės, nei Seimo ir ypač visuomenės, kuri nieko apie tai dažniausiai nežino. Išskyrus vieną profesinį žurnalą, kasdienėje spaudoje neteko apie tai skaityti. Sprendžiant tokias svarbias problemas būtina įtraukti visuomenę, visuomenines ir profesines organizacijas.

Amerikoje į tokią veiklą yra įsitraukusios ir nevyriausybines visuomenines organizacijos – jos iškelia rūpimas problemas, pateikia alternatyvas. Organizacijų atstovai yra išklaunami, į jų pageidavimus atsižvelgiama priimant sprendimus. Energetikos ar kitų sričių ekspertų nuomonė nebūtinai turi būti svarbiausia priimanč galutinius sprendimus. Ekspertai paprastai kalba apie savo srities technologinius dalykus, o mums reikia atsižvelgti ir į visuomenės bei aplinkosaugos reikalavimus.

Sprendžiant Lietuvos energetikos ateities problemas, reikia sudaryti išsamų veiklos planą: numatyti energijos poreikius, energijos šaltinių alternatyvas, parinkti prioritetus, prieinamas kainas, technologines galimybes ir taip pasiekti norimus tikslus, jų įtaką visuomenei socialiniu ir finansiniu požiūriu.

Naudojantis kaimynų, pavyzdžiui, Danijos arba Švedijos patirtimi, jų grandinės planus nebūtų sunku pritaikyti Lietuvos sąlygoms. Nebūtina pradėti didžiuliu mastu – galima pasirinkti vieną ar kitą regioną. Tai galėtų būti Lietuvos žemės ūkio, Ūkio ir Energetikos ministerijų bendras projektas: sudaroma speciali nepriklausoma darbo grupė, numatomi aiškūs tikslai, skiriamas finansavimas. Tokie grupiniai darbo metodai taikomi Vakarų šalyse. Šiuo atveju nereikia nieko naujo išrasti, o ir išsivija galėtų pagelbėti.

Atsinaujinantys šaltiniai turėtų sudaryti pagrindinę grandinės dalį siekiant energetinės nepriklausomybės bei socialinių ir finansinių problemų sprendimo.

Vienas iš labai svarbių atsinaujinančių energetikos šaltinių – medienos atliekos ir nauji želdiniai biokuro gamybai. Reikėtų rasti tokių želdinių, kurie Lietuvos sąlygomis geriausiai ir greičiausiai augtų ir būtų kaloringiausi išgauti daugiausia šiluminės naudos. Svarbu susipažinti su kitų šalių patirtimi ir, jei ji tinka Lietuvos sąlygoms, jas perimti arba bent iš jų pasimokyti. Antai Švedijoje tam tikslui auginami karklai. Gal ir Lietuvoje būtų galima imtis ko nors panašaus? Būtų sunku patikėti, kad turint Žemės ūkio universitetą, jis negalėtų pasiūlyti šiam reikalui pačių tinkamiausių ir geriausiai apsimokančių šilumos gamybai augmenų.

Panaši sistema Lietuvoje įgyvendinta su biodegalų gamyba: ūkininkai sėja rapsą, iš jo gaunamas biodyzelinas. Reikalai juda.

Puiku. Tikėkimės, kad biodyzelino gamyba didės ir valstybė skatins jį naudoti gyventojų poreikiams. Žinoma, reikėtų labai atidžiai iširti, kad biodyzelino gamybai nebūtų sunaudojama daugiau energijos, negu gaunama.

Lietuvos energetikos institute atliekami labai naudingi taikomojo pobūdžio užsakymai: gaminami įvairūs technologiniai įrenginiai šilumai gauti iš medienos atliekų, kuriama įranga, skirta iš atliekų paruošti įvairiems katilams tinkamas kuro granules, bet jų užsakovai – dažniausiai užsienio bendrovės. Blogai, kad ne visos Lietuvos savivaldybės turi lėšų

AR ĮMANOMA LIETUVOS ENERGETINĖ NEPRIKLAUSOMYBĖ (2)

būti tų darbų ar įrangos užsakovais.

Kad tokie užsakymai vykdomi, sveikintinas reiškinys. Vadinasi, kai kurias medienos atliekų panaudojimo technologijos Lietuva jau turi. Tačiau šių išteklių negalima panaudoti vietinėse jėgainėse. Kyla klausimas, iš kur savivaldybės gaus lėšų importuojamam kurui, kai jo kaina padvigubės? Esu tikras, kad savivaldybės ieškos tinkamų sprendimų. Būtų gerai šiuos reikalus pradėti spręsti nedelsiant: sudaryti planą, ko ir kada reikės, ir pradėti telkti rezervus tokiai įrangai įsigyti.

Naudą pajutęs verslas daro stebuklus – taip mums buvo kalama, kai Lietuvoje pradėtas propaguoti laisvos rinkos modelis. Bet iš pokalbio su Jumis atrodo, kad vien rinkta pasikliauti per mažą. Reikia ir valstybės pastangų. Kas tų darbų grandinę, apie kurią prabilote, turėtų užfiksuoti, propaguoti ir diegti? Ūkio ar Energetikos ministerijos gali skatinti tokią veiklą tik per projektus, ES Struktūrinius ar kitokius fondus. Gal Jūs turite ir kitų siūlymų?

Reikia kam nors pradėti iš esmės spręsti energetikos klausimus. Elektros energija yra ekonomikos variklis, visuomenės veiklos pagrindinis ramsis. Didelėje valstybėje daug galimybių konkurencijos būdu gauti energijos iš skirtingų gamintojų. Tačiau net ir JAV kiekvienoje valstijoje yra vienas pagrindinis elektros energijos gamintojas, kuris užtikrina elektros tiekimą visiems gyventojams, net ir tolimiausiuose užkampiuose, be jokių kainų skirtumo. Mažai valstybei kaip Lietuva, nebūtinai tinka nereguliuojamos laisvos rinkos modelis, nuo kurio priklauso valstybės ir žmonių gerovė. Tą puikiai parodė LEO. LT patirtis. Mančiau, ypač dideliems ir visuomenės gerovei svarbiems projektams valstybė turėtų tarti paskutinį žodį, nes šalies negalima palikti privataus kapitalo savivalei.

Žinoma, tiek valstybė, tiek didžiosios elektros generavimo ir tinklų paskirstymo įmonės turėtų skatinti naujų technologijų diegimą, pavyzdžiui, naujų energijos šaltinių vystymą, gerinti elektros gamybos ir jos perdavimo našumą, didinti energijos gamybą turimais ištekliais, skatinti energijos taupą, mažinti vartotojams energijos kainas ir t. t. Tai galėtų būti daroma parodomaisiais arba praktiškais projektais, kuriuos valstybė ir elektros gamintojai turėtų remti. Taip pat moksliniai institutai pagal valstybės užsakymus būtų įpareigoti įvertinti pasaulinę energetikos šaltinių ir jų panaudojimo patirtį, pavyzdžiui, vystant atsinaujinančius energijos šaltinius, išrenkant mums tinkamiausias technologijas. Jas pradėti diegti pakaktų nuo miesto arba regiono. Vienur inovacijos gali labai gerai veikti, kitur gal tam netinkamos sąlygos, pavyzdžiui, vėjo jėgainėms.

Kitas kelias – inovacijų skatinimas konkurso būdu. Lietuvos žmonės gana išradingi, ypač ištikus bėdai. Kodėl nesudaryti sąlygų tokioms inovacijoms parengti? JAV technologijos ir standartų departamentas tokį metodą naudoja jau daugiau kaip dešimtmetį.

Kur daugiau miškų, kur jie kertami, medienos atliekos naudojamos – Kazlų Rūdoje ar Varėnoje. Medienos atliekų deginimo katilines statyti Lietuvai padėjo skandinavai. Bet visur tokių katilinių nepastatys, nes pristigs medienos atliekų.

Su atliekomis nemažai vargo, nes nežinoma, kiek jų bus ir kokios kokybės, kiek kainuos atliekas surinkti, apdoroti, džiovinti, transportuoti, paruošti degini-

Dr. Stasys Bačkaitis

mui ir pan. Kad sistema būtų efektyvi, veiktų kaip laikrodžio mechanizmas, reikia medienos auginimą programuoti, auginti tinkamus augmenis fermose arba plantacijose. Lietuvoje yra 500 tūkst. hektarų nedirbamos žemės. Jeigu juose būtų auginami energetikos poreikiams tinkami augalai, galime būti tikri, kad energijos gamybai žaliavos nepritrūks. Tai būtini darbai norint užtikrinti Lietuvos ekonominę nepriklausomybę, nes iškastiniai degalai ateityje nepigs, o konkurencija didės. Tad atsinaujinantys energijos šaltiniai bus naudojami vis dažniau. Jų naudojimą reikia skatinti visais įmanomais būdais, ir pradėti kuo anksčiau.

Atominė energetika – energetinio saugumo garantas

Uždarius Ignalinos AE alternatyvioji energetika gali būti tik viena iš išeičių, o siekiant įgyvendinti visos būtinų darbų grandinės funkcionavimą pririks ne tik didelių investicijų, bet ir pastangų.

Yra įvairių alternatyvų. Radikaliausia būtų pranešti ES, kad susiklosčius nepaprastoms ekonominėms aplinkybėms Lietuva negali uždaryti Ignalinos AE nesibaigus licencijos galiojimo laikui, nebent ES finansuotų kaštų skirtumą tarp dujomis ir branduoliniu kuru generuojamos energijos. Reikėtų pateikti planą, kaip Lietuva ketina elgtis uždarius Ignalinos AE. Sudarant planą svarbu pateikti atsinaujinančių šaltinių naudojimo galimybes, pavyzdžiui, vėjo, biokuro.

Galią ir kaštus reikia įvertinti ir palyginti su didžiulės atominės jėgainės variantu. Didelių atominė jėgainių statybos darbai vieni brangiausių. Pavyzdžiui, trečios generacijos reaktoriaus kaina numatoma apie 5–6,7 tūkst. JAV dolerių už instaliuoto kilovato galią, kai atsinaujinančio kuro jėgainės kaina vieno KW galiai – 1–1,5 tūkst. JAV dolerių, vėjo jėgainei – 1,5–2 tūkst.

JAV dolerių. Nemanau, kad didelės atominės jėgainės – vienintelė išeitis. Danija, Švedija, Ispanija, Šveicarija ir kitos šalys pasiryžusios naudoti savo turimus atsinaujinančius energijos šaltinius. Lietuvos atveju pripažintina, kad nė vienas iš atsinaujinančių šaltinių negalės patenkinti visų Lietuvos energetikos poreikių. Tačiau panaudojant visus galimus išteklius, galima daug pasiekti. Kad ir vėjo jėgainės. Turint Baltijos jūros šelfe ir Lietuvos pajūryje 400–500 tokių 5 MW jėgainių, vėjuotomis dienomis būtų galima pagaminti daugiau elektros energijos negu Lietuvai reikia. Esant energijos pertekliui, tam tikru paros metu būtų galima ją akumuliuoti. Dabar tam tinkamiausia Kaišiadorių (Kruonio) hidroakumuliacinė elektrinė, galinti prireikus elektros energiją gaminti vietinėms reikmėms arba eksportui. Tokių akumuliacinių ir hidroelektrinių Lietuvoje turėtų būti daugiau.

Nors elektros gamybai naudoti gamtines dujas geras sprendimas, jas gauti visada rizikinga. Laikui bėgant dujų tiekimas gali tapti nepatikimas ne tik dėl per aukštų kainų, bet ir dėl kitokių priežasčių. Visai neseniai buvo sustabdytas dujų tiekimas per Ukrainą. Tai buvo skausminga patirtis ir kitoms Europos šalims, todėl laukti kitų malonės neverta ir neprotinga. Reikia mokytis pasinaudoti ES patirtimi ir nešvaistyti turimų išteklių. Atsinaujinančios energetinės išteklių grandinės funkcionavimui reikės daug pastangų ir finansinių išteklių, bet jos palaipsniui įgyvendinimas būtų daug lengviau pakeliamas nei ilgalaikis ir milžiniškų išlaidų reikalaujantis įsipareigojimas statyti didžiulę atominę elektrinę.

Yra ir Lietuvos patirtis, kai staiga buvo nutrauktas naftos iš Rusijos tiekimas per naftotiekį „Družba“.

Monopolininkas tiekėjas bet kada gali pasakyti, kad nuo šiol mokėsite pusantra ar du kartus brangiau už dujas ar naftą, nebent to nenumato sutartis ir yra pakankamai kuro atsargų. Teismai ir tarptautinės sankcijos gali padėti išspręsti šias problemas, bet ne tada,

kai nutraukiamas energijos tiekimas. Pirkejas neturi pasirinkimo, vadinasi, neturi energetinės nepriklausomybės. Lietuvos atveju Būtingės terminalas buvo apgalvota alternatyva. Ji padėjo išspręsti naftotiekio uždarymo sukeltas problemas. Todėl reikia ieškoti alternatyvų sprendžiant ir IAE uždarymo padarinius.

Norite pasakyti, kad be naujos atominės elektrinės Lietuva neišsivers?

Atominė energetika yra gan geras energetinio saugumo garantas, nes ši energijos rūšis yra ilgalaikė. Nepaisant didelių statybos kaštų, šiuo metu atominės elektrinės yra pigiausias elektros energijos gamintojos ir todėl labai pageidautinos. Kyla klausimas, ar reikia tokių didžiulių jėgainių Lietuvos energijos poreikiams patenkinti, o gal yra kitų alternatyvų? Danija ir Šveicarija išsiverčia be atominė jėgainių. Ispanija pradeda plačiai naudoti atsinaujinančius energijos šaltinius. Turimais duomenimis Lietuva, panaudodama atsinaujinančius šaltinius – biokurą, vėją, komunalines atliekas, statydama naujas hidroelektrines ir hidroakumuliacines elektrines galėtų patenkinti 70–80 proc. dabartinių energijos poreikių. Likusioji dalis galėtų būti tenkinama kitaip: reikėtų pastatyti keliolika mažų atominė jėgainių, gaminti elektrą iš dujų arba naftos, pirkti elektrą iš užsienio, taupyti. Galimi ir kiti būdai: įsisavinant protingus tinklus, didinant šviesos ir kitų elektrą naudojančių buitinių prietaisų našumą ir pan. Mažas atominės elektrinės galima būtų palaipsniui įvesti į elektros energijos gamybą didinant bendrą generavimo pajėgumą pagal numatomus poreikius. Šios elektrinės tinkamesnės Lietuvai dėl mažesnės kainos, ir užtikrintų energijos tiekimą sutrikus vienam ar kitam energijos gamybos šaltiniui, pavyzdžiui, pučiant nestipriam vėjui, užpildant hidroakumuliacinės elektrinės viršutinį baseiną, vykdant jėgainių remonto darbus ir t. t.

Atominėse elektrinėse gaminama elektra pigiausia, bent jau palyginti su kitomis šiandien naudojamomis energijos rūšimis.

Kol kas pigiausia. Galimas dalykas, dar ilgai bus pigiausia, jeigu yra pastatyta ir veikia branduolinė jėgainė. Tačiau reikėtų nepamiršti, kad IAE darbas bus sustabdytas ir į susiklosčiusią padėtį žvelgti iš ilgalaikiškumo pozicijų. Naujos branduolinės elektrinės statybos kaštai – mažiausiai 15–16 mlrd. litų. Paskolos palūkanos maždaug dešimties metų statybos laikotarpiui kainą padvigubins. Taip pat numatoma, kad branduolinis kuras brangs, nes lengvai iškasamo urano išteklių išsėks per trisdešimt metų, jei ne greičiau. Kinijai daug branduolinio kuro prireiks per ateinančius 20 metų beveik šimtui naujų atominė elektrinių. Indija ir JAV ketina pasistatyti maždaug po 30 naujų atominė jėgainių.

Minėtini ir kiti veiksniai, kurie gali turėti įtakos statybos darbams, jei būtų pasirinkta statyti didelę atominę jėgainę. Vienas jų – finansavimo stabilumas, kitas – būtina tilpti į reikiamą agregatų statybos grafiką.

Lietuva atsidūrė sunkioje ekonominėje padėtyje, tad bus sunku užtikrinti reikiamą finansavimą arba susitarti su bankais, kurie rizikuotų ir skirtų lėšų statybos darbams. O jei ir skirtų, reikėtų mokėti dideles palūkanas.

Atominė reaktorių ar panašių įrenginių gamintojai planuoja savo darbus ne vieniems metams. Šiuo metu tiekėjai turi labai daug užsakymų. Lietuvai pateikus užsakymą vieniems ar dviems metams gali kilti sunkumų dėl naujai atominėi elektrinei reikalingų agregatų pristatymo laiku, nes tas, kuris statys 20 ar 30 atominė elektrinių, visada turės pirmumo teisę prieš statantį vieną

Nukelta į 10 p.

ENCIKLOPEDIJA „LIETUVA“ – LIETUVOS VARDŲ TŪKSTANTMEČIUI

Nukelta į 4 p.

valstybės klestėjimo laikas, stiprybės apogėjus: nuo Baltijos iki Juodosios jūros.

Laikotarpį po Liublino unijos iliustruoja žemėlapiai Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė Abiejų Tautų Respublikoje 17 a.–18 a. I pusėje ir Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalinimai.

Žemėlapyje Lietuvos Respublika (1920–1940) parodytas ir Klaipėdos kraštas, 1923 m. sujungtas su Lietuva, taip pat teritorijos, kurias 1939 10 10 ir 1940 08 03 SSRS perdavė Lietuvai. Pirmuoju atveju – Vilniaus kraštas, vėliau – Druskininkų, Šalčininkų, Dieveniškų, Švenčionėlių ir Adušišio apylinkės. Šiame žemėlapyje parodytas ir teritorijų keitimasis su Latvija, vykęs 1921 metais. Tąsyk Lietuvai atiteko Palangos ir Šventosios apylinkės, o latviams gražintos kai kurios teritorijos Lietuvos šiaurėje.

Liūdus netolimos praeties įvykius primena žemėlapiai Lietuvos gyventojų trėmimai 1941–1952 ir Holokaustas Lietuvoje 1941–1944. Tačiau pastarojo žemėlapiu pavadinimas nevisiškai atitinka tai, kas jame pavaizduota. Dailininkas kažkodėl išryškino ne Lietuvos, o Ostlando generalinės srities sienas. Taip į Lietuvos holokausto žemėlapi pateko Ašmena, Astravas, Smurgainys, kitos Baltarusijos vietovės.

Darni istorikų redakcija

„Suprantama, kad penkių žmonių atskirai rašytos dalys negalėjo sudaryti vieningo ir darnaus veikalų. Todėl teko jas visas derinti, suvienodinti ir surišti. Tas darbas buvo man patikėtas“, – rašo Adolfas Šapoka Lietuvos istorijos prarmėje.

Nelengviau ir šiandien. Lietuvos istorikai savo darbais tapo margesni už margiausių genį. Ir ne vien todėl, kad gali rašyti ką nori – kūrybos laisvė brangintina. Atsiradus galimybei nemokamai (gal šį žodį reikėtų rašyti kabutėse?) stažuotis užsienyje, atsivėrus užsienio labdarių skrynelėms, nejučia pradėti just kai kurių Lietuvos istorikų kalbose lenkiškų, vokiškų, rusiškų ar kitokių užkordoninių lakštingalų treses. Liko ir tiki, kurie sugebėjo iš prososietinės mąstysenos pereiti tik iki pososvietinės. Ir kiekvienas iš jų, žinoma, turi savo argumentų, randa ir būdų juos skleisti raštu, vaizdu ir žodžiu per spaudą, televiziją, radiją ar internetą.

Enciklopedija – dalykas rimtas, čia daugiabalsis choras netinka. Todėl redagavimo darbas patikėtas Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto Lietuvos istorijos redakcijai. Ji turėjo panašų problemų kaip A. Šapoka ir privalėjo su jomis susitvarkyti. Sėkmės pagrindas – kūrybingas ir darbštas kolektyvas, kuriame darniai dirbo ir vienas kitą papildė tokie patyrę enciklopedininkai kaip Vytautas Spečiūnas, Algirdas Matulevičius, vidutinio ir jaunesnio amžiaus redaktoriai – Laimutė Rupšytė, Gintautas Ereminas, Arvydas Gaidys, Vytautas Smilgevičius, Antanas Šulga ir Danguolė Račkytė.

Vytautas Spečiūnas ir Antanas Šulga yra parašę autorių straipsnių apžvelgiamoje enciklopedijoje. Taip pat minėtinas ir šioje redakcijoje dirbantis žinomas Mažosios Lietuvos tyrėjas daktaras Algirdas Matulevičius, kuris Lietuvos enciklopedijoje, Gyventojų skyriuje, paskelbė išsamų straipsnį Lietuvos istorikai.

„Visam šiam darbui vadovavo instituto vedėjas Vytautas Spečiūnas. Deja, šios, dar spaustuvės dažais kvėpiančios

knogos, jo rankos jau nelaikė. Vytautas Spečiūnas išėjo staiga, netikėtai“, – sako Lietuvos enciklopedijos vyriausiasis redaktorius Antanas Račis. „Turbūt pasikutinis jo darbas Svarbiausių Lietuvos istorijos įvykių chronologinė lentelė enciklopedijoje užbaigia Istorijos skyrių. Su kolegomis rašė ir apie lietuvius, gyvenančius užsienio šalyse.“

Gyventojai

Enciklopedijoje Lietuvos gyventojams aprašyti skirti net 88 puslapiai. Juose 37 lentelės, 11 žemėlapių, 4 diagramos ir daug nuotraukų.

2007 m. pradžioje Lietuvoje buvo 3 384 900 gyventojų, iš jų 66,8 proc. gyvena miestuose. Tik 46,6 proc. gyventojų – vyrai. Atrodo, ne veltui juokaujama, kad vyrai Lietuvoje – nykstanti rūšis.

Gyventojų vidutinis tankumas 52,1 žmonių kv. kilometre. Prisiminkime susitikimą su kinų žurnalistais. Į klausimą, kas labiausiai nustebino Lietuvoje, jie atsakė: „Čia labai mažai žmonių.“

2001 m. surašymo duomenimis Lietuvoje buvo 83,5 proc. lietuvių (1959 m. – 79,3), lenkų – 6,7 proc. (8,5 proc.), rusų – 6,3 proc. (8,5 proc.), baltarusių – 1,2 proc. (1,1 proc.), ukrainiečių – 0,7 proc. (0,7 proc.), žydų – 0,1 proc. (0,9 proc.), kitų tautybių gyventojų – 1,5 proc. (1,0 proc.).

Įdomi istorinė demografinė apžvalga nuo seniausių laikų. Pirmieji gyventojai Lietuvoje pasirodė ištirus ledynams. Pasak prof. M. Gimbutienės, Lietuvoje žmonės gyveno jau 18 tūkstantmetyje prieš Kristų. Pirmieji žmonės buvo elnių medžiotojai. Vieni atėjo iš vakarų (dabartinės Danijos ir Vokietijos), kiti iš pietų (dabartinės Baltarusijos ir Lenkijos). 2500 metų prieš Kristų iš Azijos ir Europos stepių atklydo indoeuropiečių gentys, kurios maišydamosi su vietos gyventojais formavo baltų (prabaltų) gentis. Šios gentys užėmė teritoriją nuo Dauguvos upės baseino iki Dnepro baseino aukštupio ir vidurupio, nuo Vyslos iki Volgos aukštupio ir Okos. Apėmė ir dabartinę Maskvos teritoriją.

Lietuvių tauta pradėjo formuotis pirmojo tūkstantmečio antrojoje pusėje. Jos pagrindą sudarė lietuvių gentis, gyvenusi į rytus nuo Nemuno vidurupio ir Šventosios iki Merkio ir Gaujos aukštupių, Smurgainių ir Svyrių ežero. Rytinė lietuvių riba nėra aiški. Manau, ji turėtų būti už Gardino, Lydos, Breslaujos.

Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui prijungus slavų žemes, Lietuvos teritorija išsiplėtė iki 350 tūkst. kv. km, gyventojų padaugėjo iki 700 tūkst. Iš jų apie 53 proc. buvo lietuviai.

Lietuvos valdovas Vytautas valstybės teritoriją išplėtė iki 930 tūkst. kv. km (dabar turime tik 65,3 kv. km), gyventojų padaugėjo iki 2,5 mln., Lietuvos valstybė tapo daugiaaute.

Emigracija, imigracija

Yra ir liūdnesnės statistikos. Kalbu apie gyventojų emigraciją. Ji įgavo masinį pobūdį XIX a. antrojoje pusėje. Dažniausiai žmonės gimtąjį kraštą palikdavo dėl Rusijos valdžios persekiojimų ir vykdavo į JAV. Antai JAV lietuvių laikraštis *Vienybė* skelbė, kad iki 1899 m. iš Lietuvos atvyko 100 tūkst. lietuvių, o su JAV gimusiaisiais gyveno nemažiau kaip 300 tūkst. lietuvių.

1899–1914 m. į JAV išvyko net 253 tūkst. darbingų lietuvių. Ten jų darbuotojų rankos kūrė JAV galybę. 1926–1939 m. į užsienį emigravo jau mažiau Lietuvos gyventojų – 71 tūkst.

Lietuva ypač didelių nuostolių patyrė Antrojo pasaulinio karo išvakarėse,

Prof. Algirdo Juozapo Gaigalo (1933–2009), dr. Algirdo Matulevičiaus ir dr. Vytauto Spečiūno (1946–2008) medžiaga panaudota daugelyje Lietuvoje išleistųjų enciklopedijų yra ir enciklopedijoje „Lietuva“

karo ir pokario metais. Enciklopedija pateikia šurpią statistiką. Kai kurie skaičiai mažiau žinomi, todėl juos reikėtų priminti. „Pasidarbavo“ vokiečiai, o ypač sovietai. 1939 m. rudenį SSRS okupacinė valdžia iš Vilniaus krašto ištrėmė 25 tūkst. lenkų ir žydų. 1941 m. žiemą ir pavasarį naciai į Vokietiją repatrijavę 52,6 tūkst. žmonių, birželį sovietų okupantai ištrėmė apie 40 tūkst. žmonių, 13,4 tūkst. kalinių nužudyta, 30 tūkst. žmonių ištrėmta į SSRS gilumą.

1942–1944 m. prievartiniam darbams į Vokietiją išvežta apie 30 tūkst. žmonių. 1942–1944 m. apie 200 tūkst. Lietuvos žydų suvaryti į getus, išvežti arba sušaudyti. Per tuos metus apie 24,6 tūkst. žmonių mirė nuo epidemijų ar dingo be žinios. 1944 m. žmonės, bėgdami nuo sovietų, traukėsi į Vakarus. Vien iš Klaipėdos krašto išvyko apie 150 tūkst. žmonių, iš kitų Lietuvos dalių – apie 60 tūkst. ančių.

Karui pasibaigus gyventojų nuostoliai anaipol nesumažėjo. 1944–1958 m. apie 200 tūkst. repatrijavę į Lenkiją. 1955–1959 m. 10 tūkst. emigravo į Vokietiją.

1945–1958 m. 260 tūkst. žmonių jėga ištrėmti į atšiaurus SSRS rajonus. 1944–1953 m. 30 tūkst. Lietuvos kovotojų žuvo per ginkluotą pasipriešinimą okupantams. 1945–1959 m. 30 tūkst. žmonių iškeldinta ar patys išvyko į kitas SSRS vietas. Vėliau Lietuvos žydams leista išvykti į Izraelį.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, emigracijos mastai vėl padidėjo. Nuo 1990 m. iš viso emigravo 447 tūkst., imigravo 87 tūkst. žmonių. Į Rusiją grįžo Rusijos kariuomenė, karių šeimos, kiti rusai, nepanonę gyventi laisvoje, o ne jų „išlaisvintoje“, Lietuvoje. Į Vakarus, ypač Didžiąją Britaniją, Airiją, JAV, Vokietiją ir Ispaniją daug žmonių išvyko pelningesnio darbo ieškoti. Į Lietuvą sugrįžo nemažai po pasaulį išblaškę lietuvių, ypač iš Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos.

Miestų gyventojų dinamika

Enciklopedijoje aprašoma įdomi Lietuvos miestų gyventojų kaita. Antai 1823 m. Vilnius turėjo 46,7 tūkst., Klaipėda – 5,3 tūkst., Kaunas – 5,1 tūkst., Telsiai – 5,0 tūkst., Ukmergė – 4,1 tūkst., Kėdainiai – 3,0 tūkst., Šiauliai – 2,2 tūkst., Panevėžys – 2,0 tūkst. gyventojų.

1897 m. miestų rikiuotė keičiasi. Pirmąja Vilnius – 154,5 tūkst. gyventojų, po jo Kaunas – 70,9 tūkst., Klaipėda – 20,1 tūkst., Šiauliai – 16,1 tūkst., Ukmergė – 13,5 tūkst., Panevėžys – 13 tūkst., Raseiniai – 7,4 tūkst., Marijampolė ir Tauragė – po 6,7 tūkst., Telsiai – 6,2 tūkst. gyventojų.

1923 m. miestų rikiuotė panaši dabartinę, tik labai išsiskiria Ukmergė – 10,6 tūkst. gyventojų. Ji ir toliau išlieka šeštoje vietoje.

Lietuvos miestai pirmąjį savo apogėjų pasiekė 1989 metais. Vilnius peršoko pusės milijono gyventojų ribą (576,7 tūkst.), Kaunas peržengė 400 tūkst. (418,1 tūkst.), Klaipėda – 200 tūkst. ribą (202,9). Šiauliai turėjo 145,7 tūkst., Panevėžys – 126,5 tūkst., Alytus – 73,0 tūkst., Marijampolė – 50,9 tūkst. gyventojų.

Dabar Lietuvos didžiausiose miestuose gyventojų yra mažiau. 2007 m. Vilniuje buvo 554,5 tūkst., Kaune tik 358,1 tūkst., Klaipėdoje – 185,9 tūkst., Šiauliuose – 128,4 tūkst., Panevėžyje – 114,6 tūkst., Alytuje – 68,8 tūkst., Marijampolėje – 47,2 tūkst. gyventojų.

Nežymiai gyventojų skaičius išaugo tik Gargžduose ir Kretingoje, nepakito Palangoje, nedaug sumažėjo Anykščiūose, Jurbarko, Kuršėnuose, Prienuose, Raseiniuose, Šilutėje ir Vilkaviškyje.

O kiek procentų gyventojų didžiausiose miestuose sudaro lietuviai? Enciklopedijoje rašoma, kad Vilniuje lietuvių yra 58 proc., Kaune – 92,9 proc., Klaipėdoje – 71,3 proc., Šiauliuose – 93,6 proc., Panevėžyje – 96,9 proc. Taigi Panevėžys tapo lietuviškiausias miestas.

Lietuvininkai

Enciklopedijoje rasime daug įvairios informacijos apie lietuvius, vieną iš daugelio Europos tautų. Aprašomas lietuvių antropologinis tipas (esame aukštesni negu vidutinio ūgio, galvos smegenų dalis plati, vadinasi, smegenims vietos netrūksta), kilmė ir raida, ūkis, etnografinės sritys: aukštaičiai, dzūkai, sūduviai, žemaičiai. Džiugu, kad šį kartą enciklopedijos rengėjai nepagailėjo vietos ir lietuvininkams, vakarų lietuvių etninei etnokultūrinei grupei, ilgus šimtmečius gyvenusiai Mažosioje Lietuvoje. Todėl lietuvininkai dar vadinami Mažosios Lietuvos lietuviais arba mažlietuviomis. Lietuvininkų vardas vartojamas nuo XVI a., mažlietuvių – nuo XIX a. antrosios pusės, norint juos atskirti nuo Didžiosios Lietuvos lietuvių, didlietuvių.

Straipsnį apie lietuvininkus parašė žinomas Mažosios Lietuvos tyrėjas, patyręs enciklopedininkas, daktaras Algirdas Matulevičius. Pasak jų, lietuvininkai susidarė XV–XVI a. Prūsijoje iš vietos gyventojų – vakarų lietuvių – skalvių ir nadruvių, vakarų sūduvių, dalies sulietuvejusių kuršių ir išlikusių prūsų: sembų, bartų, notangų. Taip pat lietuvininkų gretas papildė Vokiečių ordino belaisviai iš Lietuvos ir didlietuvių imigrantai, atvykę daugiausia iš Žemaitijos.

Dauguma lietuvininkų kalbėjo vakarų aukštaičių tarme, tik gyvenantys palei Kuršių marias – vakarų žemaičių tarme.

Lietuvininkai sudarė nemažą Prūsijos kunigaikštystės gyventojų dalį. Sosinėje Karaliaučiuje XVI a. lietuvininkai ir prūsai sudarė 20 proc. gyventojų.

XVIII a. pradžioje lietuvininkų ūkiai Įsruties apskrityje sudarė 93 proc., Tilžės ir Ragainės – 97–98 proc., Klaipėdos – beveik 100 proc. ūkių.

Daktaras Algirdas Matulevičius atskleidžia ir lietuvininkų nykimo priežastis. Iš pradžių ilgametė germanizacija, o po Antrojo pasaulinio karo – sovietinis genocidas ir etnocidas. Vienus sušaudė, kitus ištrėmė.

Gera, kad lietuvininkai, šie tikrai lietuvių kultūrai nusipelnę žmonės (tarp jų M. Mažvydas, K. Donelaitis, L. Rėza, M. Jankus, Vydūnas) ir jų darbai sulaukė ne tik Lietuvos enciklopedijos dėmesio. Mokslo ir enciklopedijų leidimo institutas jau baigia leisti keturių tomų (tris jau išleido) *Mažosios Lietuvos enciklopediją*. Galvojama, kaip jos sutrumpintą variantą išleisti ir kitomis kalbomis.

Augalai, garsinantys Lietuvą

Nuo vaikystės esu neabejingas Lietuvos gamtai, aplinkosaugai. Jei prašnekau apie gamtą, negaliu nepaminėti vieno straipsnio, kuris, manyčiau, sudomins ir kitus *Mokslo Lietuvos* skaitytojus. Tai Lietuvos vardu ir jos vietovardžiais pavadinti augalai. Botanikas Zigmantas Gudžinskas teigia, kad iš Lietuvos vardo sudaryta net 20 induočių augalų rūšių mokslinių lotyniškų pavadinimų. Apie 10 augalų rūšių pavadinimų susiję su kitais Lietuvos vietovardžiais.

Labiausiai paplitusi lietuvinė monazolė (*Glyceria lithuanica*). Jos arealas be Lietuvos apima visą Skandinaviją, Rytų Europą, Sibirą, Tolimuosius Rytus ir Japoniją. Šį augalą 1830 m. aprašė S. B. Gorskis.

C. V. Nagelis (1817–1891) ir A. Peteris (1953–1937) vanagės genties rūšį pavadino lietuvinine vanage (*Hieracium lithuanicum*).

H. Zapalovičius 1911 m. aprašė lietuvinę naktiziedę (*Silene lithuanica*).

Kelių rūšių augalai, nors ir pavadinti Lietuvos vardu, dabartinėje mūsų valstybės teritorijoje iki šiol neaptikti. Tai lietuvinė neužmirštuolė (*Myosotis lithuanica*), lietuvinis putelis (*Tragopogon lithuanica*) ir lietuvinis bobramunis (*Anthemis lithuanica*).

Kelios augalų rūšys pavadintos Vilniaus vardu. Viena jų – vilniškis lendrūnas (*Calamagrostis vilnensis*). V. Galinis prie Vilniaus esančiuose Žaliuosiuose ežeruose aptiktą naują plūdės genties rūšį pavadino vilniške plūde (*Potamogeton vilnensis*). M. Natkevičaitė-Ivanauskienė pagal V. Andriulionytės Žuvinto pelkėje ties Salčininkų kaimu 1961 metais surinktų smilgų pavyzdžius aprašė naują rūšį ir pavadino ją sūduvine smilga (*Agrostis sudavica*).

Kiti tomai – žmonėms

„Antrame ir trečiame Lietuvos enciklopedijos tomuose bus teikiamos visų laikų žymesnių Lietuvos žmonių, užsienio lietuvių ir Lietuvos visuomenės, mokslui, menui ir kultūrai labiausiai nusipelnusių užsieniečių biogramos. Žymiausiųjų – ir portretai“, – sako enciklopedijos vyriausiasis redaktorius Antanas Račis.

Anot jo, antras ir trečias tomai bus ir pirmasis tokios didelės apimties lietuvininkų bibliografinis žodynas. Planuojama paminėti pavardžių daugiau negu jų bus visuose Visuotinės lietuvių enciklopedijos tomuose.

Baltasis šviesoraščio metraštinkas, arba Penki vakarai su Bernardu

Pradžia Nr. 15

Paminklo Neringai vis dar nėra

Skulptoriai Antiniai – tėvas ir sūnus, abu Robertai, – Bernardo fotografuoti jūroje, kai Klaipėdoje norėta statyti Neringai paminklą. Tada ir buvo sumanyta išskyla laivu į jūrą, kad būtų galima įvertinti, kaip turėtų atrodyti milžiniška Neringos statula.

Tėvas Antinis labai bijojo, kad jo berniukštis Robertukas neiškristų iš laivo į jūrą. Be galo išgyveno, kai sūnus priedavo arčiau laivo borto. Vis protino: „Ką tu galvoji? Ką aš veiksiu be tavęs sugrįžęs į Kauną? Taigi tu man padedi skulptūras daryti.“

Robertukas į jūrą neįkrito, o dabar jau pats yra tėvo amžiaus. Gaila, bet paminklas Neringai ties Klaipėda Smiltynėje ant kopos taip ir neiškilo. Veikiausiai dar negreit iškils. Užtat iškilo kiti paminklai.

Klaipėdos kraštas – ta pati Lietuva

Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio metais Klaipėdos senamiestis pasipuošė iškiliumi skulptoriaus Regimanto Midvikio sukurtuoju paminklu. Jam vieta parinkta kairiajame Danės upės krante toje vietoje, kur prieš daug metų prisišvartavo burlaivis *Meridianas*, jūros druskos skonį iškeitęs į klaipėdiečių ir miesto svečių pamėgtos užėjigos ant vandens likimą.

Ant septynių metrų aukščio kolonos didžiulis poliruotas rutulys, lyg Žemės gaublys, kurio viršuje – raitelis ant žirgo. Poliruotame rutulyje atsispindi dangus, debesys ir aplinkinių medžių metami šešėliai, tad rutulys išties įgauna Žemės gaublio įvaizdį. Tvirtos rankos pristabdytas žirgas sustoja, panarina galvą Danės vandenu link, o gal taip sveikina Klaipėdą. Barzdočius raitelis apžvelgia tolius anapus Danės upės. Dabar tie toliai apsiriboja Biržos tiltu, skvero medžiais ir pastatais dešiniajame upės krante. Ragai ant raitelio šalmo, matyt, turi pabrėžti būtent mūsų protėvi, bent jau taip lietuvius nuo seno vaizdavo dailininkai, norėdami suromantinti ir ne kažin kiek ieškodami didesnio sąlyčio su istorine

tiesa. Kartais praeities fantazijos ainiams virsta savotišku kanonu. Na, o kario raitelio įvaizdis įsitvirtino per visą rašytinių laikų Lietuvos istoriją, ne atsitiktinai ir Vytis mus pasiekė iš tų karžygiškų laikų.

Pasak skulptoriaus R. Midvikio, jis specialiai nekonkretino raitelio skulptūros, nesuteikė numanomo asmens bruožų. Gali būti Lietuvos sienas saugantis sargybinis. Įdomu, kad raitelio rankose ne kalavijas, bet vertikaliai laikoma ietis, ant kurios esama ženklų, nors gal jie nėra konkretūs, veikia simbolinė užuomina. Galbūt tai kurios nors Lietuvos žemės ženklas, nes juk ir Lietuva išaugo iš atskirų žemių. Save sauganti Lietuva – taip pasakė gal nesuklysimė.

Nieko blogo, jeigu ir apsiriksime, kas nors pataisys, paprotins, nukreips į teisingą kelią. Juk taip mokomės. Svarbiausia, kad toks paminklas atsirado – pirmasis Klaipėdoje paminklas su raitelio figūra. Romantiško karžygio seniai laukė Klaipėda, dabar jai gali pavydėti bet kuris Lietuvos miestas.

Paminklas buvo numatytas prieš trejus metus, o šio sumanymo įgyvendinimu rūpinosi Klaipėdos krašto prisijungimo prie Lietuvos paminklo paramos fondo iniciatyvinė grupė, kuriai vadovauja Klaipėdos garbės pilietis Valentinas Greičiūnas. Prie paminklo savo ranką yra pridėjęs ir Bernardas Aleknavičius kaip Fondo iniciatyvinės grupės narys. Kartu su Jo Ekscelencija Telšių vyskupu Jonu Boruta SJ ir kitais garbiais asmenimis.

Paminklą iš kiniško granito ir bronzos sukūrė Nacionalinės premijos laureatas skulptorius Regimantas Midvikis, architektas Vytenis Mazurkevičius ir konstruktorius Tautvydas Tubis. Valstybei ir miesto savivaldybei atsisakius finansuoti paminklą, klaipėdiečiai jį pastatė iš privačių ir uostamiesčio bendrovių lėšų. Kainavo apie 350 tūkst. litų. Po paminklu užkasta kapsulė su laišku būsimoms kartoms. Laiške išreikšta padėka mūsų protėviams, gynusiems Lietuvos valstybę,

Gedimino Žemličko nuotraukos

Geria gluosnis Danės vandenį

išsaugojusiems tėvų kalbą ir papročius. Ant paminklo pjeDESTALO 40 cm aukščio granito žiedo surašyti paminklo mecenatai. Lietuvos vardo tūkstantmečiui skirtas užrašas parašytas lietuvių ir lotynų kalbomis, skaičiai romėniški. Paminklo statybos etapams pažymėti bus skirtas ir reprezentacinis leidinys.

Kam reikia Mažvydo

Tai jau trečias paminklas Klaipėdoje, prie kurio kūrimo yra prisidėjęs Bernardas. Buvo paminklo Martynui Mažvydui (skulptorius Regimantas

Midvikis, 1997 m.), Didžiosios ir Mažosios Lietuvos jungtį simbolizuojančios *Arkos* (skulptorius Arūnas Sakalauskas, architektas Ričardas Krištapavičius), užbaigtos Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 80-osioms metinėms, ir dabar štai Lietuvos paminėjimo tūkstantmečio paminklo kūrimo iniciatyvinės grupės narys. Tikina pastatysiąs ir ketvirtą paminklą – lietuvininkų bičiuliui visuomenės veikėjui poliglotui Jurgiui Zauerveinui. Vieta Liepų gatvėje jau parinkta ir ne be Aleknavičiaus nulėmusio žodžio. Dar šiais, 2009-aisiais, norima šį paminklą pastatyti, nors spaudoje skelbta, kad anksčiau 2011-ųjų krizės sąlygomis nėra nė ko svajoti. Apie tai kiek vėliau, o dabar atiduokime duoklę minėtiems dviem paminklams.

Taip jau yra, kad kiekvieno naujo ir reikšmingo paminklo mūsų miestuose gimimas – ištisa drama. Klaipėda tik patvirtina šią taisyklę. Visuomenėje bet kurio paminklo kūrimas ir statymas paprastai sukelia tiek aistrų, įtampos ir intrigu, kad kyla štai kokia mintis: miestiečius ir tautą tie paminklai, ir visų pirma jų kūrimo darbai, turi telkti, vienyti, bet kažkodėl tik dar labiau suskaldyti.

Štai kad ir paminklas Mažvydui. „Kam reikalingas Mažvydas, reikėtų tuos pinigus, kiek kainuos paminklas, išdalyti vargšams.“ Beveik istoriniai žodžiai, liudijantys interesų siaurumą, tuomečiui miesto valdžios atstovui gal norint pasirodyti vargšų užtarėju. Dabar šių žodžių autorius eina aukštas pareigas. O vargšus valdininkas prisiminė tik tada, kai buvo statomas paminklas. Šiuo atveju Bernardas kategoriškas (nors tai jam ir nebūdinga) ir sako: „Vargšai veltui gautus pinigus būtų seniai prašvilpę, o dabar Klaipė-

da turi Mažvydą.“

Aistros dėl „Arkos“

Daug aistrų, diskusijų ir ginčų, net audringų reakcijų sukėlė skulptoriaus Arūno Sakalausko *Arka*, nors, atrodytų, dėl ko čia laužyti ietis? Daug kam užkliuvo tai, kad pradėjus statyti *Arką*, iš skvero šalia Danės upės buvo iškelta ten stovėjusi skulptoriaus Liongino Garlos dekoratyvinė raudono šlifluoto granito skulptūra *Ziedas*. Tragiškai žuvusio skulptoriaus našlė pasipiktino dėl pažeistos autorinės teisės ir paniekinto žuvusio menininko palikimo miestui. Miesto vadovai, į kuriuos kreipėsi našlė, nukeltą skulptūrą pastatė kitoje vietoje, skverelyje prie tos pačios Danės, prieš Atgimimo aikštę.

2002 m. buvo minima Klaipėdos miesto 750 metų sukaktis, į dangų iššauta daugybė fejerverkų, mieste skardėjo muzika, šventei išleistas ne vienas milijonas litų, o išliekamosios vertės darbų taip ir neatsirado. Po metų turėjo būti minima Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 80-osios metinės. Tuomečiam Seimo nariui klaipėdiečiui Valentinui Greičiūnui kilo mintis inicijuoti paminklo pastatymą, kuris turės išliekamąją vertę. Konkursą laimėjo skulptorius Arūnas Sakalauskas paminklų poetui ir vyskupui Antanui Baranuskui Anykščiuose, Liudvikui Rėzai Juodkrantėje, vyskupui Merkeliui Giedraičiui ir kanauninkui Mikalojui Daukšai Varniuose autorius. Jis taip pat sukūrė iškiliumi dvasininkų atminimą įprasminančių kūrinių – monsinjoro Kazimiero Vasiliausko Vilniuje, kardinolo Vincento Sladkevičiaus, kunigo Ričardo Mikutavičiaus Kaune. Yra ir naujausio paminklo – Vincui Kudirkai Vilniuje – autorius.

Tai štai 2003 m. statyta A. Sakalausko *Arka* yra vienas iš tokių prasmingų paminklų. Ant *Arkos* iškaltas 1923 m. Evės Simonaitytės pasakytasis tekstas: *Mes esame viena žemė, viena tauta, viena Lietuva*, atsisakius žodelio

Žaismingas kaminkrėtys virš vieno iš senamiestio pastatų

„mes“. Iš pradžių norėta parašyti ir *Be Lietuvos nėra mūsų, be mūsų nėra Lietuvos*. Svarbiausioji paminklo idėja labai teisinga: Klaipėdos kraštas – ta pati Lietuva. Paminklas simbolizuoja šio krašto atgimimą, perėjimą iš vieno istorinio būvio į kitą. Tačiau statymo metu nutiko kaip kad neretai būna: vietoj šalies ir žmonių vienybės simbolio – putojančių aistrų verpetas. Gal išties skandalai neišvengiamas modernaus meno kūrimo padarinys.

Bernardas buvo įsitikinęs, kad šią vasarą atidarytojo Lietuvos paminėjimo tūkstantmečio paminklo adresu Klaipėdoje tikrai nepasigirs žodžių, kurie polemikos įkarštyje buvo pasakoti statant kitus paminklus. Deja, jį tenka nuvilti. Po straipsnio *Vakarų*

Bernardas Aleknavičius prie „Arkos“ paminklo simbolizuojančio Didžiosios ir Mažosios Lietuvos susijungimą

Lietuvos paminėjimo tūkstantmečio metais Klaipėda pasipuošė įspūdingu paminklu

eksprese, skirto galutiniam paminklo pristatymui Klaipėdos miesto savivaldybėje, internete perskaitėme tokius komentarus, iš kurių tris pacituosime: „Dar viena šunų kojų pakėlimo vieta“, „Litvinai, lauk iš Memelio“, „Nu ir pimpalas“. Štai kultūros erdvė, kurioje gyvename.

Metalo laužu paverstas laivynas

Apie pinigus dažniausiai prabyla ma ir jie labai kruopščiai skaičiuojami, kai prireikia kultūrai. O kur tie pinigai, kurie buvo gauti už Klaipėdos ir visos šalies pasididžiavimą – Lietuvos žvejybinį laivyną? Kokias ūkines veiklas vysto, į kokias naujas įmones tie už Lietuvos žvejybos laivyno išparceliavimą, taip pat iš Briuselio gauti pinigai

už tai, kad tie laivai būtų atiduoti į metalo laužą? Klausimai į tuščią ir nebylią erdvę, nes sunku, kai kam ir nepatogu prisiminti tą bjaurią metalo laužu paversto laivyno istoriją. O juk Lietuva turėjo 220 laivų laivyną ir galingiausią tarp Baltijos šalių žuvų pramonę – Lietuvos žuvies pramonės gamybinį susivienijimą iš dešimties didžiulių įmonių. Susivienijimui priklausė Tralerių, Okeaninio, Refrižeratorių laivynų bazės, Baltijos žvejų kolūkis, konservų ir žuvies gamyklos, žūklės priemonių fabrikas, žvejybos uostas, jūreivystės mokykla, remonto ir statybos valdyba, taros kombinatas ir buities infrastruktūros įmonės. Susivienijimas didžiuosiuose miestuose buvo pastatęs žuvies gastronomijos įmones, šaldytuvus, žuvies perdirbimo ir realizavimo cechus, prisimename

Klaipėdoje ir Vilniuje pastatytas parduotuves *Delfinas*. Kur visa tai, į kieno kišenes išliejo? Pusvelčiui parduota, išgrobstyta.

Žuvies imperija pradėjo byrėti kartu su sovietine imperija, bet tai menka paguoda. Liko buvusios didybės prisiminimai: Žvejų kultūros rūmai be žvejų, buvusi Žvejų ligoninė, žvejų poilsio bazės, viešbučiai, vaikų darželiai – viskas būtu juo laiku. Buvę žvejai prekiauja turguje, o dalis degradavusių jau ir prekiauti nenori – gyvena iš pašalpų ir dar nežinia iš ko.

Klysta tie, kurie mano, kad tai buvo natūralu ir neišvengiama kaip ir senos sistemos žlugimas. Sistemai buvo neišvengiama, bet ne atskiroms gerai dirbusioms įmonėms. Juk kai kurios išliko – kodėl? Vadinasi, žlugimas nebuvo vienintelė duotybė, nebent mąstysime kaip pirmąkart žmonės ir gamtos jėgose matysime tik neišvengiamybę. Mąstantys žmonės siūlė teisingus žingsnius ir net Lietuvos žvejybos laivyno gelbėjimo projektą. Reikėjo palikti 40 efektyviai dirbančių laivų branduolį, apskaičiuoti jų eksploataavimo išlaidas ir netrukdyti dirbti. Lietuva neturėjo žūklės zonų? Netiesa, iš tos pačios Mauritanijos buvo skambinama *Jūros* vadovams, siūlyta už 19 proc. jūros laimikio įsileisti žvejoti į tos šalies vandenį, bet... Kai per trejus metus *Jūroje* pasikeitė septyni generaliniai direktoriai, tai aršiau uragano. Diletantai prie vairo – laivas į dugną. O valstybė? Ar ne tą patį matome visos šalies mastais, ką jau spėjome patirti šalies pramonėje, žemės ūkyje?

Menka paguoda, kad Lietuvos jūrų muziejuje yra fotografo marinisto Savelijaus Golubevo istorinę, dokumentinę ir meninę vertę turintis fotoarchyvas, kuriame 1968–1990 m. užfiksuotas Lietuvos jūrininkų ir žvejų kasdienis darbas jūroje ir jau dingęs žvejybos laivynas. Liūdnei į toli žvelgia skulptoriaus Kazimiero Kisielio bronzinė skulptūra *Žvejas*, nes išties yra apie ką mąstyti ir ko liūdėti.

Savaip dramatiško likimo skulptūra: po sukūrimo prireikė trylikos metų, kad atsirastų ant Danės upės kranto. Skulptūra sumanyta kaip įspūdingo, bet neįgyvendinto projekto pasekmė: dar 1956 m. K. Kisielis sukūrė bronzinę žvejo skulptūrą, kuri turėjo būti išdidinta iki 30 metrų aukščio. Buvo numatyta ir vieta, kur turėjo stovėti – Šiaurės raga marių fone. Ar ne tada ir

skulptorius Robertas Antinis projektavo legendinės Neringos paminklą? Kaip bebūtų, tie kūrybiniai sumanymai taip ir liko neįgyvendinti. Užtat 1958 m. skulptorius K. Kisielis nulipdė *Žveją* iš gipso, vėliau buvo atliedintas iš bronzos, o dabartinę vietą skulptūrai pavyko rasti tik 1971 metais. Skulptūros pagrindu tapo iš marių dugno iškeltas riedulys, kai buvo gilinama uosto akvatorija. Baimintasi, kad marių vandenyje gulėjęs akmuo ilgainiui ims skilinėti, bet kol kas neskyla.

Bernardas prisiminė, kad Lietuvos žvejybos laivyne buvo ir tokie jam itin mieli vardai kaip *Donelaitis*, *Vydūnas* – viskas nukeliavo į metalo laužą. B. Aleknavičius rengdamas fotoreportažus pats porą mėnesių yra plaukiojęs tais Lietuvos žvejybos laivais ir plaukiojančia žvejybos baze, tad jam tai ne šiaip kažkur girdėtas garsas, bet ir jo kūrybinio gyvenimo dalelė. Toli gražu ne paskutinė. 1966 m. rudenį Bernardas su laikraščio *Lietuvos žvejys* redaktoriumi Venantu Butkumi užkopė ant plaukiojančios bazės *Sovetskaja Litva* denio, turėjo ne tokią jau dažną progą išplaukti į Norvegijos jūrą. Jūreivių ir žvejų darbą galėjo stebėti ir fotografuoti jų darbo vietose, o ne iš kranto.

Paminklai tiesia tiltus į ateitį

Kuo daugiau paminklų, tuo iškalbingesnis Klaipėdos miestas ir visas šis Vakarų Lietuvos kraštas. Per paminklus kalba mūsų istorija, bet ne vien kviesdama į praeitį: per paminklus tiesiami tiltai iš praeities į ateitį, – štai šiai Bernardo minčiai labiau norisi pritarti. Per paminklus prabyla pati ši žemė, tampanti dar artimesnė, savesnė, nes taip pat ir mūsų protėvių rankomis kurta. Gerai dar turėti tokias akis ir širdį kaip Bernardas, tada daugiau kartu galime pamatyti ir pajauti šiame sūrstelejusio Baltijos jūros oro prisodrintame mieste.

Bernardas jautrus gluosniui, pamerkusiam savo šakas į Danės vandenį. Įsakmiai šių eilučių autoriui siūlo fotografuoti dar keliais rakursais, nes geras apšvietimas, saulės spinduliai gražiai išryškina geriančio vandenį gluosnio šakas ir lapiją. Jame vis dar gyva fotoreporterio dvasia, nors pats jis tvirtina fotoaparato į rankas jau neįmąs. Prisifotografavo per savo ilgą profesinį gyvenimą tiek, kad ne vienai knygai ar albumui pakaktų ir dar liktų. Su Bernardu malonu paprasčiausiai vaikščioti Klaipėdos gatvėmis. Sveikinasi su vienu ir antru sutiktuojū: su šiuo buvusiu laivo kapitonu kartu keliavo į jūrą, su fotografu dirbo tame pačiame laikraštyje ir panašiai. Kiekviena gatvė, pastatas, net skvere augantis medis Bernardui

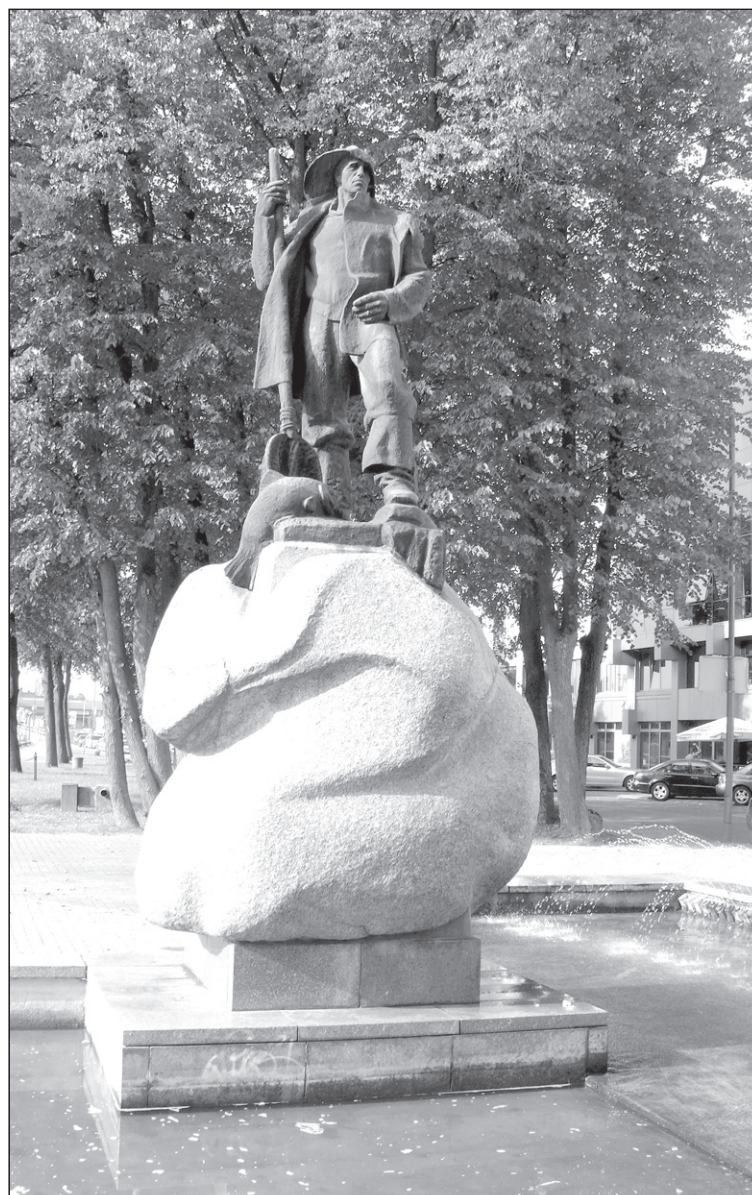
Iš lietvamzdžio pabiro aukso pinigėliai

tarsi pasimatymas su senu draugu. Jis sugeba matyti ir tai, ko nemato atvykęs į Klaipėdą svečias. Gali matyti tik tas, kuris šio miesto siluetą yra tyrinėjęs pagal senas graviūras, domėjosi miesto istorija ir jo žmonėmis – kadais gyvenusiais ir dabar gyvenančiais.

Bus daugiau
Gediminas Zemlickas

Bernardas susitiko su buvusiu žvejybinio laivo „Rybatkaja slava“ kapitonu Samuėliu Rudnickiu, su kuriuo 1966 m. grįžo nuo Islandijos krantų į Klaipėdą

Skulptoriaus Kazimiero Kisielio skulptūra „Žvejas“ daug metų buvo savotiškas Klaipėdos simbolis

Atkelta iš 6 p.

elektrinę. Galimas dalykas, net ir labai norėdami, užsakymų vykdytojai gali tiesiog nespėti dirbti pagal grafiką.

Bet juk tiems reikalams imamos paskolos.

Paskolą bus sunku gauti, nes Lietuva pagal *Moody* indeksą nukrito į aukštos rizikos šalių gretas, neigiamai įvertinta. Nei Lietuva, nei jos Baltijos partnerės tokių pinigų neturi. Reikalai su investicijomis dar gali pablogėti, jeigu Rusija pradės 1200 MW galios atominės elektrinės statybą Karaliaučiaus krašte netoli Lietuvos sienos, o baltarusiai – netoli Vilniaus. Nesu finansinių reikalų žinovas, bet Vašingtone pažįstu žmonių, kurie vertindami didelių investicijų galimybes, nemato geros perspektyvos Lietuvai, nes kapitalo susigrąžinimo galimybės abejotinos.

Kai Baltijos valstybės gyveno didelio ekonominio pakilimo laikais, Lietuvai buvo svarbu Latviją ir Estiją pritraukti prie bendro naujos atominės elektrinės statybos projekto su konkrečiais finansiniais išpareigojimais. Bet to nebuvo padaryta. Todėl buvo prarasta glaudaus bendradarbiavimo perspektyva.

Vadinasi, dabar mes priklausomi nuo kaimynų noro Lietuvos pasienyje statyti savo atominės elektrines?

Tai didina naujos atominės elektrinės statybos riziką. Tikiuosi, Rusija ir Baltarusija nori aprūpinti savo regiono gyventojus reikiama energija ateityje, bet nesiekia politinio šantažo. Gal norima Lietuvą įbauginti, kad ji nestatytų savo naujos atominės elektrinės? O jei taip, ir toliau Rusija kontroliuos Lietuvos energetiką. Ar vienaip, ar kitaip susidariusią padėtį bus sunku išrišti.

Lygiai taip pat ir kaimynams teks galvoti, kur pasiskolinti milijardus dolerių naujų atominės elektrinių statybai.

Rusijai tokios išlaidos – lašas jūroje. Jei Rusija savo valstybės rezervų fonde turi 400 mlrd. JAV dolerių, tai 10 mlrd. iš rezervo paimti atominės elektrinės statybai kaip nors sugebės.

Optimizmą sieja su technologine naujove

Nejau nieko bent kiek optimistiško susidariusioje padėtyje nematote?

Matau, ir tą optimizmą sieju su technologinėmis naujovėmis: atsinaujinantieji energijos šaltiniai ir mažų atominės jėgainės statyba. Pastarosios leis mažoms valstybėms ir jų regionams apsirūpinti elektros ir šilumos energija.

Šiuo metu JAV ta kryptimi dirba trys įmonės. Jos bendradarbiauja su garsiausiomis JAV valstybinėmis branduolinės energijos tyrimų laboratorijomis. Iš vienos įmonės gaunu tam tikros informacijos, pavyzdžiui, 2014 m. ji žada pradėti gaminti mažus atominės reaktorių – 1,5 m skersmens ir 2,5 m aukščio. Branduolinio kuro darinys yra kelių sluoksnių „sukepta“ urano hidrido keramika prisodrinta 12% U^{235} . Šio reaktoriaus veikla automatiškai kontroliuojama vandenilio slėgiu: didėjant slėgiui didėja jėgainės galia ir priešingai. Tačiau pasiekus 550 laipsnių temperatūrą, reakcija sulėtėja.

Tai išbaigtas ir hermetiškai uždarytas branduolinis reaktorius, prie kurio pakanka prijungti vamzdžius su išgarinimo agregatu. Šis įrenginys – cilindro formos reaktorius, įleidžiamas į po žeme paruoštą patalpą ir, prijungus prie garo generatoriaus, paliekamas veikti. Veikimo trukmė maždaug 5–7 metai. Išeikvojus branduolinio kuro resursą, įrenginys pakeičiamas nauju. Senasis gražinamas gamintojui, tad nereikia rūpintis atliekomis.

AR ĮMANOMA LIETUVOS ENERGETINĖ NEPRIKLAUSOMYBĖ (2)

Tokios jėgainės galia – 27 MWe (elektros energijos) arba 70 MWs (šiluminės energijos). JAV tokios jėgainės gamintos energijos užtektų 22 tūkst. šeimų poreikiams tenkinti.

Reikėtų paminėti, kad kitos įmonės gamina ir didesnius reaktorių – 45 MWe ir 125 MWe pajėgumo. Šie labiau panašūs į kasetinio tipo suslėgto vandens reaktorių.

Kiek viena tokia branduolinė jėgainė kainuotų?

Pirmosios įmonės darbuotojai kalba apie maždaug 30 ir 50 mln. JAV dolerių – priklauso nuo to, ar reaktorių gamins šilumą ar elektrą. Galutinė visos jėgainės kaina galėtų padvigubėti, jeigu būtų statoma visiškai nauja. Kitų gamintojų reaktoriai būtų dar mažiau siai dvigubai brangesni. Lietuvos energetikos ministerijai reikėtų atkreipti dėmesį į tokias naujas galimybes. Gal nereikėtų statyti milžiniškų agregatų ir rūpintis atliekų sauga – pakaktų įsigyti palaipsniui, atsižvelgiant į poreikius.

Ar būtina tokias branduolines jėgaines lokalizuoti vienoje vietoje, o gal jos galėtų veikti įvairiose kad ir miesto ar priemiesčio vietose?

Mažos jėgainės galėtų būti įvairiuose rajonuose – tai jų privalumas. Galima apsieiti be daugelio kilometrų aukštos įtampos tinklų, didelių transformatorių ir t. t.

Ar reikėtų specialios šaldymo įrangos?

Pats reaktorius turi uždara vidinę vandenilio spaudimu valdomą šaldymo sistemą. Atšaldyti garo kondensatorių galima oru arba vandeniu. Naudojant vandenį našumas didesnis. Kondensuojant garą prarandama nedaug vandens. Nepaisant to, reikia turėti pakankamai vandens atsargų.

Bene pats didžiausias tokių jėgainių privalumas tas, kad reaktorius yra po žeme, todėl išoriškai nepažeidžiamas. Jam nustojus veikti, jėgainei nelieka branduolinių atliekų. Atlikus darbus reaktorius išvežamas ir pakeičiamas nauju, todėl vartotojui nereikia rūpintis kuro atliekomis.

Gal su tokiomis branduolinėmis jėgainėmis ir galėtų būti sietina energetikos ateitis?

Neseniai pasirodė Masačusetso technologijos instituto (MIT) atstovo straipsnis Niujorko ekonomikos dienraštyje *The Wall Street Journal*. Autorius tvirtina, kad atominėje energetikoje kyla revoliucija, panaši į informacinėje technologijoje įvykusią pradžius naudoti kompiuterius. Nuo didžiulių matmenų, vos tilpusių į kelis kambarius skaičiavimo mašinų, informacinės technologijos perėjo į ant darbo stalo telpančius galingus kompiuterius. Panaši nuomonė dėl branduolinės energetikos išsakyta ir *Washington Post* dienraštyje.

Kitas aspektas. Ignalinos AE davė daug naudos Lietuvai, bet kiek kainuos jos uždarymas ir tolesnis išlaikymas? Pasak energetiko V. Ševaldino, IAE padėtis nesikeis 25 metus. Nors nieko negamins, joje dirbs 2000 darbuotojų, ji taps elektros vartotoja. Kita didžiulė problema – branduolinio kuro atsargos, kurias gal šimtmečius reikės laikyti specialiose saugyklose.

Gal Amerikos kompanijas pavyktų sudominti mažas atominės jėgaines gaminti ir Lietuvoje, čia statyti savo įmonių padalinius?

Jeigu valstybė galvoja apie savo ateitį, ji privalo rūpintis vienokio ar kitokio lygio gamybos įsisavinimu.

Miškas ne tik sveikatos, bet ir atsinaujinančios energijos šaltinis

Lietuvoje atominės energijos žinovų dar yra, visai galimas dalykas, kad vieną iš mažųjų reaktorių įmonių pavyktų sudominti veikla Lietuvoje. Jeigu ir ne gaminti, tai bent instaliuoti tokias sistemas Europoje galėtų ir Lietuva.

Tuo labiau, kad Lietuva turi darbo su branduoline energetika patirtį.

Visiškai teisingai. Be to, Lietuva turi ir stiprią branduolinio mokslo bazę, kurią šioms tikslams būtų galima panaudoti.

Kiek laiko reikėtų tokiai branduolinei jėgainei pastatyti?

Mažo reaktoriaus statybos proce-

sas užtruktų maždaug dvejus metus, Jį atgabenus, įmontuoti į parengtą patalpą galima gana greitai. Gal tik ilgiau truktų pastatyti elektros gamybos turbinas ir kitus jėgainei reikalingus įrenginius.

Jei toks perspektyvus dalykas, keista, kad tik trys kompanijos imasi tokios gamybos.

Be abejo, pasaulyje yra ir daugiau įmonių, tyrinėjančių, o gal net konstruojančių panašias jėgaines. Remiantis *World Nuclear Association* duomenimis, net 13 įmonių dirba mažų reaktorių plėtros srityje. Maži

reaktoriai perspektyvūs ir finansiškai naudingi mažose šalyse. Todėl Lietuvai labai svarbu susipažinti su naujausiomis technologijomis, įvertinti jų poreikį.

Baigdamas norėčiau paminėti svarbius prioritetus, į kuriuos būtina atsižvelgti bandant užtikrinti Lietuvos energetikos ateitį.

1. Energetinis saugumas. Reikėtų mažinti Lietuvos priklausomybę nuo importuojamo iškastinio kuro, užtikrinti pakankamą bet kokio kuro kiekį ir kainų stabilumą įdiegiant sistemos gyvavimo laikotarpį.

2. Ekonominė nauda. Reikėtų mažinti finansų išplaukas į užsienį perkant kurą ir/arba energiją. Pinigai liktų, o jų apyvarta valstybės viduje skatintų ekonominį judrumą.

3. Socialinė nauda. Atsinaujinančių energetinių šaltinių masinis panaudojimas sukuria naujas darbo vietas, didina gyventojų užimtumas, kuriamos naujos infrastruktūros atsinaujinančių šaltinių grandinei veiklai paremti, atsiranda galimybė ekonomikai atsigauti. Kyla gyvenimo lygis ir gyventojų pasitikėjimas ateitimi. Plečiama pritaikomojo mokslo bazė, mažėja protų nutekėjimas.

4. Pozityvus eksporto ir importo balansas. Sumažinus iškastinio kuro importą, pagerėtų eksporto ir importo finansiniai rodikliai, mažėtų valstybės išsiskolinimas. Pakilus finansinių institucijų Lietuvos įvertinimo indeksams, sumažėtų užsienio skolininkams mokamų palūkanų dydis, atsirastų daugiau norinčiųjų investuoti Lietuvoje.

5. Aplinkosaugos nauda. Atsinaujinantys energijos šaltiniai neteršia gamtos nuodingomis dujomis ir sunkiųjų metalų išskirtiniais. Pašalinami sąvartynai, prasmingai panaudojamos komunalinės atliekos, valomi miškai, nekaupiamos radiacinių medžiagų atliekos. Tačiau sprendžiant valstybės ateitį, svarbu informuoti gyventojus, ką numatoma daryti, kaip vienokie ar kitokie veiksmai veiktų jų gyvenimą ir gerovę. Būtina aptarti alternatyvas ir kvieisti visuomenę pasisakyti dėl siūlymų priimtimumo.

Dėkoju *Mokslo Lietuvai* už galimybę pasidalinti mintimis su užsienyje gyvenančiais lietuviais ir visais jūsų skaitytojais.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Užbaigta mokslinė trilogija

Apniukusią spalio 27 dienos vakarą daug žymių Kauno medikų, mokslininkų, kultūros ir visuomenės veikėjų sugūžėjo į V. Kudirkos viešąją biblioteką. Ten šviesos tikrai netrūko – šypsena, padėkos žodžių sušildytoje salėje buvo pristatyta profesorės Onos Voverienės knyga *Žymieji XX a. Lietuvos mokslininkai* – baigiamoji mokslinės trilogijos *Bibliometrija* (1999) ir *Lietuvos mokslinės mokyklos* (2002) dalis.

Kaip teigia pati autorė, knygos pagrindinis tikslas buvo iš 24000 mokslo darbuotojų, 1945–2000 metais dirbusių Lietuvoje, matematiniais ir statistiniais metodais atrinkti pačius stipriausius. „O stipriausi buvo tie, kurie sugebėjo savo darbais prakirsti geležinę uždangą, ir jau tais metais, pradedant 1950-aisiais ir vėliau, būti matomi pasaulyje“, – kalbėjo mokslininkė.

Svarbus knygos veikėjų atrankos instrumentas – mokslinių citatų rodyklė. Anot Onos Voverienės, į šią citatų rodyklę (angl. *Science Citation Index*) tuo laikotarpiu patekdavo nedaugelis publikacijų iš Lietuvos. Tačiau tų publikacijų, kurios vis dėlto patekdavo, autoriai minimi knygoje. „Citavimas yra labai kietas instrumentas: iš šimto fizikų

publikacijų pasaulio mastu pacituotos tik 15, matematikų dar mažiau – tik 11, o pedagogų visai mažai – tik 4 iš šimto.“

Tačiau šiuo metodu neapsiribota. Knyga *Žymieji XX a. Lietuvos mokslininkai* yra tarsi padalinta į dvi dalis: apytiksliai pusę mokslininkų sudaro tie, kurie buvo cituojami rodyklėje, ir pusė – kurie Lietuvoje kūrė dvasinę kultūrą, t. y. humanitarai, istorikai, lituanistai, netgi muzikologai ir menotyrininkai. Autorė kukliai prisipažįsta: „Tiek, kiek aš suspėjau padaryti, tiek aš ir padariau. Taip pat neabejoju, kad sulauksiu priekaištų, ką čia ta Voverienė parašė, neatitiko mokslinio žanro reikalavimų. Neatitiko dėl to, kad ir tikslas mano buvo kitoks. Nutariau aukoti knygos moksliskumą, kad ji nebūtų kaip „košė su vinimis“. Ir visa tai labai gražiai sušvelnino, netgi sulyrino skyriai apie mokslininkus humanitarus ir mokslininkus istorikus.“

Renginio garbės viešnia, pirmosios ir antrosios trilogijos dalies recenzentė ir baigiamosios dalies herojė, *Zonta International* prezidentė dr. Ina Dagytė sutiko, kad tokio pobūdžio knygos yra reikalingos visoms kartoms. Todėl nuširdžiai linkėjo trilogijos pasirodymo anglų kalba, kad skaitytojas būtų pasie-

kiamas visoje Europos Sąjungoje, taip pat siūlė pridėti prie knygos kompaktinę plokštelę su įrašyta profesorės Onos Voverienės paskaita, nes šiandieninėje aplinkoje, kaip teigia mokslininkė, konstruojant komunikacinę erdvę, svarbu ne tik matyti, bet ir girdėti.

Autorę taip pat sveikino, dėkojo už jos kruopštumą, energiją, atsidavimą Lietuvos kultūrai ir mokslui Seimo narys Arimantas Dumčius, jos buvusi studentė Birutė Railienė, profesorius Romualdas Baltrušis, Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas Juožas Dingelis, Tėvynės pažinimo draugijos Kauno skyriaus pirmininkė Irena Eigilienė, mokytojai ir kiti kultūros ir visuomenės veikėjai. Aktorius Tomas Vaisieta puošė vakarą Justino Marcinkevičiaus eilėmis: „Tu tokia visur esanti, kad galėtum būti erdve, saule, žeme ir tokia silpna, kad kūdikiu galėtum būti, o tu esi visa drauge, nes esi Moteris“.

Savo ruožtu profesorė Ona Voverienė šypsodamasi negalėjo atsistebėti, kad knygą sutiko toks gausus žmonių būrys, jauti, svetinga salė, ir žadėjo sugrįžti su nauja knyga *Tautotyra*.

Vaiva Pociūtė

BE ŠAKNŲ LIETUVYBĖS MEDIS NELAPOTŲ

Rusijos valstybiniame Imanuelio Kanto universitete studijuojama lituanistika

Gyvybingi ryšiai sieja Lietuvos kalbos institutą su Rusijos valstybiniu Imanuelio Kanto universitetu Kaliningrade. Ne tik lituanistams, bet ir kiekvienam lietuviui Karaliaučiaus kraštas sunkiai išivaizduojamas be Martyno Mažvydo ir jo 1547 m. išspausdinto *Katekizmo* – tai spausdintinės lietuviškos knygos gimtaviė. Jonas Bretkūnas ir Danielius Kleinas, Kristijonas Donelaitis ir Liudvikas Gediminas Rėza, pagaliau Vydūnas – visų jų pėdos giliai įspaustos į tą žemę.

Pagaliam ar galime pamiršti, kad būtent lietuviai Karaliaučiuje XVI a. ir įkūrė universitetą. Savojoje tėvynėje nebegalėję tęsti savo reformatoriškos veiklos Abraomas Kulvietis (apie 1510–1545) ir Stanislovas Rapolionis (1485–1545) buvo priversti prieglobsčio ieškoti Prūsijos kunigaikštystėje, kurios kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis buvo palankus naujovėms, palaikė ir lietuviškąją veiklą savo valstybėje. 1544 m. leista Karaliaučiuje veikusią partikuliarią paversti aukštąja mokykla. Taip A. Kulvietis ir S. Rapolionis įkūrė garsiąją Albertiną – Karaliaučiaus universitetą, abu tapo profesoriais. A. Kulvietis buvo pirmasis Albertinos graikų kalbos profesorius, dėstė ir hebrajų kalbą, aiškino psalmių prasmę. S. Rapolionis tapo pirmuoju Albertinos teologijos profesoriumi, kaip ir Kulvietis garsėjo mokytumu. Keistas likimo įnoris: abu šviesiausi Lietuvos protai išėjo į amžinybę tais pačiais 1545 metais. A. Kulvietis spėjo sulaukti vos 35-erių – pernelyg mažai susitikimui su amžinybe, bet pakako, kad paliktų reikšmingą pėdsaką Lietuvos kultūros istorijoje, atsidurtų tarp šimto iškiliausių Lietuvos žmonių, kurie Lietuvos vardo paminėjimo tūkstant-

Abraomas Kulvietis (apie 1510–1545). Kultūros ir reformacijos veikėjas, vienas lietuvių raštijos pradininkų, giesmių vertėjas

mečio metais įprasminti skulptoriaus Tado Gutausko skulptūroje *Vienybės medis* Vingio parke, o dabar štai ir pasirodžiusioje knygoje *100 iškiliausių Lietuvos žmonių*.

Istorijoje nepamirštas ir Stanislovas Rapolionis. Palaidotas Karaliaučiaus katedroje šalia kunigaikščių, o jo antkapio epitafijoje parašyta: *Čia guli didis vyras, lietuvių tautos garbė*.

Todėl kol gyvi bus lietuviai, kol

išsaugos prieraišumą gimtajai kalbai, tol jų akys kryps į šį kraštą, kurio žemė pasirodė esanti tokia derli rašytiniam ir spausdintiniam lietuviškam žodžiui. Sunkiai galėtume išivaizduoti lapojantį lietuviybės medį, jeigu jis neturėtų šaknų, o jo šaknys veda į Karaliaučiaus kraštą.

Jau ieškoma sąsąsų su istorija

Buvo laikai, kai po Antrojo pasaulinio karo Karaliaučiaus kraštas Sovietų Sąjungoje traktuotas vien kaip nekenčiamo priešo, tegu ir įveikto, žemė. Tarsi nacionalsocialistai ten būtų veisęsi nuo amžių amžinųjų. 1948 m. įkurtasis Kaliningrado valstybinis pedagoginis institutas turėjo pradėti visai naują šio krašto aukštojo mokslo istoriją, nieišskant jokių

sąsąsų su istorija. Albertina buvo tik negrįžtama praeitis, kurios paskutinis puslapis užverstas 1945 metais, vykstant kruviniems mūšiams dėl Kenigsbergo. 1967 m. Kaliningrado valstybinis pedagoginis institutas pertvarkomas į Kaliningrado valstybinį universitetą. Prasidėjus perestrojkai šis universitetas ėmė rūpintis savo šaknimis, kurioms sutvirtinti pasitelkta ir istorija. Vis daugiau balsų pasisakė už Albertinos, gyvavusios 1544–1945 m., įtraukimą į savo tapatumo ieškančio Kaliningrado valstybinio universiteto istoriją. Taip dvi skirtingos istorijos buvo sujungtos į vieną, žinoma, jeigu apskritai toks junginys įmanomas. Gal vis dėlto įmanomas, bent jau tiek, kiek sugebama tą istoriją paversti savojo tapatumo dalimi, kiek kitą kultūrą sugebama pritaikyti savo reikmėms. Juk romėnai sugebėjo adaptuoti Antikinės

Graikijos kultūrą. Kažkiek adaptavo, kažkiek patys adaptavosi, bet per romėnus senovės graikų kultūra pasiekė ir mūsų laikus.

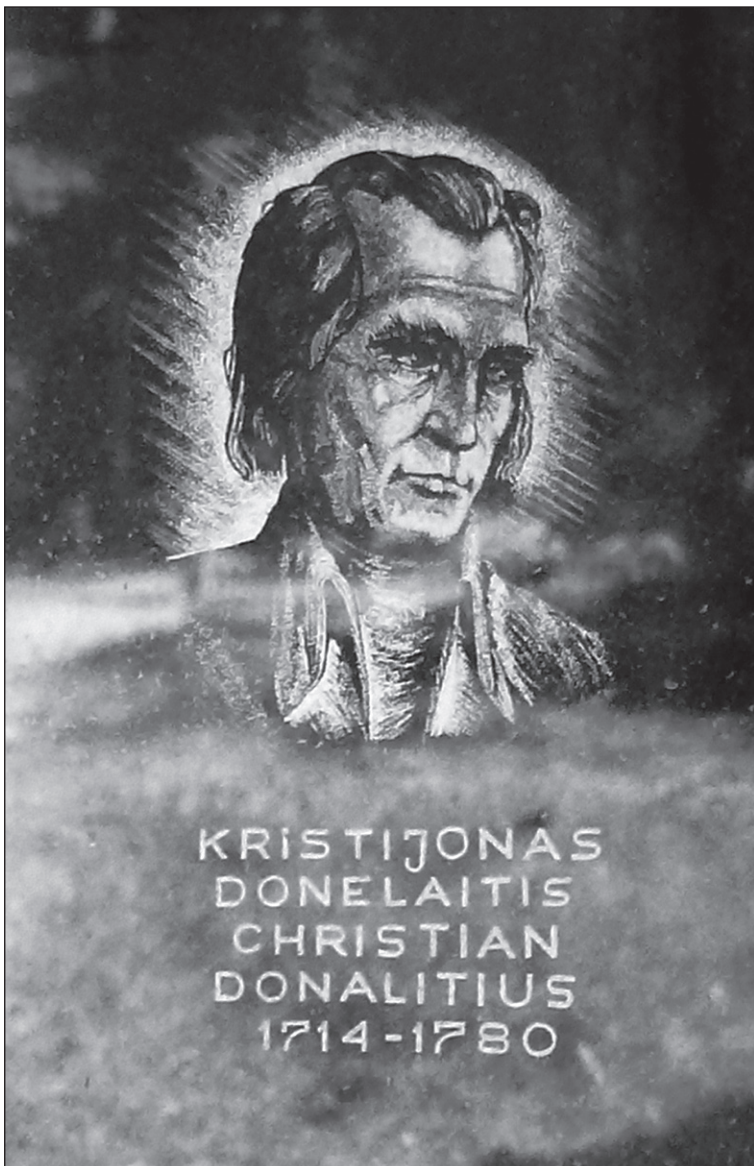
1994 m. paminėtas Karaliaučiaus universiteto 450 metų jubiliejus, o 2005 m. Kaliningrado valstybinis universitetas pavadintas Rusijos valstybiniu Imanuelio Kanto universitetu. Valstybės ideologijos pokyčiai atitinkamą išraišką įgijo ir aukštųjų mokyklų varduose. Prūsijos filosofas Imanuelis Kantas, o tiksliau jo vardas, pasauliui turi priminti apie kultūrų perimamumą net ir ligi tol nesutaikomų ideologijų krašte. Kultūra pasirodo esanti gyvybingesnė ir tvaresnė už visas ideologijas.

Lituanistika Karaliaučiaus krašte

Lietuvių kalbos institutas su I. Kanto universitetu bendradarbiauja bene nuo 2002 m., kai universitete pradėtas dėstyti praktinis lietuvių kalbos kursas lenkų ir rusų filologijos studentams. 2005 m. universitete atidarytas lietuvių kalbos kabinetas, kuris vėliau tapo ne tik lituanistikos, bet ir lietuviybės židiniu. Tai nebuvo nauji išradimai, veikiau prisiminti senieji, nes dar 1718–1944 m. Karaliaučiaus universitete veikė lietuvių kalbos seminaras. Taigi ir mums, sekant kaliningradiečių užduotu tonu santykių su istorija, reikėtų lietuvių kalbos kursų ir lietuvių kalbos kabineto veiklą Kaliningrade sieti su lietuvių kalbos seminaru šiame mieste. Tai Lietuvos kalbos instituto vykdomo projekto *Lituanistika Kaliningrado srityje* dalis.

Vidurvasarį, kai Lietuva šventė savo paminėjimo tūkstantmetį ir Vilnius mirguliavo nuo jubiliejinės respublikinės dainų ir šokių šventės dalyvių džiugių veidų, sostinėje lankėsi Kaliningrado valstybinio I. Kanto universiteto Filologijos ir žurnalistikos fakulteto dėstytojų ir studentų grupė. Jūs pakvietė Lietuvos kalbos institutas. I. Kanto universitete jau ne pirmus metus galima studijuoti lituanistiką. Ir atvykusioje gan skaitlingoje delegaci-

Nukelta į 16 p.

Be Kristijono Donelaičio mums sunku įsivaizduoti Karaliaučiaus kraštą

Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pavaduotoja prof. Grasilda Blažienė (ketvirta iš kairės) kartu su Rusijos valstybinio Imanuelio Kanto universiteto delegacijos narėmis

Atkelta iš 1 p.

Renginiui laikas pasirinktas po Visų Šventųjų ir Vėlinių, kai visa gamta ir žmonių nusiteikimas sakytumė labiausiai tinka apmąstymams apie žmogaus būtį ir būties sąsą kitų žmonių atmintyje ir materialiuose atminimo ženkluose. Vieninteliai reikšmingi dalykai, kartu su žmogaus darbais, kurie išlieka išsirengus ir į savo didžiausiąją kelionę. Suprantama, be VSI *Thomo Manno kultūros centras* darbuotojų pastangų jeigu toks renginys ir būtų galėjęs įvykti, būtų surengtas kitoje vietoje ir kitu laiku.

Kuršių nerija lapkričio pradžioje – tarsi visai kitas pasaulis. Vilniuje kelias paras snigo, krito šlapdriba, sniego tūžalas po kojomis ir nuo medžių nudrėksti lapai kėlė ne pačias linksmiausias mintis, o Kuršių nerijoje beržai dar džiugino auksinių lapų pinigėliais, aplink dar daug žalumos, o ir saulė nešykšti pro debesis parodyti savo šviesaus veido. Jūra ir marios yra tie akumulatoriai, kurie per vasarą sukauptą šilumą po truputį atiduoda šiam įstabiam žemės kampeliui, kuriame neatsitiktinai mėgo poilsiauti vokiečių rašytojas Nobelio literatūrinės premijos laureatas Tomas Manas. Tiesa, rašytojas Kuršių nerijos lapkričio pradžios savotiško žavesio nepatyrė, nes Nidoje poilsiaudavo vasarą. Bet ir trijų vasarų 1930–1932 metais pakako, kad žmonių sąmonėje Nida ir Tomas Manas išliktų tarsi viena kitą papildančios sąvokos. Tuo labiau, kad rašytojo vasarnamis tapo kultūros centru, be kurio renginių sunku įsivaizduoti Neringos miesto gyvenimą.

Kultūrinis Eduardo Jonušo žygdarbis

Pagirkime gero žodžio nusipelnčius Nidos vidurinės mokyklos mokinius – Akvilę Andrijauskaitę, Audrių Vrubliauską, Karoliną Jasaitę, Audrą Bagdonaitę ir Karolį Januševskį už parangtą subtilią fotografijų parodą, skirtą Kuršių nerijos kapinaičių krikštams. Ne mažesnio pagyrimo nusipelnė ir dailės mokytoja Nijolė Kondrotaitė, padėjusi šią parodą surengti.

Vis dėlto ypatingos pagarbos ir padėkos žodžio nusipelnė Nidoje gyvenantis dailininkas, tapytojas ir skulptorius Eduardas Jonušas, Nerin-

AK, GRAŽUS DANGAU, TĖVIŠKE GERŪJŲ...

Tomo Mano namelis Nidoje pasipuošė parodos „Aplankyti paveldo objektai“ nuotraukomis

gos miesto garbės pilietis. 1969 m. apsigyvenęs Neringoje atidavė jai visą savyje slypintį talentą, kartu savo talentą sotino šio savito žemės kampelio teikiama išpūdziais, taip reikalingais menininko sielai. Išpuošė Neringą savo sukurtomis skulptūromis. E. Jonušas pirmasis XX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje ėmėsi gelbėti nykstančius iš medžio padarytus antkapinius paminklus – krikštus, kurių paskutiniai baigė nunykti Nidos kapinėse šalia Marijos Krikščionių Pagalbos liuteronų bažnyčios. E. Jonušas visuomenei parodė, koks tai savitas paveldas. Pats dailininkas ir buvo tas žmogus, kuris ne vien kitus mokė, bet ir pats ėmėsi atkūrinėti tuos baigiančius nunykti krikštus – surinko krikštų liekanas, restauravo daugiau kaip šimtą šių paminklų. E. Jonušo pastangomis Nidos

kapinės įgijo etnografinių bruožų, noriai lankomos.

Ir ne vien krikštų atkūrėju reikėtų vadinti šį menininką. Jis sutvarkė pirmojo Kuršių nerijos kopų želdintojo D. Kuverto kapą, padėjo restauruoti Nidos bažnyčios interjerą, rinko ir rūpinosi išsaugoti senąsias kuršių vėtrunges. Kartais neįtariate, kad į daug ką iš šio savito krašto paveldo šiandien duotas apmąstymams apie E. Jonušo akimis. Tai pasakytina ir apie pagal iš Vokietijos atvežtus brėžinius atkurtą plokščiadugnę kuršmarių valtį *Kuršis*, kuriai pokario metais prigijo kurėno vardas. E. Jonušas pirmąsias šiam kraštui būdingas valtis atkūrė, suteikė tarsi naują gyvenimą, o menininko pavyzdžiu pasekė ir kiti entuziastai. Vienas kurėnas jau raizgo ir Galvės ežero vandenį Trakuose, nors tai kuršmarių seklumai perplaukti pritaikyta plokščiadugnė.

Gaila, kad E. Jonušas nedalyvavo pristatomame renginyje – sveikata kėlė rūpesčių. Užtat dalyvavo jo žmona Thomo Manno muziejaus centro direktorė Vitalija Jonušienė, kurios lūpomis išsakyta E. Jonušo pozicija dėl aptariamų senųjų kapinių atminimo ženklų ir apskritai dėl paveldo išsaugojimo. Apie tai kiek vėliau. Nepaisant kylančių sunkumų Neringos miesto valdžios iniciatyva daromi darbai, kad šis paveldas tyliai nenugrimztų į nebūtį.

Šio krašto savitumą buvo stengiamasi užmiršti

Klaipėdos universitete veikiančio Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorės doc. dr. Silvos Pocytytės ir kitų jos kolegų tyrinėjimo akiratyje atsideria ne vien Kuršių nerijos, bet viso Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros paveldas, todėl mūsų pasakojimas neapsiribos vien Nidos kapinaitėmis, nors ir šiam vienam objektui tikėtų surengti atskirą, gal ir ne vieną, konferenciją. Nuo 2006 m. Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institute vykdomas projektas fiksuoja ir tiria konfesinį paveldą, išlikusį Klaipėdos krašte. Grupėje be istorikų ir etnologų dirbaujasi teologijos ir literatūros

mokslų daktarai, kalbininkai. Jie siekia užfiksuoti ir iširti tai, ką dar galima iširti įvairiais aspektais – kultūriniais, socialiniais, kalbiniais pjūviais. Daug kas negrįžtamai prarasta, bet ir išlikusi medžiaga labai įkalbinga, turi didžiulę mokslinę vertę.

Klaipėdos krašte mirusieji būdavo pagerbiami paskutinį lapkričio sekmdienį, tad visas šis mėnuo mums tarsi iš aukščiau duotas apmąstymams apie išėjusiuosius ir jų pagerbimo, atminties įprasminimo ženklus. Nieko nuostabaus, kad klaipėdiečiai mokslininkai savo pristatomoms temoms pasirinko labai derantį pavadinimą iš vienos šio krašto laidotuvių giesmės – *Ak, gražus Dangau*.

S. Pocytytė priminė šio krašto senas protestantiškas kultūros tradicijas, nes iš šių tradicijų plaukė ir atsiveikimo su mirusiuoju papročiai – laidojimo, paminklų statymo ir kiti. Šie papročiai atspindi žmonių santykio su Dievu paieškas. Per laidojimo ritualą, paminklų statymo ypatumus, giesmes aiškėja to ryšio su Dievu paieškos ir įtvirtinimas. Neatsitiktinai protestantiškajai Bažnyčiai prigijo „giedančios Bažnyčios“ epitetas. Giesmėse tyrinėtojai atseka protestantiškojo judėjimo užuomazgą net iš XVI–XVII amžiaus.

Kaip teigia S. Pocytytė, pervažia- vė Klaipėdos kraštą nuo Nemirsetos

iki Smalininkų, būtinai užsukę ir į Kuršių neriją, dar rastume apie tūkstantį išlikusių senųjų liuteroniškųjų kapinių. Didžiojo istorinio kataklizmo metais, po Antrojo pasaulinio karo šis kraštas pateko į visai kitas politines, socialines ir kultūrinės sąlygas, labai nepalankias buvusiam šiame krašte liutvininkų religiniam, istoriniam ir kultūriniam paveldui. Toli gražu ne visas materialusis paveldas išliko – labiausiai nukentėjo tas, kuris ryškiausiai bylojo apie čia gyvenusius žmones.

Tad nors tų senųjų liuteroniškųjų kapinių yra daug, retos kurios stebina tvarka, derama pagarba mirusiesiems ir jų atminimo ženklams. Dažniau esti priešingai: atklydėlių į kapines pasitinka sunkiai įžengiamas šabakštynas, apgriuvę ar bjauresnės rankos nulausti kryžiai, kartais išversti paminklai. Kodėl taip yra, nuo kada lietuviai ir žemaičiai nustojo gerbti mirusiuosius, kokios apnašos užklojo jų širdis ir sąžinę? Esama paaiškinimo.

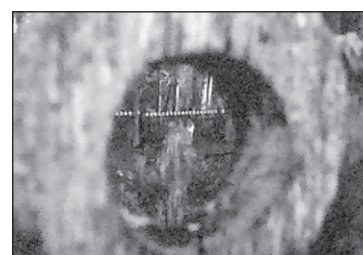
Pokariu iš esmės pasikeitė šio krašto gyventojų sudėtis. Čia gyvenę liutvininkai ir vokiečiai, arba klaipeidiškiai, kitaip dar „memelenderiai“ vadinami, su į vakarus besiritančia karo banga pasitraukė į Vokietiją, o į jų gimtąsias žemes ir miestus atvyko nauji gyventojai iš įvairių Lietuvos vietovių. Miestuose, ypač Klaipėdoje, įsikūrė daug įvairiaučio gaivalo iš kone visų buvusios Sovietų Sąjungos regionų. Atkakeliams, neišskiriant nė lietuvių ir žemaičių, ši iš esmės naujai kolonizuojama teritorija ir buvo tik teritorija – svetimo tikėjimo žmonių žemė, šviesių jausmų nežadinsi. Todėl ir elgtasi kaip kad visuose kraštuose elgtasi atkakeliai. Kuo greičiau užmiršti kadaise buvusį gyvenimą ir ten gyvenusius žmones, reikė patiems išivirtinti ir pradėti savo gyvenimo istoriją svetimoje teritorijoje. Vietinių Klaipėdos krašto gyventojų liko gal 6–7 tūkstančiai – maža saujelė, palyginti su užplūdusiais ateiviais. Senieji gyventojai yra liuteronų tikybos – šis veiksnys taip pat didina atskirtį tarp senųjų ir naujų gyventojų.

Archyvas po atviru dangumi

S. Pocytytė Klaipėdos krašto kapines vadina archyvu po atviru dangumi – kokią prasmę įdeda į šią lankią metaforą? Senuose kryžiuose ir paminkluose tyrinėtojos akis „ganosi“ tarsi po mažai paliestą žodingą erdvę – giesmių ištraukas, kartais jau vien nuotrupas aplūžusiuose kryžiuose. Svarbiausia gal net ne tos giesmių ištraukos, kaip ir ne patys tie kryžiai ar paminklai. Tas giesmes galima rasti ir giesmynuose, tad ne giesmės svarbiausia, kad ir kiek gražios būtų. Paminkluose esama labai vertingų dvikalbių užrašų, vokiškų ir lietuviškų, kurie byloja apie čia gyvenusius žmones. Jie taip

Thomo Manno muziejaus direktorė Vitalija Jonušienė

Nidos vidurinės mokyklos mokiniai parengė fotografijų parodą „Krikštai – Kuršių nerijos senųjų kapinių simbolis“

ir kalbėjo, tomis dviem kalbomis bendravo. Lietuvinkai paprastai mokėjo ir vokiškai. Tomis kalbomis su mirusiais kapinėse atsisveikindavo jų artimieji, giminės ir apylinkės žmonės, laidojimo paminklai ir atspindi krašte gyvenusių žmonių savitumą. Todėl tie užrašai labai informatyvūs, nors glausti: vardas ir pavardė, tiksliai gimimo ir mirties data, nurodant mėnesį ir dieną, dažnai mirusiojo profesija, pareigos. Tai svarbus informacijos šaltinis tyrinėtojams, nes matyti, kas buvo krašto gyventojas, kokia jo kultūrinė aplinka ir t. t. Nuėjusios nuo istorijos arenos žmonių kartų kartos, be kurių darbų ir siekių neįmanoma šio krašto, kartu ir visos Lietuvos, istorija.

S. Pocyte pastebi, kad senosios kapinės įtrauktos į valstybinį nekilnojamojo turto registrą, bet tuo kartais ir baigiasi visas jų reikšmingumas valstybės mastu. Nėra jokio reglamento, nuostatų, kaip tos kapinės turi būti prižiūrimos ir tvarkomos. Gerai, jeigu savo artimųjų kapų tvarkymo iniciatyvos imasi iš šių vietų kilę, bet užsienyje gyvenantys išeiviai ar jų palikuonys. Kartais tvarkymo iniciatyvos imasi šio krašto tradicijų ir papročių nežinantys asmenys, senas liuteroniškas kapines pradedantys „turtinti“ naujovėmis, nieko bendro neturinčiomis su šio krašto savitumu.

Dr. Silva Pocyte skaito pranešimą apie Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros paveldą

Kapinės prasideda nuo vartų, kurie tarsi skiria gyvųjų ir mirusiųjų pasaulius. Vartai taip pat yra tyrinėjimo objektas. Ne visi išliko pirmąjį būvį, ne kartą buvo perstatinėjami. Vartuose galima aptikti įvairių teologinių ir amžinojo gyvenimo simbolių. Kiekviena parapija savo kapinių vartus neretai papuošdavo epitafija, Šventojo Rašto ar liuteroniškos giesmės ištraukomis, kurios labai skirtingos, sustiprina gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio sandūros įspūdį. Pavyzdžiui: „Išganyti mirusieji, kurie Viešpatyje miršta“. Arba šit Bitėnų kapinėse virš vartų Vydūno žodžiai: „Spindulys esmi begalinės šviesos“.

Šeimų kapavietės paprastai būdavo aptveriamos, ypač turtingesnių šeimų. Tai ir socialinio statuso ženklas, noro išsiskirti pasireiškimas. Pro tyrinėtojų akis nepraslysta įrašai ant tvorelių su jas nukalusiu kalviu, amatininkų išpuošimais. Jei tvorelė pagaminta manufaktūroje, galima rasti jos pavadinimą. Kaltiniai ar lietiniai kryžiai taip pat kartais autorizuoti. Kapinių tvorelės yra Klaipėdos krašto kalvystės darbų vertingi pavyzdžiai, nors pasitaiko daug ir masinės gamybos pavyzdžių. Blogiausia, kad apiešti, neprižiūrimi kryžiai ir kapų tvorelės piktavalių neretai nulaužti, išvežti į metalo supirktuves. Lieka tik stebėtis, kaip aplaidžiai buvo žiūrima į senąsias kapines, tarsi tai niekam nerūpėtų. Dėl

geležies gabalo suniokojama daugybė krašto paveldo vertybių.

Žmonių tamsumas yra nelaimė

S. Pocyte priminė skaudų vandalizmo atvejį. Rukų kapinėse (Pagėgių savivaldybė) šalia veikiančių kapinių yra ir senos, neveikiančios. Pagal vietos žmonių supratimą į neveikiančias kapines galima pilti šiukšles, senus vainikus ir nuvytusias gėles. Visa, kas nereikalinga, iš naujųjų kapinių nešama į senąsias, kartais net degintos atliekos. 2008 m. Klaipėdos universiteto mokslininkai su studentais senąsias kapines išmatavo, aprašė, išvirtusius kryžius pakėlė ir atrėmė į medžius. Užfiksavo apie 30 įdomiausių kryžių, bet kai S. Pocyte rugsėjo pabaigoje vėl nuvažiavo į Rukų kapines, tik 9 kryžius terado. Vertingi kalvystės meno ir žmonių atminties paminklai liko tik nuotraukose. Žmonių tamsumas – nelaimė visam kraštui.

Senosios Nidos kapinės iš kitų Klaipėdos krašto ir Kuršių nerijos kapinių skiriasi tuo, kad tai vienintelė vieta, kur galima pamatyti ant kapų pastatytus krikštus. Tuo unikaliai. Viena seniausių krikšto formų – mediniai kryžiai. Statyti dažniausiai iš ažuolo, 0,5–1 m aukščio. Tyrinėtojai skyrė

kultūros tyrinėtojo doc. Jurgio Mališausko ir jo studentų fotografuotos įvairios kapinės ir atskiri jų objektai, kai į pačias tas kapines buvo žvelgiama kaip į svetimkūnius – „fašistų palikimą“. Net Bitėnų kapinės šalia Rambynų kalno labiau priminė šabakštyną. Jeigu ne Vydūno draugijos nariai, kurie vasaros stovyklų talkose kirto krūmus ir valė apšnerkštas, visiškai apleistą kapines, dabar tikriausiai neturėtume tikro Mažosios Lietuvos panteono. 1991 m. iš Detmoldo (Vokietija) pervežti Vydūno palaikai, 1993 m. iš Flensburgo pervežtas ir šeimos kapavietėje perlaidotas Martynas Jankus, o šiemet palaidotos urnos su Mažosios Lietuvos veikėjų Jono Vanagaičio ir jo žmonos Marijos Brožaitės-Vanagaitienės palaikais.

Gerėjime saldžiausiam

Etnologas prof. Rimantas Sliužinskas prisipažįsta esąs katalikas, bet jam labai patinka liuteronų giesmės – jos labai šviesios, skaidrios. Išėjimas į kitą pasaulį šio tikėjimo žmonėms – šviesus susitikimo su Amžinybe aktas. Štai pavyzdys, kurį profesorius giedoti padėjo doc. Nijolė Strakauskaitė:

*Ak, gražus Dangau
Tėviške geruju,
Vargo kaip žinau
Jau nespaužiamuju.
Štai tolesnis posmas:
Jau gražiai miegok,
Jo Paties migdytas,
Džiaugsmui vietą duok,
Jau giesmėms gaivytas,
Angelų pulke
Jėzaus ten Dvare.*

Mirties diena suprantama kaip brangi diena, Jėzaus paskirta. Arba štai kad ir toks mažas šedevriukas, rastas R. Sliužinsko ir jo kolegų:

*Ar tai ne džiaugsmas bus
Visų tarp Kerubimų,
Šventų tarp Serapinų
Giedot naujus balsus.
Gerėjime saldžiausiam
Lingavime garsiausiam
Ar tai ne Džiaugsmas bus.*

Evangelikai liuteronai ir dabar tuos tekstus gieda, o senose kapinėse galime tuos tekstus pamatyti ir ant kryžių, paminklų, kartais ant kapų vartų. Neretai užrašyta gotiškais raidėmis. Tai kultūros atminties ženklai.

Kur slypi tų senųjų evangelikų liuteronų giesmių gyvybingumas? Kaip teigia Klaipėdos universiteto muzikologė prof. Daiva Kšaniienė, tos giesmės labai glaudžiai siejasi būtent su šio krašto liaudies dainomis – štai jų gyvybės šaltinis.

Ir epitafijose, ir gyvu balsu

Nuo M. Mažvydo ir jo talkininkų pirmojo giesmyno *Giesmės krikščioniškos*, išleisto 1566 ir 1570 metais, iki mūsų dienų jau spėta išleisti bene 15 evangelikų liuteronų giesmynų. Pastebėsime, kad ir 2007 m. išleistas ilgai lauktas giesmynas taip pat vadinasi kaip ir Mažvydo leistas.

Rymo kryžiai senosiose Rukų kapinėse

Bitėnų kapinių vartus puošia Vydūno žodžiai

R. Sliužinskas pastebi įdomų dalyką: tik Mažvydo *Giesmės krikščioniškos* ir paskutinysis giesmynas 2007 m. išleisti su gaidomis. Savitu šio giesmyno papildymu, originaliu darbu tapo dviejų plokštelių albumas *Giedok, tu mano siela*. Albumą įrašė Klaipėdos folkloro ansamblis *Vorusnėlė*, vadovaujamas Dalios Kiseliūnaitės, choras *Cantate Domino* (vadovė Laura Matuzaitė) ir vokalinis mažų mergaičių – Augustės ir Ievos Petkūnaičių duetas.

Tyrinėjantiems senuosius kapinių įrašus R. Sliužinskas siūlo dėmesį telkti ne tiek į seno pavyzdžio rašybą,

velnią sūdytą, suprask, teistą. Vadovė paklausė: „Kaip suprantate tą „sūdytą velnią“? Mergaitės dainininkės paaiškino, kaip jos supranta: velnias sodinamas į statinę pilną druskos, iš visų pusių suslegiamas ir sūdomas...“

Galima suprasti tyrinėtojus, kurie savo gyvenimą skiria senųjų tekstų nagrinėjimui, nuverstams, nulaužtiems, sulaužytiems kryžiams. Tarsi būtų gyvas žmogus palaužtas. Aplink alaus buteliai ir kitokie vietinių, o gal veikia atsibastėlių palikti barbarybės pėdsakai.

Kapinių gyvybę liudija jose renčiamos šventės. Skirtingai nuo katalikų, kurie lapkričio pirmomis dienomis tvarko kapus ir pagerbia mirusiuosius, kiekvienose liuteronų kapinėse savas tvarkaraštis. Atėję žmonės gieda giesmes. Taip senose nuotraukose ir lygiai taip pat mūsų dienomis. Gal tik šiais laikais nepamatysime tomis dienomis kapinėse grojančių orkestrėlių – tai jau istorija. Taigi ne vien epitafijose galima perskaityti giesmių posmus, bet ir gyvais balsais tos giesmės buvo giedamos.

Žemė išsaugojo krikštus

Dailininko Eduardo Jonušo vardu žodį tarė jo žmona Vitalija Jonušienė. Priminė, kad Nidos senųjų kapinių atkūrimo darbai pradėti 1970 metais. Tuo metu prieinamų šaltinių, iš kurių galima semtis būtiniausių žinių, buvo ne tiek ir daug, bet E. Jonušas apsilankė Rygos ir Liepojos muziejuose, Vytauto Didžiojo karo muziejuje (nuo 1956 m. vadintas Valstybinių istorijos muziejumi), Klaipėdos kraštotyros muziejuje (dabar Mažosios Lietuvos istorijos muziejus) ir Neringos istorijos muziejuje. Su žmona Vitalija važiavo pas dar gyvą Balį Buračą, nes jo daug etnografinių dalykų fotografuota.

Stengdamasis atkurti senuosius Nidos kapinių krikštus, E. Jonušas siekė laikytis kiek galima arčiau tiesos. Tuo metu, pasak ponios Vitalijos, Nidos kapinėse nebuvo likusio nė vieno krikšto. Mintis buvusius krikštus atkurti E. Jonušui kilo, kai kažkur radęs žmogaus kaukolę, atėjo ją užkasti kapinėse. Bekasdamas aptiko žemėje gulintį krikštą.

Nebuvo paprasta idėja įgyvendinti, nes į šį kraštą žiūrėta kaip į vokiečių žemę. Pateikęs siūlymą tvarkyti Nidos kapines, E. Jonušas išgirdo šiuos žodžius: „Ką tu čia nori tvarkyti – fašistų kapines?“ Pagarbos žodžio nusipelnė prof. Vytautas Jakelaitis, kuris tuo metu buvo LTSR kultūros ministro pavaduotojas. Į Vilnių nuvažiavęs E. Jonušas su V. Jakelaičiu suderino, šandien pasakytume, savo pasiūlytą projektą. Per Klaipėdos restauravimo dirbtuves E. Jonušas buvo įdarbintas kaip architektas ir ėmėsi Nidos kapinių atkūrimo darbų.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

ANAPILIN IŠĖJO ILGAMETIS REKTORIUS PROFESORIUS MARIJONAS MARTYNAITIS

(1922 04 03 – 2009 11 04)

NEGAILESTINGAS LAIKAS ATIMA BRANGIUS ŽMONES, BET NENUTRINA JŲ DARBŲ...

Eidamas aštuoniasdešimt aštuonius metus mirė buvęs ilgametis Kauno politechnikos instituto (dabar Kauno technologijos universitetas) rektorius profesorius Marijonas Martynaitis.

Profesorius Marijonas Martynaitis gimė 1922 m. balandžio 3 d. Kaune. 1939 m. baigė Kauno trečiąją valstybinę gimnaziją ir tais pačiais metais pradėjo studijas Kauno universitete. Studijas su pagyrimu baigė 1950 m. jau Kauno valstybiniame universitete, įgydamas inžinieriaus technologo kvalifikaciją. Dar studijuodamas 1947 m. pradėjo dirbti laborantu tuomečio Kauno valstybinio Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakulteto Neorganinės chemijos katedroje. Baigęs universitetą toje pačioje katedroje darbą tęsė kaip asistentas. 1952 m. įstojo į aspirantūrą. Technikos mokslų kandidato (dabar – mokslų daktaro) disertaciją apgynė 1955 metais. 1955–1962 m. – Cheminės technologijos fakulteto vyresnysis dėstytojas, docentas, katedros vedėjas. Nuo 1956 m. – Kauno politechnikos instituto direktoriaus pavaduotojas mokymo reikalams, 1958 m. – docentas, 1958–1964 m. – prorektorius mokymo reikalams.

Nuo 1964 m. iki 1983 m. – Kauno politechnikos instituto rektorius. Tuo laikotarpiu KPI dinamiškai vystėsi, tapo pažangia, pripažinta ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse aukštąja mokykla. M. Martynaitis sėkmingai derino rektorius ir pedagogo darbą su plačia visuomenine veikla.

1966 m. M. Martynaičiui suteiktas profesoriaus pedagoginis vardas. 1983–1992 m. – Silikatų technologijos katedros profesorius.

Prof. M. Martynaitis – daugiau nei 60 mokslinių straipsnių, 6 knygų autorius ir bendraautoris. Iš aukštųjų mokyklų istorijos parengė, sudarė arba redagavo knygas *Kazimieras Baršauskas* (1969), *Kauno politechnikos institutas* (1979), *KPI Cheminės technologijos fakultetas* (1987). 1959–1961 m. žurnalo *Mokslas ir technika* vyriausiasis redaktorius.

KTU Senatas, vertindamas profesoriaus nuopelnus, 2009 m. sausį M. Martynaičiui suteikė garbingą profesoriaus emerito vardą.

Šviesus Marijono Martynaičio atminimas ilgai išliks kiekvieno Jį pažinojusio akademinės bendruomenės nario širdyje. Gimtoji Alma Mater jį prisimins kaip visada duoto žodžio besilaikantį, principingą, bet ir jautrų, su-

Profesorius Marijonas Martynaitis

pratingą, dėmesingą vadovą, o buvę studentai minės kaip profesionalų ir tolerantišką dėstytoją.

Liūdime prislėgti skaudžios netekties ir reiškiamo nuoširdžių užuojautą žmonai Zenonai, dukrai Jolantai, sūnui Arvydui ir kitiems artimiesiems.

Palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse

Bendradarbiai

SUKAKTUVINĖ TARPTAUTINĖ KNYGOTYROS KONFERENCIJA

Spalio 22–23 d. Lietuvos mokslų akademijos Mažojoje salėje vyko 18-oji tarptautinė knygotyros konferencija *Knygos ir kitų medijų mokslas: tyrimai, mokslininkai, komunikacija*. Tradiciškai šį renginį organizavo Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas ir – pirmą kartą – Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius. Kaip pažymėta konferencijos metu, atsigrežti į Lietuvos knygotyros praeitį, raidos orientyrus, pasiekimus ir santykius su kitais mokslais paskatino Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio sukaktis ir Vilniaus universiteto įkūrimo 430-osios metinės.

Konferencijoje aptartų klausimų kompleksas išties problemiškas. Pranešėjų dėmesio centre buvo senosios rankraštinės ir spausdintinės knygos istorijos, knygos mokslo kūrėjų bei jų koncepcijų ir taikomųjų tyrimų problematika neretai gvildinama modernaus ir permainingo XXI a. aktualijų kontekste kryptant į tradicinės ir skaitmeninės knygos santykio, tradicinės knygos ir jos mokslo ateities svarstymus. Pastarieji tampa būsimų Vilniaus knygotyros konferencijų tematiką diktuojančiais orientyrais.

Konferencijos pranešėjai ir klausytojai per dvi dienas turėjo galimybę susipažinti su 35 pranešimais, kurių autoriai atstovavo Baltarusijai, Estijai, Jungtinei Karalystei, Latvijai, Lenkijai, Lietuvai, Prancūzijai, Rusijai, Slovėnijai, Suomijai ir Švedijai. Kai kurie Lietuvoje lankėsi pirmą kartą.

Renginį atidarė ir jo dalyvių pasveikino konferencijos rengimo komiteto pirmininkas Vilniaus universiteto prof. Domas Kaunas ir Komunikacijos fakulteto dekanas doc. Andrius Vaišnys. Toliau sekė trys plenariniai pranešimai, prikaustę auditorijos dėmesį. Pirmojo pranešėjas – Londono universiteto prof. Simonas Eliotas – pasisakė gana intriguojančiu klausimu: ar knygos istorija turi ateitį? Po šio pranešimo klausytojai galėjo atsikvėpti lengviau, mat pranešėjas priėjo išvados, kad knygos stiprioji pusė esanti jos materialumas, todėl nėra pagrindo nerimauti dėl jos išnykimo. Pasak profesoriaus, ateityje knygos istorija dėl plataus jos objekto išsaugos ir komunikacijos ir informacijos istoriją. Pozityviai nuteikė ir Liubljanos universiteto prof. Mihos Kovačio pranešime išsakytos mintys. Pranešėjas konstatavo, kad tradicinė knyga ir toliau lieka civilizacijos stuburas ir turi daug privalumų prieš sparčiai besivystančias technologijas. Su Lietuvos knygotyros raidos etapais auditoriją supažindino Vilniaus universiteto doc. Aušra Navickienė.

Konferencijoje darbas vyko keturiuose sekcijose. Pirmą kartą Lietuvos knygotyros istorijoje veikė rankraštinės knygos sekcija *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir kaimyninių šalių rankraštinė knyga*, vadovaujama Vilniaus universiteto doc. Almos Braziūnienės ir Rusijos valstybinei bibliotekai atstovaujančios dr. Tatjanos A. Isačenko. Joje iš viso perskaityti septyni pranešimai, aprėpiantys rankraštines

knygos tyrimų būklės ir perspektyvų, galimų tyrimo būdų ir rankraščių kolekcijų rekonstrukcijos klausimus. Antroji sekcija skirta *Spausdintinės knygos istorijai*. Jai vadovavo prof. D. Kaunas ir Talino universiteto profesorė Tiiu Reimo. Sekcijoje perskaityti devyni pranešimai skirti teoriniams ir metodologiniams knygos istorijos, asmeninių bibliotekų, skaitymo, knygų platinimo ir bibliotekų istorijos problematikai nušviesti. Trečiajai sekcijai *Knygos mokslo kūrėjai ir koncepcijos* vadovavo doc. A. Navickienė ir Vroclavo universiteto prof. Krzysztof Migoń. Joje perskaityti devyni pranešimai, kuriuose atskleista knygotyros ir bibliografijos teorinės minties raida, knyginininkystės tyrimų aprėptis, tyrimų, problematika. Gvildenamų klausimų įvairovę pasižymėjo ketvirtojo sekcijoje *Knygos ir kitų medijų taikomieji tyrimai* perskaityti septyni pranešimai. Sekcijai vadovavo Vilniaus universiteto doc. Jurgita Rudzionienė ir Talino universiteto doc. Aile Möldre. Aptartas knygotyros santykis su kitais mokslais, Baltijos šalių knygos ryšiai, šiuolaikinė universitetinė leidyba naujų pokyčių kontekste, spaudos statistikos ir standartizavimo klausimai, pristatyti dokumentinės mokslo komunikacijos tyrimų rezultatai.

Tardamas baigiamąjį žodį, prof. D. Kaunas padėkojo pranešėjams ir klausytojams už darbingą atmosferą ir vylėsi, kad kiekvienas jų per dvi dienas išgirdo bent vieną jam įdomų pranešimą. Prie profesoriaus kalbos prisijungė konferencijoje dalyvavę skirtingoms šalims atstovaujantys pranešėjai. Visi pritarė tokio renginio svarbai ir dėkojo rengimo komitetui už suteiktą galimybę jame dalyvauti.

Išvados ir išvalgos kėlė dalyvių diskusijas. Numatyta konferencijoje perskaitytų pranešimų pagrindu parengtus mokslinius straipsnius publikuoti Vilniaus universiteto tęstinio mokslo darbų leidinio *Knygotyra* 2010 m. 54-tame tome.

Konferencijos organizacinis komitetas savo ir pranešėjų vardu už materialinę paramą padėkojo Šiaurės, Baltijos šalių ir Rusijos knygos, bibliotekų ir skaitymo istorijos tyrėjų tinklui (HIBOLIRE) ir Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijai.

Doktorantė Inga Liepaitė
VU KF, Knygotyros ir dokumentotyros institutas

GEOLOGIJOS IR GEOGRAFIJOS INSTITUTAS SKELBIA KONKURSAŲ EITI ŽEMIAU IŠVARDINTAS PAREIGAS:

1) **vyriausiojo mokslo darbuotojo** (geologijos kryptis, tektonikos šaka) Giluminės geologijos skyriuje.

Reikalavimai pretendencijoms:

daktaro mokslo laipsnis, atitikti pretendencijoms į vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigas instituto keliamus reikalavimus, mokslo darbai, dalyvavimas konkursiniuose mokslo projektuose.

Laimėjęs konkursą pretendencija užsiims paleotektoninių procesų tyrimais įvairių geologinių ir geofizinių tyrimo metodų (litofacijų analizė, gręžinių koreliacija, diagenozės procesai, potencialių laukų duomenų transformavimas ir analizė, seisminės ir geoterminės medžiagos interpretavimas ir kt.) pagalba; neotektoninių procesų tyrimais, paviršiaus lineamentų dešifravimo, kvartero stromės sandaros bei upių išilginių profilių deformacijos analizės ir kitų metodų pagalba; dabartinių tektoninių procesų tyrimais geodezinių, seismologinių, šiuolaikinio geodinaminio aktyvumo ir kitų tyrimo metodų pagalba.

Privalumai – patirtis atliekant tektoninio aktyvumo tyrimus, paleotektoninių procesų rekonstrukciją, gebėjimas analizuoti geofizinius, geocheminius, petrofizinius, litologinius, mineraloginius, geodezinius duomenis. Taip pat gebėjimas atlikti kompleksinę duomenų analizę, jos rezultatus siejant su sedimentacinio baseino vystymosi ypatumais.

2) **mokslo darbuotojo** pareigas (geologijos kryptis, sedimentologijos šaka) Kvartero tyrimų skyriuje.

Reikalavimai pretendencijoms:

daktaro mokslo laipsnis, atitikti pretendencijoms į mokslo darbuotojo pareigas instituto keliamus reikalavimus, mokslo darbai, dalyvavimas konkursiniuose mokslo projektuose.

Laimėjęs konkursą pretendencija užsiims kvartero nuosėdų sedimentacijos procesų tyrimu granulometriniais, mineraloginiais ir kitais naujaisiais tyrimo metodais, matematine statistine gautos informacijos analize ir rezultatų interpretacija.

Privalumai – nuosėdinės medžiagos šaltinių kokybinių ir kiekybinių parametru įvertinimo, akumuliacijos ir išnešimo vietų bei šių procesų intensyvumo nustatymo nuolat kintančiose sedimentacinėse aplinkose; mėginių analizės sedigrafu, skenuojančiu elektroniniu mikroskopu ir rentgeno struktūrinė analizės metodais patirtis.

3) **jaunesniojo mokslo darbuotojo** pareigas

(geografijos kryptis, fizinės geografijos šaka) Geoplankos tyrimų skyriuje.

Reikalavimai:

atitikti pretendencijoms į jaunesniojo mokslo darbuotojo pareigas instituto keliamus reikalavimus.

Laimėjęs konkursą pretendencija užsiims krantotyra, krantotvarkos ir kranto zonos hidro-morfo-litodinamikos tyrimais gautos informacijos apibendrinimu ir interpretacija.

Privalumai – patirtis atliekant kranto zonos hidrologinius, morfologinius, litodinaminis eksperimentinius tyrimus, apibendrinant ir interpretuojant gautus rezultatus taikant statistinius metodus ir GIS.

Reikalingi dokumentai:

1. prašymas Direktorius vardu,
2. gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymas (CV),
3. visas mokslinių publikacijų sąrašas.

Ne instituto darbuotojai papildomai pateikia aukštojo mokslo baigimo diplomo, kvalifikacinio (-ių) ar mokslo laipsnio (-ių) diplomo (-ų) ar atestato (-ų) originalus ir kopijas. Originalai bus gražinti. Su pretendencijoms keliamais reikalavimais galima susipažinti instituto interneto tinklalapyje <http://www.geo.lt>.

Adresas dokumentams teikti:

Geologijos ir geografijos institutas,
T. Ševčenkos 13, 302 kab., LT-03223 Vilnius
Telefonas pasiteirauti: (8 5) 210 4690, el. p.: info@geo.lt
Dokumentų pateikimo terminas: 2010-02-19
Konkurso paskelbimo data: 2009-11-19

MOKSLO LIETUVA

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Gerbiami skaitytojai, nuo šiol laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt

IŠLEIDUS IŠ RANKŲ MOKYKLOS KONTROLĘ KLAIPĖDOS KRAŠTE

Atkelta iš 5 p.

kad tada prijungimas įvyko be jokio referendumo ar plebiscito, kurio taip reikalauta iš Lietuvos, ir kad mokyklų klausimas buvo „išspręstas“ hitlerininkams būdingu būdu: visos lietuviškos mokyklos uždraustos ir jokioms lietuvių kalboms neleidžiama krašto mokyklose vartoti. Net kunigas, išdrįsęs lietuviškai sukalbėti maldas ir pagiedoti giesmę laidojant lietuvininką, buvo baudžiamas.

Įstatymai be geros valios juos vykdyti – nenaudingi

Apžvelgtieji Klaipėdos krašto direktorijos išleisti visokie potvarkiai dėl dėstomosios kalbos pradinėse mokyklose mažai padėjo lietuvių kalbai įsistiprinti mokyklose ir apskritai krašte. Ir ne todėl, kad jie būtų buvę jai priešiški. Anaipol, net 1923 m. balandžio 4 d. įstatyme aiškiai pabrėžiamas abiejų kalbų lygiateisiškumas ir būtinybė visose mokyklose jų vienodai išmokyti. Šios nuostatos nepanaikino nė A. Baldžiaus direktorija. Tad kodėl ši direktorija, stiprinusi mokyklose vokietinimo tendenciją, galėjo demonstruoti savo „demokratizmą“ lietuvių kalbos atžvilgiu? Atsakymas gana paprastas: vokietininkai Klaipėdos krašto direktorijai priklausančias mokyklas ir administracines bei teises institucijas buvo tiek užvaldę, kad visos įstatyminių aktų nuorodos dėl reikalo tinkamai mokyti lietuvių kalbos galėjo būti įžilviai neįgyvendinamos. *Krašte nebuvo jėgos, kuri įstengtų pareikalauti deramai vykdyti įstatymų nurodymus.*

Visų pirma po Pirmojo pasaulinio karo išryškėjo labai pakitęs Klaipėdos krašte daugumo lietuvininkų požiūris į savo gimtąją kalbą. Praėjus beveik pusei amžiaus nuo 1873–1874 m. Prūsijos valdžios įvykdyto lietuvių kalbos išgijimo iš mokyklos, didelė dalis klaipeidiškių jau buvo visiškai susigyvenę su vokiška mokykla. Tada, prieš 50 metų, lietuvių kalbos pašalinimas iš mokyklų sukėlė didžiausią pačių lietuvininkų ir jiems pritariančių vokiečių inteligentų sąjūdį. Ryškiausiai to sąjūdžio mastą rodo rašytos Vokietijos aukščiausiosios valdžios institucijoms, įskaitant patį imperatorių – kaizerį, peticijos. Iš jų išpūdingiausia peticija, kurią pasirašė 27 765 asmenys (žr. MLE, III, p. 550), buvo įteikta kaizeriui Vilhelmui II 1896 m. kovo 2 d. Turint galvoje, kad XIX a. pabaigoje Mažojoje Lietuvoje galėjo būti ne daugiau kaip 150 tūkst. lietuvininkų, išeitų, kad iš beveik kiekvienos jų šeimos bent vienas narys pasirašė tą peticiją. Nuostabus tautos vieningumas!

1921 m., kai generolo Odri ir prefekto Petisnė įsakymu buvo suregistruota, kiek besimokančių pradinėse mokyklose vaikų pageidauja mokytis lietuviškai tikybos ir pačios lietuvių kalbos, – rezultatai pasirodė apgailėtini. Anso Bruožio knygoje (*Mažosios Lietuvos mokyklos ir lietuvių kova dėl gimtosios kalbos*. Suredagavo Vincas Vileišis. – Kaunas, 1935.) išspausdinta apklausos duomenų lentelė (p. 86). Lietuviškiausios Klaipėdos apskritys (be miesto) pradinėse mokyklose mokėsi 4695 mokiniai, kurių 1788 namie kalbėjo vokiškai, 2907 – lietuviškai. Iš lietuviškai kalbančių mokinių 1418 pageidavo lietuviškų tikybos pamokų, o mokytis lietuviško skaitymo ir

Šilutės J. G. Herderio gimnazija

rašymo – 232! Šilokarčemos (t. y. Šilutės) apskrityje namuose vokiškai kalbėjo 3790 mokinių, lietuviškai – 2411. Lietuviškų tikybos pamokų pageidavo 312, o lietuvių skaitymo ir rašymo pamokų – vos 78. Dar mažesni duomenys labiausiai suvokietintos Pagėgių apskrities, kur 4634 mokiniams namų kalba – vokiečių, o 1331 mokiniui – lietuvių. Lietuviškų tikybos pamokų norėjo 162 mokiniai, o mokytis lietuviškai skaityti ir rašyti – 55 mokiniai. Klaipėdos mieste buvo apklausta tik viena Smeltės IV mokykla. Iš 30 lietuviškai (vokiškai 10) kalbėjusių namie mokinių nė vienas nepasisakė už šių dalykų mokymą lietuvių kalba.

A. Bruožis nenuitylėjo, kad šiems rezultatams turėjo įtakos tam tikros vokietininkų priemonės. Fronto prieš lietuvių kalbą būta vieningo. Reikalą mokyti lietuviškai tikybos ir duoti labai elementaraus gimtosios kalbos mokslo pagrindus neigė vokiečių mokytojai, dvasininkai, valdininkai, net „internacionalistai“ socialdemokratai. Pastarieji, prisidengę Klaipėdos krašto žemės darbininkų sąjungos vardu, platino atsišaukimą, kuriame sakoma, kad moką lietuviškai skaityti ir rašyti negalėsią ginti savo „klasinių“ interesų: „Jeigu jūs vaikai turėsite lietuviškai mokintis, tai nukentės jų išsilavinimas vokišku mokslu. Ar norite, kad jums vėl taip būtų pasunkinta savo interesus ginti?“ (p. 84).

Ypač aktyvių čia būta visokių bažnytinių veikėjų ir mokytojų. A. Bruožio įvardijami keli precentoriai (t. y. kantoriniai, bažnytinių chorų vadovai, vargonininkai ir giedojimo mokytojai) bei pradinė mokyklų mokytojai. Paklauskim, ką sako šis lietuvininkas (citatoje praleidžiamos šaltinių nuorodos): „Štai keli pavyzdžiai, koku būdu vokiški „kultūrtrageriai“ vokišką „kultūros“ darbą tarp lietuvių dirbo. Precentoris Pohlmann Kretینگalėb nuėjo asmeniškai pas tėvus, kurie geidė, kad jų vaikus mokytų lietuviškai rašyti ir skaityti ir juos nuo to atkalbinėjo. Mok(ytojas) Theising iš Priekulės (Klaipėdos apskr.) bandė vaikus nuo lietuviškų pamokų atgrasinti, šmeiždamas juos negirdėtu būdu. Tarp kita ko pravardžiavo jis juos polakais, büffeliais ir t. t. Precentorius Samann iš Dovylių bandė nesistemišku mokymo būdu atbaidyti vaikus nuo lietuviškų pamokų. Vaikai turėjo iš vokiškų skaitymo knygų vokišką tekstą lietuviškai išversti. Tas savai-

me suprantama, be mokytojo pamokinimo yra negalima. Taip jis norėjo vaikams pamokas jų gimtąja kalba pasunkinti ir juos nuo jų atpratinti. Mok(ytojas) v. Vronski iš Paleičių pareiškė Paleičiuose Tautos Tarybos sušauktame susirinkime dėl lietuviškos kalbos pamokų įvedimo mokyklose: „Kam mums lietuvių kalba reikalinga ir kaip toli su ja nueisim – tik iki Nemuno. Mes esam prūsai ir norim prūsais likti.“ Mok(ytojas) Šimkatis iš Robkojų atsisakė vaikus lietuviškai mokyti, kadangi pats lietuviškai nemokąs. Mok(ytojas) Valpuskis iš Užpelkių (Pagėgių apskr.) atkartotinai pareiškęs, kad jis lazda vaikus nuo lietuviškų pamokų atpratinsias“ (p. 84–85).

Knygos p. 91 aprašyti keli atvejai, kai vokietininkai mokytojai iš tikrųjų mušimu stengdavosi atgarsinti vaikučius lietuvininkus nuo gimtosios kalbos. Pagėgių apskrities Pakamonių ir Stumbragirių mokytojas

vienam vaikui taip kirtęs į veidą, jog iš nosies pasipylęs kraujas, o kitam vaikui žandas kelias dienas buvęs išpušęs, skaudėjo galvą, ir vaikas aštuonias dienas nejęs į mokyklą. Viena mergaitė 14 dienų sumušta nelankiusi mokyklos. Mokytojas Unruhas (Unruh) nemokėjęs vokiškai skaityti vaiką taip nubaudė, jog kelias dienas prie krumplių matėsi žymės. Klaipėdos krašto švietimo vadovai panašius atvejus toleravo ir dangstė.

Kaimų šaltyšiai (seniūnai) įvairiais suktais būdais stengdavosi sumažinti pritariančių lietuvių kalbos dėstymui mokykloje skaičių: tėvams neįteikdavo apklausos lapelių, neįtraukdavo į sąrašus. Šitokie ir kitokie klastojimai ir lietuvininkų prievartavimai lydėjo visas apklausas. Todėl į jas ir jų duomenis, paskelbtus direktorijų, visada verta žiūrėti gana atsargiai.

Antra vertus, kol Klaipėdos

Kazys Trukanas (1892–1957) 1929 m. paskirtas Vytauto Didžiojo gimnazijos Klaipėdoje direktoriumi

kraštą valdė prancūzų okupacinė administracija ir buvo gana neaiški politinė ateitis, o Didžiosios Lietuvos švietimas ir kultūra žengė pirmuosius nepriklausomus žingsnius, klaipeidiškiai kritiškai vertino savo gimtosios kalbos perspektyvas. Dar ir po krašto prijungimo prie Lietuvos tik tvirtai apsisprendę žmonės lietuvių kalbą brangino nepaisydami jiems brukamos pažiūros – su lietuvių kalba netoli nukeliausi. Pagaliau ko norėti iš anų laikų lietuvininkų kaimiečių, jei mūsų dienomis randasi lietuvių, kurie vadovaujasi ta pačia nuostata – gimtoji kalba turi užleisti mokykloje pirmenybę, pavyzdžiui, anglų kalbai. Mat ši atveria kur kas įvairesnes galimybes jaunimui negu gimtoji kalba. Tuo vadovaujantis, imama mokyti anglų kalbos nuo darželių, vidurinėse mokyklose įvedamas dalykų dėstymas anglų kalba: būsią lengviau tarptautinėje darbo rinkoje – užaugę patogiau ir pelningiau parduosią savo fizines ir intelektualines jėgas Airijos, Anglijos, Amerikos ar net Vokietijos firmoms. Tuo vadovavosi ir didžioji dalis Klaipėdos krašto lietuvių po 1918 metų.

Prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, lietuvių kalbos prestižas nedidėjo dėl daugybės įvairių kitų aplinkybių. Vokietininkai sumaniai (sumanomo jiems čia netrūko!) išnaudojo politinius ir ūkinius sunkumus. Tačiau betarpiškai prie kalbos nuvertinimo prisidėjo direktorijos mokyklose antilietuviškai nusistatę mokytojų ir vadovų persvara ir jų sabotžas kokybiškai dėstyti lietuvių kalbą.

Sabotuoti lietuvių kalbos mokymą Klaipėdos krašto direktorijos mokyklose buvo suinteresuota Vokietija, be kurios palaikymo šios užmačios nebūtų buvusios tokios veiksmingos. Antai jau 1924 m. viduryje išspausdinta lietuviškame laikraštyje informacija: „Prieš 3 mėn. visi vokiečių orientuotės Klaip. krašto mokytojai gavo iš Vokietijos 600 lig 800 litų vienkartinio priedo, o šiomis dienomis būsią jiems išmokėta vėl naujas tokis priedas“ (Brolis. *Lietuviškoji pamokų kalba // Klaipėdos žinios*, 1924 08 29, Nr. 172). Šie pinigai buvo išmokami kaip kompensacija. Ir tai darė Vokietija, kuri išgyveno didžiausius ekonominius sunkumus. Tie sunkumai tęsėsi dar keletą metų, bet štai 1929 metais, kaip rašo M. Purvinas, Vokietijos vyriausybė išmokėjusi vokiečiams mokytojams kompensacijas, kurių dydis buvęs tarp 30 tūkst. ir 40 tūkst. litų (net patikėti sunki!).

Lietuvininkas M. Purvinas iš to daro pagrįstą išvadą: „Suprantama, kad mokytojai, gavę tokias dovanas, negalėjo atsisakyti ir toliau auklėti vaikus vokiečių dvasia“ (p. 42). Pasakyti „vokiečių dvasia“ pernelgy švelnu ir netikslu. Vokiečių auklėjime visada būta ir humanistinės krypties, kaip, sakykim, XVIII a. ar XIX a. pradžioje, palankios lietuvių kalbai ar bent neprieiškos lietuviškumui. Tačiau toje „vokiškoje dvasioje“, kurią turėjo galvoje autorius, viešpatavo neapykanta viskam, kas lietuviška. Šiai „dvasiai“ ekonominių sunkumų kamuojama Vokietija lėšų negailėjo. Lietuva, taip pat slegiama visokių sunkumų ir suvaržyta Konvencijos, negalėjo atsverti Vokietijos daromo poveikio krašto mokytojams ir apskritai daugumai gyventojų.

Bus daugiau

BE ŠAKNŲ LIETUVYBĖS MEDIS NELAPOTŲ

Rusijos valstybiniame Imanuelio Kanto universitete studijuojama lituanistika

Atkelta iš 11 p.

joje buvo 16 lituanistiką studijuojančių studentų.

Universitete jau keleri metai galima ne tik mokytis lietuvių kalbos, bet ir ją studijuoti, yra taikomosios lituanistikos, t. y. lietuvių kalbos ir literatūros specializacija. Norinčiųjų studijuoti kasmet vis daugėja. Kai prieš keletą metų paskelbta, kad I. Kanto universiteto Filologijos ir žurnalistikos fakultete bus galima įgyti taikomąją lituanistikos specializaciją, ją pasirinko keturi studentai. Po metų įstojo aštuoni, o dabar studijuoja jau penkiasdešimt keturi studentai. Tarp jų yra keletas lietuvių, o didžiumą sudaro rusakalbiai studentai. Lituanistikos studijas renkasi tie studentai, kurie stoja į Rusų kalbos ir literatūros, Lenkų kalbos ir literatūros arba Užsienio filologijos kursą. Baigusieji lituanistikos studijas be pagrindinės specialybės turės ir papildomą specializaciją – Lietuvių kalbos ir literatūros.

Šias studijas remia Lietuvos Respublika per mūsų Užsienio reikalų ministeriją kaip projektą *Lituanistika Kaliningrado srityje*.

Susidomėjimas lietuvių kalba ir Lietuva

Kokią motyvaciją jaučia Karaliaučiaus srities studentai kaip pagalbinę discipliną pasirinkdami lietuvių kalbos ir literatūros studijas? Kaip teigia I. Kanto universiteto Filologijos ir žurnalistikos fakulteto dekanė doc. Natalija Lichina, ši trauka natūrali, nes esame kaimynai, mūsų kultūriniai, prekybiniai, ekonominiai ryšiai skatina geriau vieniems kitus pažinti. Be to, Kaliningrado srityje gyvena didelė lietuvių diaspora, veikia lietuvių kultūros draugijos. Ne vien šio krašto lietuviai, bet ir rusų tautybės studentai jaučia didelį susidomėjimą Lietuva. Vilniuje viešėję I. Kanto universiteto dėstytojai ir studentai tikino, kad jiems labai rūpi giliau susipažinti su Lietuvos kultūra.

Dekanė N. Lichina mano, kad lituanistikos studijų I. Kanto universitete patrauklumas ateityje gali didėti visų pirma todėl, kad Lietuvos kultūrinė ir ekonominė politika labai dinamiška. Kasmet spalio mėnesį Lietuvių kalbos instituto delegacijos lankosi I. Kanto universitete, kuriame rengiamos lituanistikos konferencijos. Universitetas ne pirmi metai plėtoja ryšius su Lietuvių kalbos institutu Vilniuje. Akivaizdu, kad tie ryšiai naudingi tiek vienai, tiek kitai šaliai.

Kaliningradiečiai geru žodžiu mini Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės pastangas lituanistinei veiklai Kaliningrado srityje stiprinti. Departamentas kasmet parūpina aukštos kvalifikacijos dėstytoją lituanistą iš Lietuvos Kaliningrado universiteto lituanistikos kursams. Tuo neapsiribojama. Departamento pastangomis į Kaliningradą atvyksta

Lietuvos meno kolektyvai, dailininkai, surengta puiki lietuvių poezijos šventė.

N. Lichina dalijantis išpūdziais, prisimenant gražaus bendradarbiavimo akimirkas, pasigirsta balsai, kad negalima pamiršti ir Violetos, tiesiog būtina Violetą Lopetienę įvertinti. Ši Tautinių mažumų ir išeivijos departamento darbuotoja, tikra savo srities entuziastė, užsuko visą šį kultūrinės veiklos ir gražaus bendradarbiavimo smagratį.

Kiek I. Kanto universiteto studentams prieinamos žinios apie lietuviško spausdintinio žodžio ištakas Karaliaučiaus krašte, ar gali studentai plačiau, negu reikalauja studijų programos, susipažinti su lietuviškos kultūros ištakomis? Viešnis papasakojo, kad Lietuvos dėka lituanistiką studijuojantiems studentams mokamos stipendijos, esama stažuotčių Lietuvoje galimybių, vasarą galima dalyvauti lietuvių kalbos mokymosi kursuose Vilniaus universitete. Tuo metu, kai Vilniuje gaudė dainų šventės fanfaron, Lietuva šventė savo paminėjimo tūkstantmetį, Vilniaus universiteto intensyviuose lietuvių kalbos kursuose mokėsi didelė studentų ir dėstytojų grupė iš Karelijos ir 16 ar 18 Kaliningrado I. Kanto universiteto studentų. Liepos 15 d. studentams, baigusiems pažinties su lituanistika kursus, įteikti sertifikatai.

Filologija nežino sienų

I. Kanto universiteto Slavų ir Baltų katedros doc. Tatjana Škapenko, dėstanti lenkų kalbą, labai vertina galimybę susipažinti su Lietuvių kalbos instituto veikla, taip pat ir šio instituto *Židiniu*. Naudinga patirtis, nes I. Kanto universitete tęsiasi naujo mokslinio darinio – Rusų kalbos ir kultūros instituto formavimas. Institutas išsirutuliojo iš Filologijos ir žurnalistikos fakulteto, tikimasi universitete labiau plėtoti humanitarinę mokslinę ir švietėjišką veiklą.

Rusų kalbos ir kultūros instituto direktorei prof. Natalijai Babenkai labai gerai išpūdi paliko kaip Lietuvių kalbos institutas propaguoja lietuvių kalbą. Kad ir *Židinis*: lyg ir labai paprasta, santūru, nieko nereikalingo, bet tas paprastumas esmingas – visi dideli dalykai paprasti. Žavėjo viešnis ir tai, kad *Židinyje* sau įdomių dalykų gali rasti ir profesorius, ir moksleivis. Štai šį Lietuvių kalbos instituto pavyzdį, kaip galima propaguoti gimtąją kalbą, sakėsi norį perimti ir kaliningradiečiai. Žinoma, ne kartojant, ką Vilniuje pamatė, bet įnešti ir savąjį kūrybos pradą. Žodžiu, norima padaryti kažką panašaus, skirtą rusų kalbai Kaliningrado universitete – tokį pat gyvą, savą ir jaukų muziejų, kaip kad *Židinis* Vilniuje.

2010 m. sukaks 10 metų, kai I. Kanto universitete pradėta kultivuoti polonistika. Vilniuje polonistikai skiriamas didžiulis dėmesys, lenkų kalbos mokytojai rengiami Vilniaus

Nuo Rambyno kalno anapus Nemuno atsiveria Karaliaučiaus kraštas

pedagoginiame universitete, tad vilniečių patirtis naudinga ir kaliningradiečiams. Įdomu, kad studentai, kurie I. Kanto universitete studijuoja lenkų kalbą, mokosi ir lietuvių kalbos. Studentai organizuoja bendrus renginius, pagal lenkiškus ir lietuviškus papročius kartu švenčia Kalėdas

ir Velykas. Tose šventėse bandoma lyginti lenkų, rusų ir lietuvių tradicijas, siekiama išsiaiškinti panašumus ir skirtumus.

Viešnis maloniai nustebino *Židinyje* žymaus kalbininko, filologo prof. Vladimiro Toporovo portretas. Vasarą *Židinyje* vyko knygos *Vladi-*

miras Toporovas ir Lietuva pristatymas, tačiau jeigu tokio pristatymo ir nebūtų buvę, šio lietuvių tautos bičiulio portretui *Židinyje* visados turėtų būti vietos. „Filologija nežino sienų ir tai puiku“, – sužadintos kalbėjo kaliningradietės. Išties puiku, kai yra asmenybių, kurios ne skaldo, bet jungia tautas.

Skirta Rytų Prūsijos etniniam paveldui

Spalio 15–16 d. Rusijos valstybiniame I. Kanto universitete surengta jau penktoji konferencija *Rytų Prūsijos etninis paveldas: praeitis ir perspektyvos*. Konferenciją Lietuvos vardo tūkstantmečiui organizavo Lietuvių kalbos institutas kartu su I. Kanto universitetu. Be kalbininkų konferencijoje dalyvavo istorikai, mitologai, archeologai, literatūrologai ir etnologai. Plenariniame posėdyje ir trijose sekcijose – kalbos, literatūros, folkloro ir mitologijos, istorijos ir archeologijos – perskaitytas 31 pranešimas. Dalyvavo Rusijos mokslų akademijos, Rusijos valstybinio Imanuelio Kanto universiteto, keturių Lietuvos universitetų, trijų mokslo institutų mokslininkai. Iš Lietuvos pranešimus skaitė Lietuvių kalbos instituto direktorė doc. dr. Jolanta Zabarskaitė, prof. dr. Grasisilda Blažienė, prof. dr. Sergejus Temčinas, dr. Zita Šimėnaitė ir dr. Birutė Triškaitė, pranešimą mokytojams skaitė Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė prof. dr. Danguolė Mikulėnienė.

Renginio metu organizuotas seminaras Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojams. Konferencija buvo finansuojama projekto *Lituanistika Kaliningrado srityje* lėšomis.

Gediminas Zemlickas

Ta pati Kuršių nerija ir Kuršių marios jungia Lietuvą ir Karaliaučiaus kraštą

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Stilistės Kristina Sakalauskiene, Laura Bočiarovienė

Dizaineris Mindaugas Galkus

Vadybos asistentė Eglė Kulikauskaitė

Patarėjai: Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslasplius/mokslasplius>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslasplius> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 550 egz.